

Dr. Constantin Moșincat

BISERICA

AL DOILEA BRÂU DE FORTIFICAȚIE
LA GRANIȚA DE VEST A ROMÂNIEI MARI

www.treino.ro
Editura **treino** Oradea, 2018
Religie și cultură
ISBN 978-606-657-107-4

Dr. Constantin Moșincat

BISERICA

AL DOILEA BRÂU DE FORTIFICAȚIE LA GRANIȚA DE VEST A ROMÂNIEI MARI

*Zidiți Biserica în suflete și clădiți România nouă
pe această Biserică-mamă a națiunii române.
Fiți buni creștini și buni români căci acestea sunt una.
Roman R. Ciorogariu*

www.treira.ro
Editura **treira** Oradea, 2018
Poligrafie și editură
ISBN 978-606-657-107-4

Coperta: disign S.C. Movisela S.R.L., după un proiect Cornel T. DURGHEU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOȘINCAT, CONSTANTIN

Biserica : al doilea brâu de fortificație la granița de Vest a României / Moșincat Constantin. - Oradea : Treira, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-657-107-4

94

Apărută cu sprijinul financiar al
Consiliului Județean Bihor
Direcției Social Comunitară

PRECVĂNT

Într-o derulare rapidă istoria ne apare cu înlănțuiri contradictorii de evenimente. Necazul nostru, al românilor în general, este dat de locul și timpul la care ne raportăm și în care, permanent, ne-am aflat în calea altora, neprieteni, care n-au ținut seama că și noi doream același lucru, avem aceleași aspirații de libertate și încă înaintea lor. Este adevărat ce spunea odată: nu e un merit să afirmi dreptul tău, e o nedreptate să-l negi pe al altuia. Aceasta socot a fi învățătura de căpătâi al acestei legături de documente, pilduitoare, ce poate fi socotită o adevărată cazanie, care transmite o învățatură sacră generațiilor viitoare, o legătură țesută în suflete prin credința că apărarea e un drept uman!

Tematica volumului prezintă o probă de echilibru în descifrarea unui important segment al luptei românilor transilvăneni, înglobați în temnița popoarelor imperiului Austro-Ungar, de împotrivire la deznaționalizarea prin lege și absurdă obligație de învățare a limbii maghiare. Biserica fiind în centrul luptei ca **al doilea brâu de fortificare moral-spirituală**. Problematika supusă lecturii cititorului este inedită prin documentele prezentate, a căror profunzime descifrează adevărata relație dintre autorități și instituțiile reprezentate de biserică, școlile confesionale, presă ca dimensiune culturală și armată ca garantă a lor.

Românii din Transilvania au trecut prin experiențe extrem de dureroase, ajungând tot mai oprimați și reduși la postura de tolerați. Ce cereau ei? Să fie socotiți națiune, lângă unguri, sași, secui; să fie militarizați ca și ceilalți, pentru a nu fi împovărați de serviciile datorate nobililor. Fiind consemnați ca soldați, credeau că vor scăpa de darurile obligate, că tot ce era al lor, să fie doar al lor. Poporul iobăgit era lipsit de drepturi: românul nu putea avea un cal, nu putea purta haine de postav; robota o stabilea nobilul; văduva lua a treia parte din avere, nobilul, două. Biserica era sub cer, eventual în tinda casei, de lemn, căci la construcție de piatră, deși inventase **murus dacicus**, nu aveau drept.

Amprintate de lumina tiparului documentele sunt de un real și viu interes, pentru cercetătorii epocii, și nu numai, căci, relațiile dintre români și unguri au și astăzi cel puțin o rădăcină înfiptă în trecutul pe care autori diferiți ne-o prezintă în fragmente edificatoare. Deși există masive fonduri arhivistice, create în anii stăpânirii maghiare, acestea încă nu au fost în întregime studiate și foarte puțin publicate. Iată de ce apreciem cu lăudă strădania, râvna și munca tuturor celor care cercetează vremurile, spre luminarea spiritelor.

Personajele implicate în evenimentele desfășurate, pe durata de referință a volumului, au scris o pagină istorică la fel de importantă ca întemeietorii **școlii ardeleni**, la a căror spirit, de altfel, documentele fac trimitere. Și sunt emoționat amintindu-mi că **am avut onoarea de-a fi la DATORJE la repatrierea osemintelor lui Inochentie Micu Clain**. Și am rostit cu mândrie, împreună cu fostul nostru Consul de la Vatican și P. Sa Virgil Bercea, al Oradiei, în iunie 1997, în Vama Borș, **rugăciunea Tatăl nostru**, am depus o jerbă de flori și am urat **Bun revenit** unuia din **corifeii** precursori ai **Școlii Ardeleni**, care băgase atâta spaimă în autorități încât împărăteasa Maria Tereza l-a chemat la Viena pentru a-l aresta și astfel l-a gonit dintre ai săi (1744 – plecat la Roma) și nu a mai permis nici măcar repatrierea osemintelor sale.

De la realizarea dualismului austro-ungar, preocuparea ungarilor a fost orientată spre îndreptarea legislației împotriva a tot ceea ce includea elementul românesc. Și asta avea

povestea anterioară, venită de la *Supplex Libellus Valachorum* (1791-1792), prin care românii cereau drepturi egale cu celelalte nații, a trecut prin Procesul Memorandiștilor (1894) și prin orice era suspect pentru Turnul de veghe. Ungurii văzând îndrăzneala tinerilor ziarști ardeleni asmuțiră procurorii asupra gazetelor românești. Deși în articolul din *Libertatea* nu era vătămată, cu nimic, memoria vestitului Rege Matias, ba chiar a fost preaslăvită, pigmeii unguri se tămâiau în ațătat pe români împotriva ungarilor.

Preocuparea constantă pentru **constituirea de fonduri, necesare ridicării unor biserici și a deschiderii de noi școli confessionale**, a reprezentat o caracteristică a anilor dinaintea Marii Uniri, și au continuat după. Iată de ce documentele, la care facem trimitere, susțin necesitatea afirmării ființei naționale a românilor, trăitori în imperiul bicefal, și elanul lor de culturalizare prin instituțiile fundamentale: școală, biserică, armată. În mod îndubitabil acestea sunt mărturii grăitoare despre felul în care au gândit ierarhii bisericilor românești să protejeze viitorul național și să acționeze în sensul mobilizării, în primul rând, al enoriașilor români (ortodocși și greco-catolici) cu apeluri repetate adresate autorităților bisericești, la diferite niveluri, precum și celor administrative locale și centrale.

După aplicarea draconică a legilor de maghiarizare, promovate de autoritățile maghiare din imperiu, și ca o reacție de respingere a consecințelor acestora, românii își găseau hrana spirituală și sprijin doar în biserică străbună. Tocmai din acest motiv, prin multe adrese, cereau imperativ ca preoții să predice și să explice în înțelesul limbii române criteriul vieții noastre, podoaba de limbă românească. Pe această bază **solicitau ca documentele oficiale emise de către biserică: certificate de naștere, botez, căsătorie și moarte să fie redactate, pe înțelesul lor, în limba română.**

Guvernările ungurești, dominate de familia contelui Tisza Kaloman și Ștefan, au aplicat ideea de singură națiune maghiară în stat, chiar și în etapa de după destrămarea dualismului, și a Declarației de la Oradea, din 12 octombrie 1918¹, a declarației de la Philadelphia, de autodeterminare a popoarelor, din 26 octombrie 1918, în împrejurarea când națiunea română, ca cea slovacă, cehă, sârbă, ruteană, croată, încercau a-și croi propriul drum. Ungurii au încercat sabotarea tuturor, chiar și prin acțiuni "bolșevice", săvârșite de "secuii sălbatici", fără a-și fi asumat răspunderea actelor de sabotaj, crime și comploturi, ca cel de la Oradea. Ideile de emancipare națională și revendicările românilor au fost sintetizate într-o serie de demersuri și Conferințe bisericești care s-au soldat cu protocoale care au etichetat legile drept jignitoare față de interesele și drepturile bisericii și școlilor sale.

Cartea este susținută de documente inedite, care reprezintă un bulgăre de aur, care adună conștiința unui neam oprimat, umilit, constrâns a se afirma prin râvna științei dobândită în școală. Protestele românilor împotriva guvernelor maghiare erau și reacții de răspuns față de poziția deputaților unguri, de a face „o fabrică de funii pentru fiecare valah”, după cum era o luptă deschisă pentru școală, biserică, bănci românești și vot universal. Drepturile și pretențiile românilor au fost susținute de mitropoliții din Ardeal, cu motivarea principală că proiectele de lege vatămă greu dreptul autonom al bisericii și taie interesele vitale ale credincioșilor. Potrivit legilor ungurești, pe teritoriul administrat de la

¹ Viorel Faur, *Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 Decembrie 1918*, Oradea, Editura Primus, 2018. Idem, *Momente ale luptei românilor din Bihor pentru drepturi și unitate națională: (1848-1919)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018

Budapesta, există o singură națiune: cea maghiară, deși aceasta era minoritară, sub 48%, învățătorii au fost obligați a depune jurământ oficial în fața inspectorului școlar regesc, în asistența autorităților bisericești.

Atitudinea demnă, înțeleaptă, diplomatică și chiar „adaptată” la mersul evenimentelor a potențat acțiuni și fapte care alimentau izvorul patriotic al luptei și nădejzii românilor. Privim cu mândrie la patrioții români care au salvat limba, școala și biserica neamului, chiar și când fortificațiile din beton, ridicate cu o contribuție populară admirabilă, au cedat, din pricini politice. Crearea conștiinței naționale, favorabilă apărării graniței de vest este temeinic argumentată prin acțiunile de consolidare a românismului la limesul său, în confruntare continuă cu minoritarii încorporați în România Mare, dar care, deși aveau drepturi și libertăți neatinse prin apartenența la statul român, totuși, au uneltit împotriva prin acțiuni care reluau complotul de la Oradea, pe un plan, mult lărgit, pregătind dictatul din 30 August 1940.

În cadrul general, al politicii naționale, un loc important l-a ocupat, fără îndoială, preocuparea pentru efectuarea unor lucrări de fortificații cu valoare permanentă, atât la est, cât și la vest. Este drept, însă, că toți factorii implicați au dat prioritate eventualului teatru de operații din vestul țării. Marele Stat Major Român a optat pentru această modalitate de apărare a statului, încercând să prevină un final tragic, prin planurile de campanie (din anii 1936-1938 și 1939-1940) și mobilizările parțiale la granița de vest (cum a fost cea din primăvara anului 1939), care au verificat trăinicia unor proiecte și concepții teoretice. Cea mai mare parte derulată în Bihor, cu 264 de cazemate complet echipate. Dacă sub raport conceptual, politic și militar, au fost găsite soluții care păreau a fi aplicabile și eficiente, de cea mai mare însemnătate au fost însă măsurile concrete pentru apărarea graniței de vest², ca parte a unui ansamblu național, menit a rezista la eventualele atacuri ale vecinilor, care s-au manifestat deschis, mai cu seamă în vara anului 1939, când s-a realizat înțelegerea germano-sovietică, care a facilitat declanșarea, de către Germania nazistă, a celui de-al doilea război mondial și a contribuit, implicit, la acutizarea pretențiilor revizioniste față de statul român. Cu scopul de a preveni și anihila atacul dinspre vest asupra României, autoritățile politice și militare au ajuns la concluzia că este necesară realizarea unei fortificații redutabile, similară cu altele de pe continent, cu performanțe crescute.

Pentru a reliefa modul cum locuitorii din județele transilvănene au apreciat și sprijinit inițiativa construirii liniei defensive din vestul țării, am investigat mai multe fonduri arhivistice, în care am descoperit listele de subscripții pentru fortificații și bonurile pentru înzestrarea armatei, care atestă o justificată aderență populară la o politică de stat practică în interesul cetățenilor țării, cu scopul de a fi apărați în cazul vreunui atac dinspre vest. Politica de apărare a României interbelice a fost bine fundamentată din punct de vedere militar, corespunzător susținută în plan legislativ, a întrunit consensul partidelor politice, s-a bazat pe realitatea în schimbare a Europei, susținută din plin de poporul roman, dar a fost subfinanțată, datorită condițiilor economice grele, și a eșuat politic.

*În partea de vest a României, s-a edificat nu numai o puternică linie de fortificații, cu rosturi precise, identificate, ci și o **fortificație spirituală**, instituțiile bisericești au înălțat*

² Constantin Moșincat, *Politica de apărare a vestului României (1930-1940)*, Editura Tipo MC, Oradea, 2007

un număr impresionant de biserici, care au contribuit la formarea – în spirit creștin și patriotic – a numeroși cetățeni. În felul acesta, proiectul de consolidare a graniței de vest, atât de preocupant pentru autorități, a cunoscut și o dimensiune nouă, aceea a **fortificării morale a ostașilor și a locuitorilor din zona de vest. Se poate conchide că este vorba de o dublă experiență: una în domeniul autoapărării și cealaltă în planul conștiinței.**

Perseverența de a scotocii printre durerile bihorenilor, cum plastic se exprimau unii autori, asupra chestiunii, ne-a călăuzit demersul spre suferințele românilor bihoreni de după 1 decembrie 1918, detaliind calvarul acestora sub ultima zvâcnire de trufie ungurească. Recuperarea adevărului istoric este mai degrabă o punere în evidență a datoriei de conștiință a fiecărui român, cu atât mai mult cu cât atunci, în 1914-1919 și în orice vreme sub asuprire, după 1940, glasul lor a fost estompat, nesocotit sau pur și simplu înăbușit. S-a încercat a frânge Voința unui neam. Iată de ce socot că și acest demers reprezintă un fapt firesc și necesar. În balanța istorie orice document este o dovadă că am încercat a ne apăra, cu mândrie și demnitate, ființa națională. O lecție din care suntem datori a învăța continuu!

Cinste înaintașilor, la Centenarul României Mari, felicitări urmașilor, ONOR
cititorilor.

Autorul
Oradea, 1 Decembrie 2018

MÂNDRU CĂ SUNT ROMÂN (SUPERBUS EST ROMANIAN)

*Tu, OSTAS, trebuie să fii toată viața mândru că ești român
și să arăți prin purtarea ta că ești vrednic să porți numele acesta.*

*Sus inima și cunoaște-te, române, că din neam vrednic ești
și spre lucruri mari te-a rânduit Dumnezeu!*

Inspector general militar – Maior I. Chirleşcu

Pornind de la motivele străbunului Diurpaneu, regele goților, dreptatea cauzei, pentru a cărei reușită trebuie să vă înarmați, este o cauză justă și legitimă. Dacă Patria are întâietatea asupra tuturor lucrurilor din lume, atunci apărătorul e obligat să-și apere casa și avutul. Legile umane și cele divine justifică și califică ca dreaptă o astfel de faptă. Substanța pe care se bazează aceste principii de drept are rădăcini în virtutea strămoșească, care a fortificat brațele, a înflăcărat mințile și oțelit voințele pentru a stăpâni și domina cu glorie peste numeroase provincii ale neamului. Să ne amintim de coaliția regelui Diurpaneu care învingea armatele împăratului Domițian și astfel îl obligă să plătească *geților* descendenți din *Getar* (*goți* - numiți de alții) un considerabil tribut, deși la Roma împăratul se lăuda cu o victorie. Acest război era considerat acoperitor pe o arie mult peste cea a războaielor daco-romane dinte Traian și Decebal. În succesiunea împăraților romani să ne oprim asupra împăratului Aurelian, cel care decisese retragerea din Dacia în 276 (sau a fost obligat să se retragă – după cum susțin unele izvoare de dată mai recentă), un *got get-beget*, valoros și cu experiența armelor. El i-a învins într-o zi pe goți la Dunăre și a readus gloria imperiului, ceea ce a fost un miracol ca ”din sângele gotic să fi ieșit așa un nobil principe, pentru că el s-a născut în Dacia și a fost plăcut de Claudius care, văzându-l așa războinic și viteaz, l-a dorit succesori al său în imperiu”³. Mai este bine de amintit că până în vremea lui Deceneu (venit între geți pe vremea regelui Burebista, considerat al doilea Zeu, după Zamolxe) goții, cu nume luate sau schimbate, deși formau noi popoare de geți, răspândite planetar, au rămas cu reședința lor principală, statornică, în *Dacia*, numită *Valahia*, *Ardeal*. Unii din ramura *Amalilor*, a regelui Toderic, *ostogoți* în Italia și Franța, după cum *vizigoții*, din familia Balților, erau în Spania, în Germania (cați), Suedia (longobarzi), Austria, Ungaria, Croația, cunoscuți ca *gotoni*. Un lucru e cert, *primordialitatea cifrelor și literelor* tezaurizate aparțin strămoșilor noștri!, precum și faptul că Deceneu a reușit să-i convingă pe geți să devină faimoși pe calea armelor. Bucurați-vă de aceste nobile osteneli ale străbunilor și trăiți în grația lui Dumnezeu, ne îndemna Nicolo Zeno, în 1557.

Virtutea avea cel mai mare preț la strămoșii noștri. Ei își ocupau ziua cu simularea luptelor și cu îngrijirea corpului, iar noaptea cu veghea. Niciodată nu-

³ Nicolo Zeno, *Cărțile geților*, (Veneția, 1557) traducere din italiană, Editura Uranus, București, 2017, p. 24

și pierdeau cumpătul. Perseverența îi definea în chestiunile de război, cât și în cele de guvernare publică. Față de alții, ei luptau și înaintau cu calm, la ordin strict, în lupta corp la corp, iar dacă erau învinși se retrăgeau, încet, încet și niciodată nu dădeau semn de fugă. Așa erau cunoscuți străbunii noștri daci, întemeietori ai arhitecturii vechi ai Europei!

Întemeindu-și demersul pe prevederile art. 27 din *Legea privitoare la obligativitatea instrucției militare obligatorii în școlile românești de băieți*, clasele a-III-a și a-IV-a din învățământul secundar, George Coșbuc făcea o preafrumoasă introducere la cartea sa *Ostașul*, apărută în 1906, pentru ca, elevul cititor, să poată desprinde singur calitățile și virtuțile ostășești. Inspectorul general școlar I. Chirițescu superviza acea carte menită a pregătii sufletele românești. Dintre toate coloniile, *românii*, subliniază autorii, ”tu singur ai păstrat numele romanilor și te-ai numit pe tine cu numele strămoșilor celor dintâi. Viteazule nepot al biruitorilor lumii, fii veșnic cu gândul la mărirea și la puterea nebiruită a romanilor”.

Este știut faptul că romanii au rămas pentru toate veacurile cunoscuți ca întemeietorii unui stat bazat pe virtuțile cetățenilor, pe iubirea de patrie, respectul legii, ca temelie a puterii romane care a uimit regii și împărații lumii. Și pentru aceste considerente românii trebuie să fie mândrii de înaintașii lor. Ca român trebuie să fii mândru de mulțimea de români răspândiți prin lume, ce duc dorul țării, căci cu toții formăm un neam mare, cu aceeași limbă, tradiții și gânduri. Lăsând la o parte pe ruși și germani, românii formează cel mai mare neam din sud-estul Europei și Balcani. Dar pentru a fi un neam mare trebuie să trăim **uniți**. Vă amintiți pilda lui moș Ion Roată?: în Unire e puterea! Unirea să ducă la înălțarea neamului prin vrednicia tuturor. Iată o frumoasă pildă de mândrie pentru trecutul neamului românesc – în care am pus la bătaie săbii lucii pentru a ne apăra glia.

Am fost prieteni cu vecini și cu îndârjire cu cei ce îndreptau gând rău asupra noastră. Pildele înaintașilor strălucesc în istorie, căci ne țin minte: ungurii, sașii, secuii, cazacii și polonii, tătarii și turcii, care înspăimântau lumea. Dar, strămoșii prin Mircea, cu o mână de războinici a oprit pe *Fulgerul* Baiazid. *Eroul creștinătății*: Ștefan Cel Mare și Sfânt, pe care și dușmanii îl numeau: *minunat om, vrednic a fi stăpânul și împăratul lumii întregi!* Cu respect și fală trebuie rostite aceste nume, căci vitejia e nedespărțită de numele de român. Ori pentru asta fiecare trebuie să dea dovada iubirii patriei, pregătindu-se pentru apărarea patriei. Aceste îndemnuri au și astăzi deplină valabilitate. Cu mintea sclipitoare a savanților românii au deschis drumul spre lumină europeană: **Tunul Basilic – Urban**⁴, cu stiloul inventat de Petrache Poenaru⁵, spre

⁴ Căderea Constantinopolului reprezintă numele sub care este cunoscuta cucerirea capitalei Imperiului Bizantin de forțele Imperiului Otoman, sub comanda sultanului Mehmed al II-lea, în data de 29 mai 1453. Armata bizantină număra aproximativ 7.000 de oameni, din care 2.000 erau mercenari străini. Cetatea avea circa 22.5 kilometri de ziduri fortificate, probabil cele mai puternice aflate în existența până atunci. Otomanii aveau o armata uriașă, de aproximativ 80.000 – 100.000 de oameni, dar săbiile și săgețile nu erau suficiente pentru a penetra colosala cetate

cucerirea înaltului cerului cu Traian Vuia, avocat, pionier al aviației, inventatorul primului aparat de zbor autoproduct din lume, a unui generator de abur și a două elicoptere, și Aurel Vlaicu, inginer, pionier al aviației mondiale, a construit primul avion în formă de săgeată. Aviația cu reacție fiind brevetată de Coandă⁶, Ioan Cantacuzino, și salvarea omenirii de holeră⁷, Nicolae Paulescu și injecția sa cu insulină⁸. Grigore Antipa, cu dioramele biologice⁹, Ștefan

bizantină. Ca atare, otomanii au angajat un inginer pe nume Urban sau Orban, de origine controversată încă, dar despre a cărui naționalitate română exista destule probe. Urban a construit în premieră un tun enorm, botezat "tunul Basilic", măsurând peste opt metri lungime și circa 75 centimetri diametru, care era capabil să lanseze un proiectil de 544 kilograme la o distanță de aproape doi kilometri.

⁵ În anul 1821, brăileanul Petrache Poenaru, pandur, creator al steagului României moderne, inginer, matematician, inventator și membru titular al Academiei Romane din 1870, a fost secretarul lui Tudor Vladimirescu în timpul revoluției. Aceasta era o funcție publică, activitatea lui fiind legată de pană și călimară. Poate că și de aici i-a venit ideea conceperii primului **stilou** din lume. Deși după înfrângerea lui Tudor Vladimirescu pandurii erau vânați și decapitați, Petrache Poenaru scapă, iar în 1826 primește o bursa franceză și își completează studiile la Ecole Polytechnique din Paris.

⁶ În Octombrie 1910, Marele Palat de pe Champs-Elisee, Paris, a găzduit cea de-a doua ediție a Expoziției Internaționale de Aeronautică. Au fost expuse cele mai noi piese de aviație. Cea mai interesantă mașinărie, care a atras atenția multora, a fost un avion roșu, fără elice, pe a cărui plăcuță metalică scria: COANDĂ - 1910. Acest avion a trezit interesul și atenția oamenilor nu numai pentru că nu avea elice, ci și pentru că era total diferit față de ceea ce numeau ei până atunci "avion". Mașinăria avea două aripi duble și un singur loc, o anvergura de 10,3 m, lungimea de 12,5 m, greutatea de 420 kg și o forță a propulsiei de 220 kg. Cea mai interesantă parte din avionul lui Coandă era sistemul de propulsie, o adevărată revoluție în construcția de motoare de avioane, care avea să constituie soluția viitorului. Motorul cu reacție, inventat și construit pentru prima oară de către Henri Coandă era compus dintr-un motor-piston cu patru cilindri, răcit cu apă și dezvoltă 50 de cai-putere la 1000 de rotații pe minut. Acest motor-piston era conectat la o tijă care rotea multiplicatorul de rotații; mișcarea era transmisă compresorului care câștiga o rotație de 4000 de rotații pe minut. Forța de propulsie era de 220 kgf, mult mai mare decât dacă motorul-piston era conectat la o elice. Mulți vizitatori ai expoziției au fost suspicioși privind decolarea avionului, până la o demonstrație accidentală a lui Coandă, când, dorind doar să verifice motorul, avionul a început să mergă din ce în ce mai repede, până și-a luat zborul. Impresionat de flăcările produse de motor și îngrijorat de faptul că nu mai pilotase un avion până atunci, ci doar planeare, Henry a pierdut controlul mașinăriei, care a pierdut din înălțime și viteză până când a aterizat forțat. Această încercare a constituit primul zbor cu un avion echipat cu un motor cu reacție. Astfel, cu 30 de ani înainte de Heinkel, Campini și Whittle, Coandă a construit și a zburat cu primul avion cu reacție

⁷ Ioan Cantacuzino, academician, medic, microbiolog, profesor universitar român, fondator al școlii românești de imunologie și patologie experimentală, a desfășurat o bogată activitate de cercetare privind fibromul holerici și vaccinarea antiholerică. Pe baza cercetărilor desfășurate în această direcție, medicul a pus la punct o metoda de vaccinare antiholerică, numită "Metoda Cantacuzino".

⁸ Nicolae Paulescu, profesor de psihologie al Universității de Medicină și Farmacie din București, este cel care a descoperit pentru prima oară, în 1921, insulina, hormonul secretat de pancreas, care reglează metabolismul glucidelor, lipidelor, protidelor și mineralelor din organism. Paulescu este cel care a demonstrat eficiența acestei substanțe în reducerea hiperglicemiei și care a folosit insulina în tratarea diabetului. Descoperirea sa a salvat milioane de vieți. A fost devansat de 2 tineri canadieni care au primit premiul Nobel. Cu 8 luni înainte,

Odobleja¹⁰ cu cibernetica care a revoluționat lumea, și e abia începutul aplicației, Nicolae Vasilescu-Karpen¹¹, Anastasie Dragomir cu cabina catapultabilă pentru piloți, în special pentru avioanele militare supersonice¹², George de Bothezan, inventatorul elicopterului cu elice, denumit ”caracita zburătoare”, Dumitru Brumărescu: pionier al aviației, pilot, inventatorul aeroplanului cu decolare verticală, a salvatorului de pe submarine, a cuplajului automat la vagoanele de cale ferată, a saniei-automobil și a mașinii de tăiat stuful. Ștefan Burileanu: doctor inginer, cercetător în metalurgie, profesor, general de artilerie, inventatorul tunului antiaerian *Burileanu* de 57 mm. Justin Capră: inginer, inventatorul rucsacului zburător (primul aparat individual de zbor) și al micro-autoturismului ecologic „Soleta”. Ana Aslan cu descoperirea sa cu efecte asupra îmbătrânirii¹³, Elisa Leonida Zamfirescu, prima femeie

Paulescu publicase într-o revistă de specialitate belgiană rezultatele cercetărilor sale sub titlul ”Recherches sur le rôle du pancréas dans l’assimilation nutritive”. Doar că n-o numise insulină, ci pancreină. În 1916, pe când se afla în stadiul final al cercetării, trupele germane ocupaseră Bucureștiul. A trebuit să-și amâne anunțarea rezultatelor definitive.

⁹ Biolog, a descoperit o serie de specii noi, printre care și pești din fauna Mării Negre (*Alosa caspia nordmanni*) și o nouă specie de meduze *Capria sturdzii*; inițiatorul dioramei biologice.

¹⁰ Cibernetica este teoria controlului prin retroacțiune. Termenul s-a răspândit mai ales în legătură cu sistemele digitale, dar domeniul este mult mai larg: cibernetica se ocupa de modul în care un sistem (digital, mecanic, biologic) prelucrează informațiile și reacționează la acestea; tot cibernetica se interesează de modul în care sistemele se modifică sau permit modificări pentru a-și optimiza acțiunile. Medicul Ștefan Odobleja, creatorul psihociberneticii și părintele ciberneticii generalizate, publică în 1929 studiul ”Metoda de tranșonanță toracică” în care enunță pentru prima oară legea reversibilității.

¹¹ Nicolae Vasilescu-Karpen inventează o pilă electrică, de producție românească, care furnizează energie fără întrerupere. Inventatorul minunii, Nicolae Vasilescu-Karpen, om de știință, inginer, fizician și inventator a declarat, cu o jumătate de secol în urmă, că ea va funcționa veșnic. În Muzeul Național Tehnic ”Dimitrie Leonida” din București exista un obiect de patrimoniu care stă într-un seif metalic blindat, chiar în biroul directorului muzeului. Este vorba despre ”Pila termoelectrică cu temperatura uniformă”, cunoscută sub numele de ”Pila lui Karpen”, realizată în 1950. Aparatul este, de fapt, un perpetuum mobile, adică un dispozitiv care generează energie la nesfârșit fără intervenție din exterior. Nicolae Vasilescu-Karpen a început să lucreze la teoria unei pile electrice care să genereze energie la nesfârșit încă înainte de Primul Război Mondial. ”Pila” a fost brevetată în 1922. Era vorba, în fapt, despre două pile electrice legate în serie, care pun în mișcare un mini motor galvanometric. Acesta, la rândul său, mișcă o paletă conectată la un întrerupător. La fiecare jumătate de rotire paleta deschidea circuitul, pentru ca la a doua jumătate de rotație să-l închidă. Timpul de rotație a elicei era calculat în așa fel încât pilele să aibă timp de reîncărcare, respectiv pentru refacerea polarității în perioada cât circuitul este deschis. O astfel de pilă de proporții ar putea alimenta o navă spațială.

¹² Anastasie Dragomir și-a concentrat atenția pe siguranța aparatelor de zbor și mai ales a pasagerilor de la bordul lor. Anastasie Dragomir a plecat în Franța, unde a lucrat la mai multe uzine de avioane. Aici și-a perfecționat propriul său sistem pentru salvarea piloților și a pasagerilor în caz de accidente. La 3 noiembrie 1928, a înregistrat, în Franța, cererea de brevet ”Nouveau système de montage des parachutes dans les appareils de locomotion aeriennne” și a obținut Brevetul nr. 678566 din 2 aprilie 1930 pentru ”cabina catapultabilă”.

¹³ Ana Aslan a evidențiat importanța procainei în ameliorarea tulburărilor distrofice legate de vârsta, aplicând-o pe scară largă în clinica de geriatrie, sub numele de *Gerovital* sau vitamina H3. Produsul geriatric a fost preparat în anul 1952 și brevetat în peste 30 de țări. În același an ia

inginer din lume, Bazil Assan, primul roman care a făcut ocolul lumii prin zonele polare, Gheorghe Manu, creatorul artileriei române, Gheorghe Leonida, românul care a creat chipul celebrei statui a lui Iisus de la Rio de Janeiro, Teodor Gheorghe Negoită explorator ajuns la Polul Nordului, Emil Racoviță, fondatorul biospeologiei. Anghel Saligny: academician, inginer constructor, ministru și pedagog, considerat unul dintre pionierii tehnicii mondiale în proiectarea și construcția podurilor și a silozurilor cu structură metalică, respectiv din beton armat, unul dintre întemeietorii ingineriei românești. Sunt doar o mica parte din mulți români pionieri mondiali în domeniile lor.

Am relevant câteva exemple de români de care putem și trebuie să fim mândri. Dar nu uita, tinere român, că țara aceasta cu atâtea, și atâtea jertfe făcute de-a lungul timpului pentru ca ție s-ți fie bine îți cere: recunoștință și vrednicie pentru a le continua. Să cauți ca prin învățătură să te luminezi, să te străduiești, după puterile tale, să muncești pentru conservarea și păstrarea acestor frumoase tradiții, și, de ce nu, să le sporești!.

Să nu uiți tinere român că ești din viță regească, împărătească, din neam puternic și mare, cu un trecut glorios și un loc de cinste între alte neamuri europene, și să fii mândru totdeauna de asta! Dar ca mândria să nu fie o lăudăroșenie goală, năzuiește neclintit să-ți întemeiezi pe fapte și acele virtuți ce sunt cuprinse în cea mai sfântă poruncă: **iubirea de patria Română!**

Pentru o corectă înțelegere a datoriei, vă aduc în atenție legea, care prevede obligația militară de apărare. Acum 100 de ani când Consiliul Dirigent a chemat pe ardeleni să-și apere Unirea, proclamată pe 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, s-a prezentat și un bătrân, deși nu se număra printre tinerii ce fusese chemați. Și cronicile vremii relatează întâmplarea astfel: ”Iată-l vrednicul moș cum stă acolo între tinerii voinici ca un stejar bătrân și lovit de fulger între brazii de-abia crescuți. Comandantul îl vede. *Moșule*, îi zice acesta: ce cauți tu aici? Du-te acasă, la strănepoții tăi, că nu mai ai putere pentru truda războiului. Ar fi păcat să ne batem joc de bunăvoința, ce-o arăți. **NU!**, răspunse moșul, lăsați-mă să plec și eu cu voinicii aceștia. Acasă nu mă duc. E drept că picioarele îmi sunt slabe, brațele nu mă ajută și nici de mare ajutor nu voi fi. Dar pot fi și eu de folos. Acești flăcăi văzându-mă lângă ei vor citi pe fruntea mea ce onoare e să **mori pentru PATRIE și LIBERTATE!** Și de voi avea nenorocul de-a fi lovit de-un plumb vrășmaș, bine!, căci plumbul a lovit un moș și a mântuit de la moarte un vlăstar mai tânăr și mai bun ca mine!” O Doamne, ce pildă de iubire de neam și țară a oferit Moșul! Toată admirația pentru fapta și pilda sa. Mândria că suntem urmașii aceluia român tresaltă în noi, când, constatăm că a mers alături de bravii flăcăi ardeleni să mântuiască țara pentru a fi, România Mare, a tuturor românilor. Și nu uitați că acel Moș l-a avut de pildă pe marele domn Ștefan cel

ființă Institutul Național de geronto-geriatrie „Dr. Ana Aslan”, primul institut de geriatrie din lume, model pentru țările dezvoltate, prin asistența clinică și cercetare.

Mare, care s-a înscăunat tânăr și a murit în scaunul Moldovei ca moș, lăsând-o moștenire; urmașilor, urmașilor, urmașilor... în veci, Amin!

Când veți ajunge anii maturității, ai înțelegerii depline și la vârsta înțelepciunii veți înțelege, mai în adâncime, rostul vieții unui român, cu inima îndoită de uriașa muncă pe care o poartă un bărbat, cu stăruință și tărie, harnic și tenace, pentru biruința treburilor zilei, pe a cărui cărare țintă supremă e: PATRIA! Și Unirea a făcut-o OSTAȘUL sub ocârmuirea regelui întregitor Ferdinand I, și a marilor bărbați politici: Ionel Brătianu, Octavian Goga, Aurel Lazăr, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida, Vasile Lucaciu, Ioan Moța, Vasile Stoica, a iluminaților prelați: Miron Cristea, Iuliu Hosu, Radu Demetrie, Ioan Pap, Roman Ciorogariu, a generalilor: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Mihail Aslan, Ioan Culcear, Ion Dragalina, Gheorghe Mărdărăscu, Traian Moșoiu, Ion Boieriu, Ion Antonescu, Nicolae Holban, Sachelarie, Marcel Olteanu, Gheorghe Rasoviceanu, Ernest Broșteanu, Ecaterina Teodoroiu, și Ion, și Vasile, și Gheorghe, și...ș.a.

Virtuțile genetice ale poporului român au ieșit și atunci la iveală. Oastea cea mândră a ardelenilor s-a bazat pe voluntariat așa cum și cei de astăzi, tineri și adulți, trebuie să vă înrolați spre a ridica națiunea română acolo unde strămoșii au lăsat-o. Românii n-au atacat pe nimeni, dar nici n-au plecat niciunde când vrăjmașii le-au roit: grânele, boii, aurul, munții și pădurile. În fruntea luptei a fost OASTEA, ce merită respect. Durerile neamului le-a resimțit deopotrivă și oastea, căci flăcării rânduiți, umăr lângă umăr, veneau de pe ogoarele țării. Lui, OSTAȘULUI i s-au încredințat grijile și răspunderile nației române. Lui, i se cuvine Gloria. Lui îi datorăm iubire eternă! Iar pe tinerii voluntari, inspirați de muza Clio, vă îndemn să întineriți tradiția strămoșilor rostind cu mândrie în gând, faptă și suflet acest sacru nume: **ROMÂN!**

Și, pentru a vă introduce în atmosfera unui moment din război vom zăbovi împreună asupra unei relatări făcute de regale Carol I: "Cum ningeă toată noaptea viscolind, zăpada era a doua zi până la brâu. Și viscolul bătea cu toată urgia. Prin toate crăpăturile odăiței, unde era patul de tabără al meu, răzbea zăpada în odăiță, și mai ales la prag și prin tindă era zăpadă înghețată, încât pe dinafară nu se putea deschide ușa. De făcut foc nici vorbă nu era, căci viscolul sufând în coș, azvârlea afară focul din sobă. Viscolul a ținut așa vreo trei săptămâni. Din pricina viscolului nimeni nu mai face foc în case, nimeni nu mai fierbe mâncare. Singurul aliment pe care-l mai avem e pâinea, aproape pe sfârșite. Vântul bătea cu mânie, am tremurat de frig. Și pentru a mă încălzi stăm vârați în paie până la brâu". Dar dorobanții din redutele independenței îndurau "în șanțuri cu picioarele în zloată până în glezne". Cu asemenea eforturi s-a câștigat independent. Și ca amintire, de-a pururea peste timp, 2 tunuri, din cele capturate la Plevna, străjuiesc în liniște statuia întâiului unificator, Voievodul Mihai Viteazul, din București, după cum altele au fost prefăcute în oțelul

coroanei regatului României. **Coroana de oțel a României**¹⁴ stă mărturie a vitejiei și vredniciei dorobanților noștri, chiar și acum când poate nepoții și strănepoții au uitat acele teribile încercări. Precum e steagul simbol de identitate așa e și Coroana semn al puterii statului. Deși nu are strălucire de aur, ca alte corone europene, din epocă, cea a României prin însăși oțelul ei întruchiparea trăinicia firii, vrednicia mare a neamului românesc.

Pentru întregirea tuturor românilor în tranșeele unirii s-au consumat fapte vrednice de-a pururea pomenire. Regele Ferdinand I de România, dovedindu-se a fi un bun roman a instituit *Ordinal Mihai Viteazul*, a cărui prim exemplar l-a așezat pe racla cu Capul voievodului, înmormântat la mănăstirea Dealu. Și cât a mai suferit alături de ostaș în tranșee pentru a se încorona în Catedrala întregirii de la Alba Iulia, în 1922, vom exemplifica și prin pildele de mai jos.

Era în toamna anului 1917, începea povestea adevărată din război¹⁵. ”Batalionul se afla deasupra Câmpulungului, în marginea satului Lerești. De la începutul războiului eram în linia întâi, deoarece rezerve de schimb nu aveam. Vă puteți închipui în ce stare se aflau trupa și ofițerii: nespălați, cu bărbile nerase de câteva săptămâni, cu schimburile neprimenite, tot de atâta vreme și plini de gadine. Dar dacă trupurile ne erau în starea aceasta, *sufletele ne erau și mai năcăjite*, deoarece ne dădeam prea bine seama că, cu toate străduințele și ostenele noastre, neamțul în cele din urmă tot ne va dovedi și ne va cotropi țara.

Dar într-o bună zi sufletele ni se înseninară, și nădejdea ne umplu inimile amărâte. Se întâmplă anume că batalionul primi vreo cincizeci de voluntari din Bucovina și Ardeal. Ce putea face această mână de voinici, într-un război atât de mare? Nimic, sau aproape nimic. În zadar însă, că noi ne bucuram de venirea lor, parcă ar fi intrat America în război. Pe semne așa este biata inimă omenească în clipele de grea cumpănă: ea se leagă și de-un fir de pai și nădăjduiește că cu ajutorul lui va scăpa. Pe cel ajuns la strâmtoare, singură nădejdea îl mai ține în picioare. Și iată așa ne bucuram noi de venirea flăcăilor din Ardeal și Bucovina. Frunțile ni se descrețiră,

¹⁴ *Biserica și școala*, An. XXXVIII, 12 oct, 1914, nr. 41, p. 335-339. Testamentul regelui Carol I, prevedea: ” Succesorul meu la tron primește o moștenire de care el va fi mândru și pe care el o va cârmui, am toată speranța, în spiritul meu, călăuzit fiind de deviza: „**Tot pentru țară, nimic pentru mine**”. Mulțumesc din suflet tuturor, care au lucrat cu mine și care m-au servit cu credință. Iert acelora, care au scris și au vorbit în contra mea, căutând a mă calomnia, sau a arunca îndoiele asupra bunelor mele intențiuni. Trimițând tuturor o ultima salutare, plină de dragoste, rog ca și generațiile viitoare să-și amintească „din când în când, de acela, care s-a închinat cu tot sufletul iubitelui său popor, în mijlocul cărui el s-a găsit așa de fericit. Pronia cerească a voit, ca să sfârșesc, bogata mea viață, am trăit și mor cu deviza mea, care strălucește în arme e României: „Nihil sine Deo”. Doresc a fi îmbrăcat în uniforma de general (mică ținută, cum am purtat-o în toate zilele), cu decorațiile de război, și numai **Steaua României și Crucea de Hohenzollern** pe piept. Am rămas credincios religiei mele, însă am avut și o deosebită dragoste pentru biserica răsăriteană, în care scumpa mea fiica Maria era botezată. Binecuvântarea corpului meu se va face de un *preot catolic*, însă doresc, ca clerul amânduror biserici să facă rugăciuni la sicriul meu, care trebuie sa fie foarte simplu. Corpul meu va fi expus în sala Tronului, încunjurat de flori și de verdeață. Rog foarte mult, să nu fie cunune, afară de câteva, de flori naturale, și aceasta numai cât înmormântarea mea ar fi în lunile florilor, altminterlea vor fi numai ramuri de brazi. **Coroana de oțel**, făurită dintr-un tun luat pe câmpul de luptă și stropit cu sângele vitejilor mei ostași, trebuie să fie depusă lângă mine, purtată până la cel din urmă locaș al meu și readusă atunci la palat.”

¹⁵ Dr. D. Găldău, *Poveste adevărată din război*, în *Astra Bihariei*, an I, nr. 1, Oradea, 6 Martie 1932, p. 2-3; Idem, nr. 2, p. 4

glumele și voia bună se întoarseră între noi. E drept că noii camarazi erau unul și unul, săritori la treabă și însuflețiți în lupte.

Din tot batalionul însă eu eram cel mai vesel, deoarece o parte dintre cei veniți erau din părțile noastre, de prin Munții Apuseni, unde-mi lăsasem părinții, frații și prietenii, despre cari de atâta vreme nu mai știam nimic. Vă puteți închipui deci că petreceam ore întregi în mijlocul lor, aducându-ne aminte de vremurile bune de pace și făurind planuri pentru zilele de după război. Era între noii veniți un plutonier de prin părțile Aiudului, un flăcău înalt și frumos ca un brad de munte, cu care mă împrietenisem mai bine, deoarece era și om cu carte. Îmi aduc aminte și acum cu câtă dragoste-mi povestea despre soția și cei doi copii pe care îi lăsase acasă și cât dor le ducea să-i vadă odată. Săracul de el n-a ajuns să-și vadă visul cu ochii, căci într-o bună zi mi-l aduseră pe targa: *un glonte nemțesc îi pătrunsese prin pânțele. Era slab și palid, se vedea cum viața i se stinge încetul cu încetul:*

- Ce crezi, Domnule Doctor - îmi zise el cu voce slabă - o să mai scap eu cu viață?

- De bună seamă, îi răspunsei eu, în jumătate de ceas ajungi la Divizie, unde ți se face o mică operație și ești bun scăpat. »Curaj, găină, că iată cuțitul« - îmi răspunse el cu un suspin în glas. Înainte însă de a ajunge la Divizie, sârmanul muri în urma pierderii de sânge.

Și azi așa, mâine așa, aproape în fiecare zi pierdeam câte un voluntar, căci, după cum vă spusei, toți erau vrednici în luptă. Așa într-o bună zi sanitarii îmi mai aduseră un bucovinean, care era pe jumătate mort. Și pe acesta ucigașul glonte dușman îl nimerise în burtă și sângele i se scurgea fără putință de oprire. Lângă targa rănitului plângea un alt voluntar care-mi spuse următoarele:

- Traiți, Domnule Doctor, eu sunt fratele rănitului. Vă rog să faceți ceva să scape, că a lăsat acasă în Bucovina șapte copilași, toți ca ulcelele. Ce o să se facă fără tată, sârmanii de ei?

Luai deoparte pe bietul soldat și îi spusei că nu este nici o scăpare pentru rănit, căci cel mult într-o jumătate de oră va fi mort, de aceea nici nu-l mai trimet la Divizie. Peste puțin, rănitul își dăduse obștescul sfârșit și fu îngropat de fratele său.

Sârmanul Vicoveanu! După înmormântare, fratele mortului veni din nou la mine și mă rugă să-l iau de sanitar, deoarece și în armata austriacă slujise la Sanitari. Îmi făgădui că dacă-i voi împlini cererea și-i va ajuta bunul Dumnezeu să se întoarcă sănătos acasă, se va îngriji de nepoții orfani, ca un tată.

Fiindcă tocmai fusese împușcat un sanitar, luai pe Vicoveanu, căci rasa îl chema lângă mine. Nu mi-a părut, rău de ceea ce am făcut, căci noul sanitar era harnic, săritor la treabă, și isteț nevoie mare, fiind de meserie chelner în București. Văzându-l că este „așa de isteț îl luai Ordonanță căci se pricepea omul și la bucătărie. Îți gătea Vicoveanu niște mâncăruri, de să te lingi pe degete sau să-ți bați copiii și nu altceva. D'apoi cafelele ce le făcea?! i-se dusesse vestea pe întreg batalionul și toți veneau la postul de prim ajutor să guste din cafeaua cu caimac a lui Vicoveanu! Cu toate că era ordonanță bună și bucătar iscusit Vicoveanu ținea însă să fie și sanitar, de aceea îndată ce era slobod el alerga să lege răniții, să sape gropi, și să dea doctorii celor bolnavi, astfel că toată lumea era îndestulată de el, dar mai cu seamă eram mulțumit eu, căci pe lângă fapta bună ce făcusem, mai găsisem și o ordonanță harnică, pricepută și de încredere.

Dar mai avea Vicoveanu încă o parte bună: era credincios ca un câine. Îmi citea din ochi orice dorință, și mi o împlinea înainte de ce i-ași fi spus-o: și eu țineam la el, și cercam să-l feresc de toate primejdiile. Dacă era vreun bombardament mai mare îl chemam lângă mine, iar pe front nu-l lăsam să meargă, de teamă să nu i se întâmple ceva. Așa duserăm noi câteva săptămâni, astfel veni și un curier de la Divizie cu o poruncă grabnică. În clipa când el deschise ușa pivniței căzu și se sparse în curte un șrapnel, împroșcând cu pământ și schije toată vecinătatea. Pe ușa întredeschisă de curier intră și o schijă rătăcită, care lovi drept în frunte tocmai pe bietul Vicoveanu pe care-l chemasem în adăpost ca să-l scap de moarte.

Sârmanul Vicoveanu, care se află lângă mine, se prăvăli la pământ și muri pe loc, fără să fi putut spune vreun cuvânt. După masă îl îngroparăm în groapa lărgită (comună -n.n.) e drept că, anume, împreună cu Ardeleanu, din Fundul Moldovei, „Singurul prieten care mai rămăsese

pe lumea aceasta“.

Au trecut mulți ani de atunci. Multe lucruri, mulți oameni și locuri le-am uitat, dar pe sărmanul Vicoveanu nu l-am putut uita. De câte ori nu mi s-a arătat el și în vis! De câte ori n-am văzut înaintea mea și pe cei șapte nepoți „ca ulcelele“ și pe cei doi copii rămași pe urma lui în satul pe care nu-l știu din Bucovina. Ce se va fi ales de acești orfani, mai trăiesc ei oare, știu ei unde și cum le-au murit părinții ce au luptat pentru mărirea țării și pentru drepturile neamului nostru!? Și de câte ori îi văd și mă gândesc la ei, mi se pare că port pe sufletul neam o grea mustrare și o mare răspundere. Cine știe dacă n-ași fi luat pe sărmanul Vicoveanu lângă mine, ei ar avea astăzi un tată și un unchi?! Piatra aceasta nu mi-o poate lua nimeni de pe suflet, decât gândul că de ce ti-e dat nu poți scăpa nici în gaură de șarpe, și că voința lui Dumnezeu nu o putem ști noi bieții muritori”.

O altă poveste la fel de adevărată ne-a lăsat-o de zestre un cavaler al Ordinului Mihai Viteazul. ”Revederea naturii – a tot ce duce către cuibul tău -, îți impun să retrăiești trecutul înnoindu-ți sufletul, și fiecare colț cunoscut poartă partea lui de amintire cu sigilul dragostei ce te leagă de el. Amintirile: făclii rare, care se aprind la liturghia trecutului, acorduri duioase pentru cel dintâi cântec al vieții, miresme întăritoare în valurile deznădejdiei, rădăcini puternice, care te cimentează cu semeția trecutului pentru luptă în viitor. Dorul de casă nu se înlocuiește cu nimic. Înstrăinatul moare privind spre cerul ogorului lui. Pe ori unde trece, omul lasă sufletul său. Aceiași putere de legătură o au locurile în care viața ți-a fost primejduită. Cu câtă sfințenie un aruncat în valuri apucă cioata ce întâmplarea i-a trimis-o ca sprijinindu-se pe ea, să se despartă de nemărginirea apelor și cine îl poate împiedeca să nu poarte la sânul lui mărturia mântuitorului său?

După ani revenind în aceeași loc el spune cu lacrimi „aici mi-am scăpat viața”, în loc să zică, „aici era să mor”¹⁶. Trenul din gara morții Palanca, coboară pe Trotuș la Târgul-Ocna și mă scoate în plaiul domol al Moldovei. Iată drumul pietruit - alături de cel de fier - pe aici au mers încet-încet flăcări victoriei în 1918, Borsec, Turda, Cluj, apa Tisei, până colo departe unde am dat pâine, celor care vremi îndelungate nu ne-au dat decât fiare și oțel, le-am dat putere să-și descurce capul într-un timp când duhul rău le lua mințile! Mă pierd pe gânduri și nici-o preocupare nu mă tulbură. Ochiul și gândul se completează unul pe altul, mă țin strâns în jocul lor și în liniștea aceasta aș vrea să rămân poate pentru totdeauna. Dar cum nu ține vreme îndelungată senin și soare, tot așa se adaugă mulțumirii mele vedenii urâte, cari îmi stălesc tabloul și iau ochiului ceea ce îi mai drag: plăcerea de a putea săgeta în largul lui! Hăt din Reghin și până la Palanca, ori în dreapta, ori în stânga, abia pot zări câte un colț de pădure. Șire întregi de scânduri se întind oprindu-mă să văd codrul, asemenea adorării unei grădini minunate ale cărei flori ești nevoit să le privești prin stâlpii prea deși ai gardului. Pădurea, codrul, îngrădite ? Mormane de scânduri proaspete de brad își așteaptă rândul. Mureșul spumegă sub greutatea plutelor nesfârșite. Voinici cu picioarele goale își 9 arată mușchii vânjoși în opintiri bărbătești la cârme. E ceva trist în grămezile aceste de brad, forfecate după planuri, cine pustia mai știe din care parte a pământului! E o durere tăcută în picurii de rășină care țâșnesc sub furia miilor de ferestraie automate, grăbite să zdrobească și să sfărtece mândria seculară a bradului. Cine mai poate da viață unei ființe, decapitate? Cine mai pune în picioare un brad? Pe acolo, la poalele codrilor străvechi, unde părinții noștri în amurgul zilei întindeau arcurile încordate spre dușmani - pe acolo nici semințele nu mai rămân! Nebunia mașinilor de război, mai năprasnică decât trăsnetul seceră tot. Brazi pe care ochiul nu-i putea cuprinde sunt doborâți și împachetați ca chibriturile și porniți în largul lumii. Umbra lor, hohotul văilor împădurite, răsunetul cântecelor și frunzei se duc odată pentru totdeauna. Groapa li'i gata! Mă îngrozesc de atâta moarte semănată și strig: „Române, ori unde ești și ce faci? Vin-o cât mai este vreme la înmormântarea fratelui tău. E, fratele tău orice brad, căci așa cântai tu pe vremuri: „Codru-i frate cu românul”. Pe când te chem la înmormântare - soarele bogat de primăvară îmi pare că încălzește pe orice pachet de scânduri câte-o șopârlă.

¹⁶ Un frate în gura morții în *Înfrățirea Românească*, Anul I, Nr. 6, p. 8-10

Neagră ca întunericul își mișcă solzii după răstimpuri lungi de gândire și strâmbături de labe. Nu-i văd tot trupul. Abia se deslușește că e vie, stând atârnată de scânduri cu partea dinainte, cu frică să se arate toată ca să n-o croiască cineva amărât de urâciunea ei. O închipuire de lighioaie ne mai văzută cum ne spuneau poveștile că trăiesc prin păduri. Vreo pocitură de balaur care roade lemnul. O fermecătură adormită pe bradul omorât și legat. Cine o fi lepădăturile care molfăie fără rușine ? Nu ele, au asasinat flăcăii trecutului, care ne-au purtat în brațe, ocrotit, de ploii și vânt și adăpostit de schijele tunurilor în vremuri de strădanie? Grăbiți-vă români! Codrul, fratele vostru e în ceasul din urmă. Și nu moare de moarte bună, i se sfășie inima găurită de colțul șopârlei care în forma ei neînchipuită și schimbătoare îl roade și pândește sălbătăciunea stăpână pe un singur gând - pofta și bogăția nelegiuită. Ne spun poveștile. Războaie cu lăcuste, cu raci, cu furnici - au mai fost și altădată. Oare jigodiile astea care ne stârpesc codrii, nu le putem trimite în țara Sfintei Vineri cea fadă postitoare de dihăanii? N-au scăpat din închisorile ei și prin șarlatanii și zvârcoliri de râme ajunse la larg, le-au crescut labe cu unghii tari și cu ele se agață de trupul sănătos al fratelui nostru? Cobor la Târgul-Ocna. Voi, care ați fost pe aici atunci când aruncam ultimul zar în jocul sorții, Voi, care ați înfruntat urgia dușmanului pe crestele muntoase ce îmbrățișa cărarușa către Slănic, Voi care, vă amintiți de zdrobirile nesfârșite ce le-ați suferit. Voi, martiri ai Vânătorilor de Munte care însuflețiți de semnul conducătorului domnesc ați pătruns adânc în inima vrășmașă, Voi, ostași de toate armele grămădiți în gura Slănicului, stavile puhoiului barbar, Voi, singuri veți înțelege și plânge cu mine: Din Comănești, Bogata, Măgura Schitului și cât prinde ochiul mormintele celor adormiți n-au pic de umbră. Măgura cea îmbrăcată în haina verde a bradului, azi e pleșuvă, pare o pasăre căreia i s-au smuls penele înainte de tăiere, adică un păcat de moarte. Luptătorii îngropați pe aceste meleaguri n-au parte de liniște, li s-au luat roua dimineții ce din mila cerului le uda florile mormântului. Nici o mângâiere nu le mai rămâne. Ei care au adormit momiți de îngânarea pădurii strămoșești amestecată cu șuierul uscat al schije, ei care s-au jertfit în contopirea vieții proprii cu a neamului, acei căror le-am răzimat capul în loc de cruci, de rădăcinile tari a brazilor, lor, nu le-a mai rămas nimic. Toată mângâierea li s-a dus. Foșnetul frunzei ce le-a închis ochii în vraja cântecelor părinților nu se mai aude. Pe locurile sfinte, în altarul unde vitejii s-au botezat cu sânge forfoti lipitoarele care bat în sicrie să scoată lemnul, pentru chibzuiei trezite în ele de Satana mai marele lor.

Bietul schit! Îl văd în zilele de cumpănă, cu stranele pătrunse de gloanțe, cu părinții călugări ingenunchiați în gând de mântuire. Văd blândul comandant înalt ca și bradul, — când îl priveam parcă îmi spunea bradul „Uite copilul meu, a crescut cu mine, el mă va apăra, în el orice nădejde”. Poruncile aceluia îndrăzneț flăcău din Hangu primite în vâjâitul frunzei de brad ne îmbătau de tămâia trecutului, înțelegeam ceea ce condeiu nu va spune niciodată. Unde e bradul pe care încrustasem numele câtorva eroi? Cât de tainic era schitul ascuns sub aripa deasă a Măgurei, ceva ceresc avea orice călugăr. Marele fast al bătrânilor mănăstirii era pădurea și tăcerea ei. Azi bietul schit nu le mai are. În câte părți ale țării nu e la fel? Așa se duc toate, fără rost și folos, ne dezbracă alții sufletul, de tot ce-a avut sfânt și mărinimos. Mai este ceva dintre noi care să se teamă de mânia cerului? Atunci să se trezească! Voi capete luminate, care vă adunați în devinării și cu chibzuială dreaptă trebuie să hotărâți leacuri pentru orice durere a țării, spuneți câte fonduri credeți destule pentru înmormântarea fratelui nostru, a codrului. De lacrimi nu vă întreb, căci românul plânge pe plută și plânge de mila celor doi plăvănași slabi, căzuți sub greutatea butucului de brad pe povârnișul prăpăstios. Și plânge românul a cărui casă e acoperită cu paie și stuf, ograda e împrejmuțată cu spini, căci lemnul pentru șindrilă și scândură îl vede de mult pornit, nu știe de cine și nici știe unde. Tot ce-i bun în grădina țarinei lui, e deprins să știe

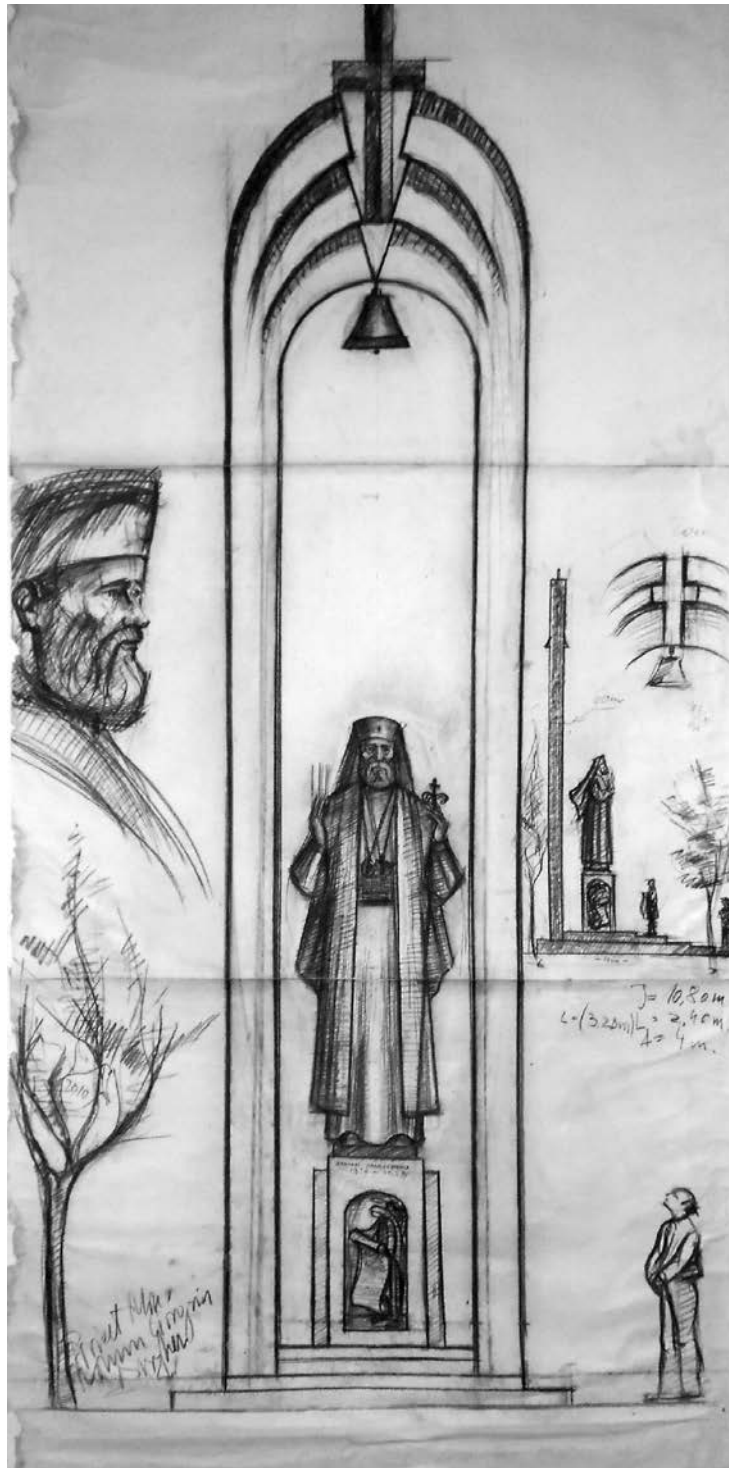
că într-o bună zi, pleacă? unde,? cum...? Dumnezeu știe... Noroc celor care am prins ceva din taina codrului, am gustat împărtășania viforului sălbatec care ne-a sădit puterea răbdării, încercării trecute.

Iar grija învățurii copiilor de azi și mâine în dragostea gliei mormintelor, s-o facă bărbații chemați la cârmă, aducând pozele copacilor din alte țări, dacă le sunt prea departe brazii înalți cât cerul sub care se întind mormintele celor ce le-a dat norocul să ajungă la cârmă. Cei care, nu suntem cârmuitori, dar pe care, *ne-a cârmuit nevoia și glonțul și am cârmuit victoria, să plângem căci ni se înmormântează fratele, dulcele frate: Codrul*. Poate lacrimile noastre se vor face cândva otravă și dihaniile ce ne sfredolesc codrii bând de ea, vor plesni în nouă ori nouăzeci și nouă de bucăți mai mititele decât bobul de nisip, ori decât firicelul de mac. Și de n-o regăsi vre-o altă otravă care să sleiască scorpiile, ce ne taie sub ochii noștri fratele, să cântăm prohodul ce ni l-a lăsat poetul în profetia lui care s-a adevărit, și Dumnezeu să ne învețe și de data aceasta să știm ce să facem. Cântă române: „Codrul frate cu Românul, De secure se tot pleacă, Și izvoarele îi seacă!

În drum spre cimitir cu un erou: gl. Gh. Mărdărescu, T. Moșoiu și N. Holban, la procesiune¹⁷

¹⁷ Col. r. prof. univ. dr. Gheorghe Nicolescu, *Preoți în lupta pentru Marea Unire 1916-1919*, Editura, București 2018

Proiect monument – Roman R. Ciorogariu – sculptor prof. univ. Dr. Cornel T. Durgheu

BIHORENII ȘI MÂNTUIREA LOR (APRILIE 1919)

”Nu toți putem purta sabie, dar toți avem datoria sfântă pentru apărarea țării și a neamului contra dușmanilor noștri, până a ne vinde și haina pentru a cumpăra sabie și munițiuni de război, ca să aibe cu îndestulare oștirea noastră tot ce-i trebuie pe câmpul de luptă și a îngriji de ostașii răniți și bolnavi de prin spitale, precum și copii rămași fără părinți”.

Mitropolitul Pimen

În numele românilor - generalul Traian Moșoiu și glorioasa sa armată - fusese întâmpinat, la Sibiu, de șeful siguranței publice, dr. Ștefan Ciceo Pop și de distinsul profesor al generalului, Andrei Bârsan cu salutul frățesc: **Bine ați venit!** Acest salut era răspunsul ardelenilor la *Proclamația* generalului de la Reghin în care se preciza intenția și misiunea armatei ordonată de regele întregitor Ferdinand I: *„Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre”.*

Atmosfera generală la intrarea armatei române era amestecată între zbaterea ungarilor pentru întronarea regulilor bolșevice și disperarea românilor pentru a rezista terorii dezlănțuite de armata haotică a colonelului Kratokwil. Gărzile naționale românești s-au pus în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania, formând Diviziile 16 și 17 ardeleni. Gărzile ungurești dincoace de linia: Baia Mare, Zalău, Ciucea, Zam, au fost desființate, iar cele de dincolo de acea linie de demarcație au trecut de partea armatei ungare.

Între entuziasmul mare și foarte marea dezordine, generalul Traian Moșoiu a trecut la organizarea militară a dispozitivului trupelor sale cărora le-a ordonat, pe 16 aprilie 1919, să atace pe întregul front. Datorăm, în galeria aducerilor aminte, recunoștința și cinstea pe care o purtăm martirilor și eroilor Bihorului din 1919. Între aceștia amintim pe dr. Ioan Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș, și pe cei 66 de soldați căzuți în bătălia de pe Tisa, din efectivul Diviziei 2 Vânători, repatriați sub semnul Vulturului, precum datorăm recunoștința tuturor acelor români aleși ca delegați electorali, ca participanți desemnați, ori ca persoane în nume propriu, în egală măsură și aceluia care de acasă s-au înrolat voluntari în Gărzile naționale.

Se cuvine să amintim lucrările tipărite de Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, de Teodor Neș, *Oameni din Bihor (848-1918)*, ca să menționăm două dintre valoroasele lucrări mai vechi și alte lucrări, de dată recentă: semnate dr. Viorel Faur¹⁸, Gh. Tudor-Bihoreanu, Constantin Moșincat, Ioan Tulvan¹⁹, Flaminia

¹⁸ Viorel Faur, *Viața politică a românilor bihoreni 1848-1919*; Idem, *Contribuția bihorenilor la actul istoric de la 1 decembrie 1918*; Idem, *Momente ale luptei pentru drepturi și unitate națională: (1849-1919)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018

Faur²⁰, Stelian Vasilescu²¹, Alexandru Dragomirescu, Cantemir Moșoiu²². În fiecare din aceste cărți sunt descrie episoade din zilele fierbinți ale intervalului de la 1 Decembrie 1918 – ziua unirii tuturor românilor din „părțile ungurene”, cum se stipula în actul unirii -, și slobozirea Bihorului din 20 Aprilie 1919. Studiul nostru se referă la partea finală, aceea a bucuriei și simpatiei manifestată de bihoreni pe traseul de înaintare a armatei române spre Oradea.

Primele 4 luni din anul 1919 au fost zilele de cea mai grea încercare pentru biserica ortodoxă din districtul Consistoriului bihorean. Atunci s-a dezlănțuit toată furia foștilor stăpâni de ieri asupra conducătorilor „turmei” de care urmau să fie dezmoșteniți– scria Roman R, Ciorogariu în raportul său către Adunarea Eparhială.

Fiarec deoarece speranțele deșteptate, de Adunarea Națională din Alba – Iulia, au trebuit să treacă prin calvar spre a ajunge *ziua învierii*, cum a fost pe drept cuvânt numită ziua de 20 aprilie 1919. Altare părăsite și preoți fugari prin desișul codrilor simbolizau groaza momentului. Dar nu s-a umplut paharul suferințelor cu atâta. Asupra celui batjocorit trebuia adusă și sentința de moarte. Această sentință a adus-o **bolșevismul** asupra bisericii, declarându-o despărțită de stat, retrăgându-i-se tot sprijinul și lăsându-o la discreția credincioșilor, și ei secătuiți financiar. Și cu cât era mai mare încercarea, cu atât era mai dulce mângâierea văzând că românii nu și-au părăsit credința ci au împărțășit cu preoțimea paharul suferințelor. Acele zile grele au întărit și mai mult legătura dintre popor, biserică și armată.

Iar când timpul suferințelor s-a împlinit, după săptămâna patimilor, a urmat și pentru aceste părți năpăstuite, ale Bihorului, *marea zi a învierii*. **Ziua luminată a învierii lui Hristos ne-a adus mântuirea prin brațele armatei române, adunându-ne pentru vecie într-o țară mare românească pe toți fii din același neam.**

În Raportul general prezentat în adunarea generală a oficiului protopopesc ortodox român al Beiușului, referindu-se la starea generală, din anul 1919, de pe teritoriul Protopopiatului Beiușului, se sublinia că „*anul 1919 a fost un an de cele mai cumplite încercări, dar totodată și un an, care înregistrează cele mai înălțătoare pagini pentru viața noastră națională și bisericască. În lunile prime ale anului s-a înstăpânit și aici dictatura proletară și comunismul cel mai sălbatic. Și contra cui era îndreptat mai cu înverșunare? Contra Bisericii ortodoxe, știind că persecutând biserica ne va slăbi puterile și voința de muncă. Comunismul a declarat biserica de instituție privată, preoților li s-a retras ajutorul din partea statului, iar catehizația și creșterea religioasă morală a fost scoasă din școală. Predici nu mai puteau ține, fiind preoții puși*

¹⁹ Generalul Traian Moșoiu – arhanghel al băătăliei pentru Ardeal

²⁰ Mărturii despre evenimentele din Bihor (noiembrie 1918 - aprilie 1919)

²¹ Calvarul Bihorului

²² Generalul Traian Moșoiu - ostașul și politicianul în slujba țării.

sub pază și din tot cuvântul <rostit> li se face acuză <ca fiind> în contra statului comunist”.

Nu mult după aceasta au amuțit și clopotele ce ne-au mai rămas la biserici, iar bieții creștini veneau la sfânta slujbă mai mult pe furiș și cu groaza în spate. Dar paharul amărăciunii nu s-a umplut cu atâta. Văzurăm preoți destituiți, purtați în lanțuri și alții condamnați la moarte. Averele la mulți este confiscată, iar la alții, care erau în drumul pe unde se retrăgea armata roșie, li s-a distrus totul. Și așa în postul mare bisericile au rămas aproape goale, păstorii risipiți, iar turma împrăștiată.

Durerea noastră a avut sfârșit numai la 18 aprilie 1919, când dinspre Vașcău se auzeau tot mai înțehit bubuiturile de tunuri ale Armatei Române și nu peste mult, în ziua de 19 aprilie, am fost eliberați pentru totdeauna de robia seculară și de urgia comunistă. Această eliberare o putem mulțumi Regimentului „Horea”, care este Regimentul Beiușului și Regimentului 9 vânători. Ambele ne-au dat libertatea, viața și ne-au încorporat la România Mare. Să mulțumim lui Dumnezeu pentru mila avută față de noi și M[ajestății] Sale Regelui Ferdinand I, care și-a trimis glorioasele sale armate pentru realizarea visului nostru de veacuri.”²³

Strigătul de durere al neamului românesc din Bihor, atrocitățile pe care le suferea și în acest ceas al vremii, au ajuns și la cunoștința Armatei Române, care a pornit marea ofensivă din primăvara – vara anului 1919 împotriva armatei lui Bella Kun. Iată cât de măiestru descria acest lucru arhimandritul Roman Ciorogariu: *„Iar când timpul suferințelor s-a plinit, după săptămâna patimilor a urmat și pentru noi marea zi a învierii. Ziua luminată a învierii lui Hristos ne-a adus mântuirea, prin brațele Armatei Române, aducându-ne pentru vecie într-o Țară mare Românească pe toți fiii aceluiasi neam.”*

Și curând, după intrarea Armatei Române în Oradea Mare, la 20 aprilie 1919, *„glorioasa Casă domnitoare a distins cu Înalta sa vizită și orașul nostru Oradea Mare, dându-ne dovadă despre dragostea ce ne-o poartă”.*²⁴ În ziua de 23 mai 1919, delegația clerului și credincioșilor noștri din Bihor, condusă de Prea Sfinția Sa episcopul Ioan al Aradului, a fost primită la recepția dată de Maiestatea Sa Regele Ferdinand I. Cu această ocazie M[aiestatea] Sa, cunoscând bine trebuințele locale, a făcut cunoscut că Episcopia Oradei *„se va reînființa mai curând decât credeți.”*²⁵

²³ Episcopia Ortodoxă Română a Oradei, Bihorului și Sălajului, (în continuare: EOROBh-Sj), *fond Consistoriul ortodox român Oradea*, Act nr. 577/Pl/1920, p. 1

²⁴ Idem. Pentru detalii vezi *Lupta pentru unire (1918-1919), oameni, fapte, întâmplări din Bihor*, coordonatori: Ioan Degău, Viorel Faur, Ed. Academia Română, 2018

²⁵ Istoricii Bisericii noastre române ortodoxe cunosc faptul că Episcopia Ortodoxă Română a Bihorului a dăinuit din îndepărtate vremuri și până la anul 1695, când ultimul episcop ortodox de Oradea, Efrem Veniamin, a decedat și scaunul episcopal a rămas vacant până în anul 1920, când instituția a fost restaurată și așezată sub conducerea arhimandritului cărturar Roman Ciorogariu. În lunga perioadă a anilor 1695 – 1920, clerul și poporul din aceste părți și-au găsit mângâiere în cele sufletești la cel mai învecinat episcop ortodox, cel al Aradului, Ienopolei și

Pe direcțiile de înaintare: pe văile Crișului Negru, Crișului Repede, Barcău și dinspre Arad spre Oradea armata română a fost primită cu un mare fast sărbătoresc, cu flori de liliac, cu salutul zilei **TRĂIASCĂ ROMÂNIA MARE!** Pe aceste direcții toată lumea s-a pregătit de sărbătoarea Învierii, care spontan s-a transformat și într-o sărbătoare națională. Pentru populația Bihorului venirea soldaților români a stârnit reacții de bucurie, aceștia fiind „ospătați ca bineveniți” în satele Briheni, Lunca, Ștei, Hotârel, Rieni, Sudrigiu ș. a. Țăranii din sudul Bihorului au trecut de la manifestarea sentimentelor de bucurie la acțiuni de colaborare cu armata generalului Moșoiu. Astfel, de pildă, sătenii de Sebeș, - pe 18 Aprilie 1919, după cum relatează primarul de atunci, Avram Lucața, au sprijinit acțiunile românilor care apărau localitatea împotriva atacurilor soldaților unguri, ei înarmându-se cu furci, sape, topoare, s-au strecurat printr-un loc puțin adânc împreună cu soldații români și au pus pe fugă inamicul, care „deși aruncau în urmă cu grenade, cu toate acestea au fost prinși”²⁶. Primarul Gheorghe Popa a lăsat o mărturisire importantă pentru modul în care ungurii s-au purtat față de populația comunei Țigănești. Deoarece a luat măsuri de adăpostire a populației și a stabilit legătura cu armata română a fost „bătut aproape de moarte și transportat între baionete prin tot satul pentru ca să-l vadă toți locuitorii, spre a fi intimidată”²⁷. După ce au adunat tot satul pe două rânduri – copii, femei, bătrâni - presiunea a continuat asupra populației pentru a le da alimente furaje și căruțe pentru transport. Pentru a scăpa de teroare primarul a dat dispoziții de colectare de: ouă, găini, carne, ovăz, porumb, fiecare ce avea. Când totul a fost pregătit au fost salvați de soldații români. Sătenii din Lazuri de Beiuș s-au pregătit să evacueze localitate de frica terorii ungarilor. Când erau gata de-a lua drumul codrului din capătul comunei s-a auzit un strigăt: „*Trăiască România*”, și astfel au scăpat de frică.

Dorobanții români au adus liniște în Beiuș, pe 19 Aprilie 1919. Înainte acestei date populația era terorizată. Intelectualii hăituiți și-au căutat scăparea în locuri mai sigure prin satele și pădurile din preajmă. Eliberarea Beiușului a fost

Hălmaგიului, de care a aparținut jurisdicțional. De subliniat este și faptul că în anul 1692, când oștile austriece au intrat în Oradea, dintre fețele bisericești l-au găsit doar pe *episcopul schismatic*, iar orașul era locuit în cea mai mare parte de ortodocși. De asemenea, în Diploma leopoldină din anul 1695 era menționat și Efrem Veniamin, ca episcop al Oradiei și a Agriei, confirmat în luna martie a aceluiași an însăși de împăratul Austriei. Peste ani, Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei și Ungariei, pomenind de Efrem ca episcop în Scaunul Oradiei, afirmă că acesta ar fi decedat în anul 1695. Conform altor surse documentare și bibliografice se afirmă că Efrem n-ar fi murit în anul 1695, ci că în anul 1707 ar fi părăsit Oradea, plecând în Țara Românească. Vezi Florian Dudaș, Dezrobirea religioasă a românilor din Bihor în secolul XVIII. Rolul Curții episcopale din Velența Orăzii, în *Vechea catedrală ortodoxă a Bihorului – Biserica din Velența Orăzii*, Editura Brevis, Oradea, 2004, p. 33–34. În toată această lungă perioadă (1695 – 1920) s-au făcut mari eforturi pentru restaurarea vechii episcopii. Regele Ferdinand fiind la curent cu acest deziderat al bihorenilor, face afirmația restatornicirii mai devreme decât credeți.

²⁶ Viorel Faur, *Viața politică a românilor din Bihor (1918-1919)*, p. 218

²⁷ *Ibidem*

considerat un moment important deoarece reprezenta, pentru zonă, centru economic, cultural și istoric. Fie și din aceste motive mai mulți cărturari ai vremii au relatat eliberarea Beiușului din mai multe unghiuri. În *Memoriile* sale, Moise Popovici reconstituie momentul intrării armatei române, pe 19 Aprilie 1919, în următorii termeni: „Văduva lui Augustin Antal, în fața mea plânge, de nu mai putea conțeni. Nu plâng de amărâtă, îmi zice într-un târziu, ci de bucurie, căci românii noștri sunt în Vașcău (18 aprilie 1919)”. Informația primită, pe această cale, i-a fost foarte utilă căci, și-a adus aminte de răzbunarea promisă de comandantul gărzii ungurești de „a-i măcelării”, fapt pentru care s-a refugiat la Petreasa, unde a doua zi elevul Victor Corbu i-a întâmpinat cu salutul: „Trăiască România Mare și cu vestea că în Beiuș triumfă trupele române, care asigură ordinea, siguranța și liniștea publică”²⁸. Alți intelectuali români precum Petre E. Pap²⁹, a fost găzduit la Dore Creț, din Drăgoteni, „pe umărul căruia a plâns la aflarea veștii eliberării Beiușului”.

Sublocotenentul George Tămaș, din comun a Poeni, pe când tocmai pleca din sat a fost prins de bandele ungurești, care l-au dus în gara Kissebes³⁰. Aci, de față cu ofițerii maghiari, a fost ținut până a înnoptat, iar apoi supus la chinuri bestiale până ce ne mai putându-le suporta a cerut singur să-l omoare. A și fost împușcat fără să i-se lase răgaz de a se închina înaintea de moarte!! Apoi a fost jefuit de tot ce avea asupra sa: 800 coroane, un ceas de aur, ghetele și jambierele din picioare. „A doua zi de dimineața, declară nefericitul tată al victimei: mi-am găsit fiul, de-a lungul drumului de fier cam 20 m depărtare de gara Poeni. Aici a fost îngropat până în brâu, partea de sus a corpului era aplecată, atingând cu fruntea pământul. Era acoperit cu puțin fân, uscături și gunoi. După ce l-am scos, am constatat față cu martori că avea 7 împușcături, în piept, abdomen și cel puțin , 20 împunsături de baionetă pe întreg corpul. Se vedea clar că fiul meu, mort în urma primelor împușcături, a fost profanat în modul cel mai barbar. Nu ni s-a permis nici să plângem în jurul cadavrului, nici să-i facem o înmormântare creștinească, amenințându-ne în tot momentul cu moartea. Am fost să ne plângem la lt.-colonelul, care conducea această trupă de bestii. Nici nu ne-a permis să vorbim amenințându-ne cu moartea și zbierând cât îl ținea gura: **”Vouă, vă mai trebuie România Mare, voi veniți acum la rând, nici unul n-o să mai rămână din voi!”**(sbl. ns.). În multe părți patrulă maghiare cutreierau satele românești și duceau cu forța pe toți feciorii spre a-i înrola în armata maghiară. În Sălajul neocupat, de armata română, toți intelectualii, care nu s-au putut refugia la timp, au fost deținuți. La Arad și în apropiere de Arad, ungurii coborau din tren pe toți ofițerii și soldații români îi băteau și îi maltratau. În comuna Șiria au intrat 10 unguri beți, înarmați cu grenade de mână și au bătut mai mulți feciori. În Boroșineu, după dezarmarea

²⁸ *Ibidem*, p. 220

²⁹ Primul protopop al României Mari

³⁰ *Unirea*, Anul XXIX. Blaj, vineri 21 Februarie 1919, nr. 37, p. 3

gărzii naționale române, au intrat în casele oamenilor unde băteau rând pe rând pe țărani, care au făcut parte din garda română. Noaptea au intrat în casa inspectorului Nicolae Popescu, căutându-l să-l omoare. Neaflându-l acasă, au străpuns cu baioneta un cumnat de al lui și au amenințat cu moartea familia întreagă. Numai grație unui ofițer francez, a scăpat familia de moarte sigură. În luna Ianuarie a intrat în satul Valcău de Jos fosta jandarmerie de acolo împreună cu alți 60 de jandarmi maghiari, înarmați cu puști, bombe și mitraliere. Aceștia, fără nici un motiv, au bătut de moarte o mulțime de țărani români, așa că, locuitorii din sat, de frică s-au refugiat în păduri. La 1 Februarie 1919 secuii au deschis un foc puternic de pe dealul Piesa asupra satului. Un obuz a nimerit casa în care erau Floarea Tănasiu, Leotin Tănasiu și tatăl lor. Cei dintâi au rămas morți pe loc, iar tatăl lor s-a ales cu o rană grea. În comuna Bologa (județ. Cojocna) unгурii au înscenat furturi și jafuri. Pagubele se urcau la 600.000 coroane. Tot în comuna aceea au fost uciși mișelește de către bandelor secuiești: țăranul Dumitru Baciu, Teodor Petra de 57 ani, care mai întâi a fost înțepat de 10 ori cu baioneta apoi împușcat de 2 ori în cap, nevasta lui Ioan Barza, tânărul Gavril Giurgiu și alții. Asemenea au fost răniți și bătuți de moarte mai mulți oameni din sat.

Sălbătăciile unгурilor nu s-au sfârșit însă. Până când? ”Suntem noi un popor conștient de ne lăsăm batjocoriți în mod așa de brutal?”, se întrebau românii, tot mai des, auzind sau asistând la monstruoasele scene de brutalitate. Oameni, din părțile neocupate, încă, de armata română, comentau asemenea vești despre sălbătăciile înfiorătoare ale unгурilor. La un învățător, din părțile Zalăului, scria o gazetă a timpului, **”i-au jupuit pielea de pe cap, i-au vopsit capul în negru și au tras în el ca în țal (țintă) de împușcat. Pe alt învățător, despre care s-a mai vorbit în foi, l-au îngropat în pământ până în gât, de i-a rămas numai capul afară. Și s-au apucat apoi și l-au batjocorit, așa cum numai sălbaticii sunt în stare. Și după ce au făcut toate spurcăciunile, l-au ciuruit de gloanțe** (subl. ns.). Au spintecat cu baioneta femei gravide, au scos copiii, i-au legat de gâtul nefericitelor mame. Acestea sunt numai câteva din sălbătăciile pe care le-au săvârșit acei bandiți ai Europei. Așteptăm să se ia de urgență măsurile de lipsă. Sângele victimelor strigă răzbunare”³¹.

Teroarea secuiască decurgea în proporții din ce în ce mai amenințătoare³². Bande nedisciplinate se năpusteau, cu trenuri blindate, asupra satelor, jefuind tot ce le cădea în cale, omorând și schingiuint pe locuitorii pașnici. Dacă bandele unгурेști s-ar interesa, cât de cât, de propria lor țară, s-ar concentra mai spre capitală și ar face ordine în orașele mai mari, curat unгуреști, unde unгурii se omoară între ei, ziua în amiaza mare. Cât despre haosul ce domnea în Pesta – ziarele relatau că - acesta a luat proporții de-a dreptul tragice. Omul nu e în siguranță pe străzile cele mai populate, iar gărzile de tot soiul bolșevice, socialiste, regale (!) naționale etc. nici ele nu mai știu ce programe și

³¹ *Ibidem*, nr. 40, marți 25 februarie 1919, p. 1

³² *Unirea*, nr. 41, miercuri 26 februarie 1919, p. 1

denumiri să-și afișeze. La *bandele*, care au acționat în Ardeal, nu poate fi vorba de ceva acțiune regulamentară, legală, totul era pus sub semnul răzbunării și amenințării, opririi românilor în marșul lor spre unire. Oameni, care luau la zi leafă de 2-3 sute coroane, și porneau spre satele românești cu trenuri blindate, după ce se îmbătat tun, desigur, că nu aveau altă țintă decât dezordinea, jaful, omorul și schingiuirea. Retorsiunea va întârzia, ea va fi proporționată cu teroarea secuilor, pe care nimeni nu-i poate considera ca trupe regulate (deși erau), ci ca pe *bande* de hoți, dar care se erijau a fi *unguri ce apără Patria*. Trupele românești, alături de voluntarii ardeleni, pornise deja să împrăștie acele hoarde de turanici desperați, care aveau ocazia să se convingă - în zilele următoare - că toate lucrurile din lume au un sfârșit, chiar și îndelunga răbdare a românului!

Vă rog cu respect, - scria cu disperare un sălăjean -, să binevoiți a da publicității strigătul de alarmă de mai jos: Onorată Redacție!³³ ”Români din toată lumea românească! Ungurii și Secuții în comitatul Sălăgiului prind pe preoți, învățători, inteligență și popor. Unde îi duc? Ce fac cu ei? Destul că îndărăt nu se mai întorc. Prin toate satele de pe Sălăgiu jefuiesc vitele, porcii, banii locuitorilor. În satele unde s-au așezat, maltratează pe femei și pe prunci, iar pe bărbați de 50 de ani îi duc în oastea lor. În biserici pun mitraliere, și apoi în biserici se spurcă. Frații români nu înaintează! Unde sunteți frații noștri? Pentru ce nu vin toți Montanii ardeleni să ne scape de acești huni moderni? Veniți fraților Români de pe tot locul și ne scăpați de aceste haite crude și barbare, până nu e târziu! Comandamentele militare au arme, înarmează tot poporul, să spulbere această lepră a tiraniei. Veniți, că vă așteptăm. Giurtelec, la 7 Martie 1919”.

Despre alte atrocități maghiare aflăm date exacte, așa cum au fost consemnate în vremea ocupației bolșevice de după linia de demarcație³⁴. Garda ungurească din Varu a intrat, sub pretext că face perchiziție, în casa văduvei românce Cristina Tales (al cărei bărbat a murit pe front) și au omorât-o, fără nici o judecată, cu lovituri de baionetă. În urma ei au rămas mai mulți orfani. Bande maghiare au jefuit comuna Breda, după ce au încunjurat-o, au fost în special devastați: Ambruș Ioan a Lupului, Ioan Gavrilă a Paraschivei, Alexandru Uion și Clementia Popa, a Benului. Cu aceasta ocazie au fost omorâți: Ioan Marian și Alexandru Grecu, ale căror familii au rămas în cea mai mare mizerie. Locuitorul Gavrilă Bălănean a fost rănit la ambele picioare și actualmente e invalid. Țăranul român Gheorghe a lui Ghetu, din Brusturi a fost împușcat de unguri, numai pentru motivul, că nu a răspuns ungurește. Soldații unguri din Soborșia au omorât la 5 Februarie 4 soldați români fără nici un motiv, Gardistul român Martin Gheraf a fost omorât la 25 Ianuarie de patru gardiști unguri și un sergent, pe când aceștia l-au întâlnit la intrarea comunei Curtici pe simplul motiv, că la întrebare a lor Ghemf a răspuns, că face parte din Garda Națională Română. Trei

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*, nr. 43, vineri 28 februarie 1919, p. 2-3

jandarmi unguri însoțiți de 25 voluntari întră cu forța, la 25 Dec. 1918, în casa românului Teodor Rus din Păuliș și fără ai spune nimic îl omoară pe loc. Aproape toate Gardele Naționale Române au fost dezarmate. Tot așa Consiliile Naționale Române au fost dizolvate. Au forțat inteligența și șefii de gărzi de-a părăsi localitatea sub amenințare de moarte. A fost arestat Dr. Marsieu vicepreședinte al C. N. R. din Arad și nu i s-a dat drumul decât cu condițiunea de a părăsi orașul. Aproape toți membrii C. N. R. din Arad s-au refugiat la Sibiu. La Șiria ungurii au arestat pe bătrânul Dr. Hotaran și iau omorât nevasta și copilul. Bande înarmate au jefuit, la 16 Februarie 1919, comuna Hălmagiu de Sus și în deosebi casa preotului român Nicolae Balta. Au împușcat un tânăr, au silit pe notarul Ionescu, de a le da cheia casei de bani, de unde au furat fondurile de ajutorare de război pentru femeile mobilizaților, în sumă de 23 mii coroane. Apoi au dus cu ei pe domnișoara Ionescu (19 ani, după ce au furat vioara tânărului Ionescu, mai multe linguri de argint și alte lucruri casnice). Notarul s-a refugiat la Nagy Halmagy (Hălmagiu Mare). În săptămâna trecută – consemna sursa - bande ungurești au împușcat o femeie. Gardiști unguri comandați de ofițeri au împușcat la Sighiștel 4 oameni, la Câmpenii-de-Sus 2, la Câmpenii-de-Jos unul și la Hotar unul. Un detașament ungar a silit, la Bălnaca, 4 țărani români de a-și săpa singuri groapa și apoi i-au împușcat. Secuții au devastat la 15 Ianuarie întreaga comună Bratca. În aceeași zi, a fost împușcat, fără nici un motiv, judecătorul din Birtin. De asemenea pe primarul satului, l-au omorât la 19 Ianuarie 1919 (Era străbunicul primarului de azi Bolojan, din Oradea).

Secuții au arestat, la 16 Februarie 1919, pe protopopul Demetriu Coriolan, pe Gheorghe Filip și Gheorghe Molnar. Venerabilul preot a fost oribil maltrat de soldați pe străzile Tășnadului. Locotenentul ungar Vecsei, din același sat, a declarat în public, că trebuiesc spânzurați toți românii. Locuitorii și mai ales funcționarii băncii (românești) din localitate s-au refugiat. Din Oradea-Mare se comunica, că patru soldați săcui comandați de un sergent, au arestat pe avocatul Ioan Furlea, din Aleșd, după ce i-au devastat casa. Secuții au împușcat, la 4 Februarie 1919, pe institutorul Vasile Filip, din Marghita, pe motiv că el ar fi cel mai periculos dintre Valahi. Locotenentul Gheorghe Nistor a fost arestat la Sătmar și apoi întemnițat la Debrețin. Se anunța că va fi condamnat la moarte. Locotenentul român Tămaș a fost îngropat până la gât după aceea i-au scos ochii și apoi l-au omorât³⁵.

Nu știm cum ar face, nu știm cum ar drege apăsătorii noștri de ieri, spre a se opune cu toată puterea lor la înfăptuirea strămoșescului nostru vis, care prin ajutorul Atotputernicului Creator îl vedem azi împlinit. Nu se teme acest neam arpadian în clipele cele din urmă ale dominației sale peste neamurile, pe care veacuri de-a rândul le-au asuprit și pălmuit, le-au închis aproape toate cărările spre mai înalta cultură și bunăstare materială, le-au huiduit și întemnițat fără pic de simțământ omenesc și creștinesc³⁶. Nu se teme acest neam, fără credință în

³⁵ *Ibidem*, nr. 56, sâmbătă 15 martie 1919, p. 2-3

³⁶ *Ibidem*, nr. 43, vineri, 28 februarie 1919, p. 2-3

Dumnezeu, că o trăsătură de până mai restează (rămâne) și soarta sa va fi sigilată pentru eternitate! Bine știu ei, că neamul românesc nu mai face parte din țara lor. Acest neam și-a spus ultimul său cuvânt, ultima sa dorință, de la care nimeni nu-l mai poate întoarce. Am suferit prea mult, am înghițit destul amar în decursul alor o mie ani. Să mulțămim deci, adânc, Proniei cerești, scăpând de sub tiranul lor jug de fier. Și totuși în multe părți au înscenat băi sângeroase și înfiorătoare. Ucideau în mod infam români nevinovați, prădau și jefuiau avutul românilor, câștigat cu multă trudă și osteneală, tot numai cu cugetul ascuns în inima lor de hienă, ca să ne dezbine de uriașul trunchi al neamului românesc.

Ei poate încă nu știu că cele trei mlădițe tinere și sănătoase nituite în anul 1918 în puternicul și de viață dătător trunchi bătrân, dar veșnic tare, deja s-au prins și azi-mâne de căldura soarelui ceresc vor înverzi și crește mereu. De aceste scumpe mlădițe îngâmfații nu se mai pot apropia spre ale ciontă niciodată, căci puternicul lor corp la care au fost altoite este și va fi păzit cu cea mat mare grijă, cu cea mai mare putere acum și pentru totdeauna, ca nu cumva mâni dușmane și-l poată vreodată reteza de pe suprafața pământului unde s-a născut, crescut și împlinit, încât ori și ce uragane vor năpădi asupra coroanei sale de fier, asupra trupului său de granit, voind a-l despoia de podoabele sale sau chiar de trunchiul lui să-l doboare la pământ, - zdrobit și înfrânt va rămânea, când acest puternic arbor uriaș numai se va scutura. Pe cum auzim, mâni sacrilege voiesc a se apropia de o mlădiță botezată cu frumosul nume: botezată cu frumosul nume: Ardeal, care din toamnă a fost amorțită, voind a-i desface legătura de pe falnicul stejar, dar în zadar le este toată osteneala și rea voință căci puternica și vânjoasa mlădița s-a deșteptat din amorțeala. Goarna a sunat! A sunat și oastea s-a adunat, să apere pe regele tuturor Românilor, să apere ce-am câștigat cu grele jertfe, să apere cu puternicele lor piepturi de oțel scumpul și frumosul Ardeal, care numai al nostru poate să fie pe vecie! Și-apoi, teama și spaima înfricoșată de-a pururi aibă loc în inimile lor barbare!

Protestul femeilor împotriva atrocităților ungurești a fost prompt. Miercuri, 18 Martie 1919, s-a ținut în Sibiu o mare adunare a femeilor române, în care au protestat cu toată energia împotriva sălbătăciilor ungarilor. A deschis adunarea doamna Bârseanu. Doamna Pop, o refugiată din părțile neocupate încă, a descris în culori zguduitoare atrocitățile ungurești. După vorbirea acesteia, doamna Matern a chemat femeile la o muncă stăruitoare pentru ajutorarea celor care au suferit atât de mult în urma barbarismului asupritor. A citit apoi următoarea *Moțiune*³⁷: "Femeile române din Sibiu și împrejurime a acestui oraș întrunite în ziua de 18 Martie a. c. protestează cu ultima energie în contra atrocităților săvârșite de bandele ungurești față de Românii de dincolo de linia demarcațională. Adânc îndurerate de suferințele fără de margini ale fraților și surorilor noastre, roagă pe toți cei cu cădere să curme suferințele negrăite grăbind întru scăparea nefericiților noștri frați și surori. În numele umanității

³⁶ *Ibidem*, nr. 63, duminică 23 Martie 1919, p. 2

insultate ne adresăm tuturor reuniunilor femeiești din țară și străinătate să adere la protestul nostru în fața acestor barbarii și să împreune rugămințile lor cu ale noastre pentru ca armatei române să i-se dea voie de-a înainta până la frontiera etnică a neamului nostru. (Vii aprobări generale). Moțiunea se primește unanim. A fost prezentată lui Dr. Maniu, președintelui Consiliului Dirigent. Hotărârile speciale au fost astfel formulate: 1. Femeile române dezaprobă orice petreceri sau întruniri de distracții, câtă vreme femeii române sunt omorâte și necinstite de Maghiari fără represalii. 2. Se va convoca o adunare mare a femeilor române din Sibiu și împrejurimi pentru a protesta contra atrocităților maghiare și a aduce la cunoștința celor în drept precum și femeilor din Țară și străinătate acest protest. 3. Se va face o colectă generală în întreaga țară, pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor victime ale acestor atrocități. 4. Se vor organiza 2 zile de doliu, în Sibiu, când damele române vor aduna obolul publicului făcând cheta pe stradă. 5. Se va ține un parastas pentru sufletele celor asasinați de maghiari. 6. Se va face apel la toate Reuniunile de femei române din țară, să adere la acest proces și să procedeze în conformitate”.

Ziarul „New York Tribune” vorbea pe larg de situația Ungariei și comenta astfel încercările ei de a putea obține, din partea Antantei, oarece avantaje! „Ungaria prin șovinismul ei a adus la exasperare națiunile străine, care se găseau pe pământul maghiar. Mai toți fruntașii politici se arătau puțin favorabili libertății cerute de cei ținuți în sclavie. Atunci când au văzut, că Austria este pe punctul dezastrului, au încercat o lovitură, căutând să devină stăpâni pe situație și să se proclame independenți. Cehoslovacii, Bosniacii, și Românii, care au fost asupriți și-au manifestat dorința să fie uniți cu neamurile din care fac parte. Atunci unghurii văzându-se singuri și mai puțin puternici de cum visau, au început cunoscuta campanie în contra acelor, care și-au recăpătat libertatea și au încercat să inducă în eroare pe conducătorii antantiști. Rapoartele oficiale sosite din Ungaria dovedesc, că unghurii sunt vinovați de faptele petrecute și că sancțiunea pe care o cer ei pentru alții ar trebui să fie dată pentru faptele lor. Cu insinuări și trâmbișări false nu se va putea reabilita Ungaria, e nevoie să cunoaștem faptele pe larg și să dăm o satisfacție acelor, care merită. Unghurii nu trebuie să uite, că au luptat alături de germani și că au fost uneltele lor în ocupare a și subjugare a popoarelor, care le stăteau în cale”³⁸.

Pe direcția de înaintare a roșiorilor și dorobanților generalului Moșoiu, pe vale Crișului Repede, manifestările de simpatie nu mai conteneau. Toată lumea plângea și chiuia de bucurie. Femeile întâmpinau pe salvatori cu tot ce gătiseră mai bun. Sosirea armatei române punea capăt crimelor, jafurilor și terorii bolșevice de pe aceste meleaguri. Pe 19 Aprilie sătenii din Vad fugiseră în pădure pentru a se pune la adăpost și a nu fi prinși între cele două forțe, unghuri în retragere dezordonată și românii în ofensivă victorioasă. Spre seară, Teodor Sala a revenit în sat și văzând că acolo era armata română a dat vestea

³⁸ *Ibidem*

cea mare tuturor. A doua zi sătenii „pe uliță, în dreptul fiecărei case, au așezat coșuri și postăvi pline de cozonaci, ouă, friptură de miel”³⁹.

Calvarul de la Sighiștel. Amănunte senzaționale asupra barbariilor de la 11 Octombrie 1918, 24 Februarie și 28 Martie 1919. Reținem dintr-o corespondență a ziarului *Patria*: ”În ziua de 11 Octombrie 1918 bandiții unguri au încunjurat satul. O parte din populație prinzând de veste s-a refugiat pe drumuri ascunse, rătăcind ceasuri întregi prin zăpadă până în genunchi. Printre acești a se afla și proprietarul fabricii românești din Sighiștel cu nevasta și cei doi copilași. Tot rodul agonisirii lui, care întrece a suma de 1 milion cor. a căzut pradă focului și lăcomiei jefuitorilor. În ziua aceea au fost împușcați românii: Teodor Pele, Maxim Zoica, Șandru Zoica și Sofroniu Baie. Sătui de jaf și de beția crimei de la o vreme bandiții s-au retras și liniștea s-a înstăpânit de nou. Refugiații ce se aflau prin împrejurimile comune i s-au întors la vetrele lor, care deși pustiite îi adăposteau totuși de furia iernii. În 24 Februarie bande înarmate au încunjurat satul din nou. Bieții oameni surprinși de năvala aceasta cu greu și-au mântuit viața ascunzându-se care pe unde a putut. Panica din noapte a aceea de groază nu se poate descrie. Bandiții unguri au închis pe oameni în propriile lor case și le-a dat foc să ardă de vii, următorilor: Anisiu Pasca, în vârstă de 52 ani, Nicolae Baie de 65 ani, Ileana Dronce de 58 ani, Zorince Haniș de 18 ani, Costan Tudue de 56 ani, Vasile Boldor de 62 ani și Mariuca Roman de 50 ani. Din aceștia nici unul n-a scăpat cu viață. Împușcat cu ocazia aceasta a fost numai Ilie Pasca. Aprinse au fost și arse până'n temelii casele, cu avut cu tot ale următorilor: Ioan Pasca, Tănase Boldor, Teodor Pells, Costan Tuduc, Ilie Pasca, Tanase Ambruș, Mihai Dronca, Iosif Dronca, Nicolae Haneș, Mitrea Tuduc, Pascu Baie, Pascu Haniș, Floarea Haniș, Ilie Groza și Atanasie Toader. De la alții ale căror gospodării au fost cruțate, au stors frumoasa sumă de 66,280 cor. Încărcați de prăzi s-au retras apoi vitejii lăsând în urmă cea mai înfiorătoare priveliște. Probabil însă jidovii nu s-au putut odihni, ori prázile Ungurilor s-au fost epuizat, căci în noapte a de 28 Martie năvăliră iar asupra satului cu furie și mai aprinsă. Veneau de la fabrica din Luncă. De data aceasta au cutreerat satul umblând de la casă la casă. Au împușcat 17 inși: 4 bărbați, 8 femei și 5 copii. Dintre aceștia 14 au și murit. În urma acestor știri dureroase, nedumeriți ne punem întrebarea: Sătui sunt oare jidovii din Sighiștel de sângele românesc ori pretind de la slugile lor tot alte și alte victime: Noi care le-am putea veni în ajutor bieților frați năpăstuiți stăm și așteptăm c-o pacientă adorabilă, ca blestemata stavilă ce ne desparte să cadă de la sine. Suntem popor blajin, popor de ordine, da. E frumos, înălțător, chiar să constați despre tine una ca asta. Dar există în firea popoarelor izbucniri, cari anumit e moment e din viață le și pretind în mod imperios și cari totdeauna duc mai reped e la scop. Noi însă cerem cu politeță, așteptăm. Până când?”⁴⁰

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 79-80, miercuri 16 aprilie 1919, p. 2

Vin românii?, se întrebau comuniștii unguri. Înaintarea românilor și dezorganizarea, ce a intervenit din această cauză, în armata maghiară, a produs o emoție considerabilă în Budapesta și în Ungaria neocupată încă. ”Necunoscând intențiile aliaților, comuniștii unguri se tem, că armata română va înainta până la Budapesta, pentru a răsturna guvernul sovietic. Autoritatea actualului cabinet (Kun Bela) a scăzut și a pierdut mare parte din partizanii ce-i avea înainte. Membrii guvernului se pregătesc să fugă. 28 avioane au fost pregătite ca să transporte la Moscova aurul și bijuteriile ajunse la Budapesta din teritoriile ocupate de Români. Guvernul comunist a adresat o proclamație către popor și armată, prin care caută să le ridice moralul. Populația nu știe de ce să se teamă mai mult: de înaintarea românilor, sau de menținerea regimului comunist și din această cauză rămâne pasivă”⁴¹.

Una dintre relatări descrie cu amănunte intrarea vânătorilor și infanteriștilor români în Tileagd, pe 19 Aprilie 1919, în următorii termeni: „după ora șase a apărut un călăreț mândru, urmat la câțiva pași de 22 călăreți voinici ca brazii. Era o patrulă de cavalerie, sub comanda unui maior, doi ofițeri subalterni și douăzeci de oameni trupă, îmbrăcați în haine verzi, o culoare ce nu era văzută până atunci pe meleagurile noastre. Într-adevăr, această patrulă făcuse o impresie bună chiar și înaintea ungarilor din Uileacul de Criș și Tileagd”⁴². Maiorul a făgăduit mulțimii să nu-i mai lase „pieirii” și să-i ocrotească. În mijlocul satului „lăutarii i-au primit cu muzică”. A doua zi, după sosirea generalului Traian Moșoiu și a generalului Holban o delegație de orădeni a fost primită la Tileagd.

De simpatie și de o călduroasă primire s-au bucurat și subunitățile care au înaintat pe valea Crișului Negru spre Salonta. Există multe declarații și memorii care certifică această atitudine și stare de mulțumire și bucurie. Regimentul *Horea* a fost primit la Beliu cu „pâine și sare, iar femeile le-u dat soldaților hrană rece”. O primire asemănătoare au făcut și comunele Tămașda, Talpoș. De un interes aparte este relatarea primirii din 21 aprilie 1919, din Ucuriș, după însemnarea făcută de preotul paroh: „armata română a intrat când tocmai făceam prohodul consăteanului Vasile Măruca a Gruului. Însuflețirea noastră a fost așa de mare încât am lăsat mortul să fie dus la groapă de familia sa.. de a acolo toată asistența... a întâmpinat o patrulă a armatei. Sosind nu a fost ochi de român care să nu lăcrimeze de bucurie la vederea lor, care cântau: *Nainte, Nainte, ne-așteaptă și frații, Pe al nostru steag* și alte cântece frumoase, cântate de grupuri de soldați români, care veneau așa de frumos, de toți cu toți sătenii ne-am ținut mândri că facem parte din poporul acestor fii vrednici ai țării noastre. Impresiile acelea nu se vor șterge din sufletul nici unui consătean, care i-a văzut și admirat”⁴³.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 86, p. 4

⁴² *Idem*, p. 221

⁴³ *Idem*, p. 223

Asemenea descrieri le găsim și referitoare la eliberarea comunei Tinca, pe deasupra căreia a zburat „un aeroplan românesc, pilotat de maiorul Marinescu”. După ce a aterizat a fost omenit, la restaurantul *Crișana*, s-a adresat mulțimii, iar părintele Hașăș a tălmăcit pentru ungurii prezenți spusele ofițerului „că armata română urma să sosească”. Și în adevăr atunci când grosul oștirii a intrat, mulțimea s-a simțit în Țara Românească! La auzul veștii locuitorii din Gepiș, în frunte cu preotul Marțian Andru au pornit spre Tinca, unde au dat mâna cu armata română și unde au jucat Hora Unirii. Comandantul Gărzii române din Nojorid, Ioan Crețu surprinde momentul intrării primelor patrule în noaptea de 20/21 aprilie 1919, când a ajutat la patrularea direcției Nojorid - Gepiu și când a identificat un tren blindat, despre care a raportat Diviziei 6, prin telefonul notarului din Leș, cerând o baterie de artilerie care a deschis focul în gara Leș. A sosit apoi la Oradea unde în fața primăriei a văzut trupele române și pe generalul Moșoiu. De bucurie a fugit acasă la Nojorid și a „bătut toba și am vestit satului întreg bucuria și minunea văzută”⁴⁴.

Desigur șirul exemplurilor ar putea continua. Dintre toate însă manifestația de la Oradea a fost cea mai amplă și însuflețitoare despre care însuși Nicolae Iorga a spus că a reprezentat O ZI DE GLORIE. În adevăr, **20 aprilie 1919**, a fost ziua învierii Domnului și a orașului Oradea Mare, orașul martir care trăise *săptămâna patimilor*, a însemnat un moment istoric în viața locuitorilor săi, pentru că: „*Nici o parte a românismului nu a fost expusă atât de mult pieirii ca țara Bihorului*, - arăta vicarul ortodox de Oradea Roman Ciorogariu, nimeni altul decât cel care, cu câteva ore înaintea intrării glorioase a trupelor comandate de generalul Traian Moșoiu în Oradea, fusese arestat împreună cu alți români și dus între baionete la primăria orașului, spre a fi executați. *Când armata română a intrat triumfătoare în capitala județului a fost o atmosferă de entuziasm general, zi în care din toate cartierele se adunase românii și ungurii spre a da și primi „răsplata pentru eroismul cu care și-au păstrat limba și legea străbună pe aceste margini”*. Jafurile și omorurile luaseră o asemenea amploare, încât Oradea trăia clipe de groază. Consiliul orașenesc hotărăște trimiterea unei delegații la Tileagd, unde a ajuns armata română, ca să intervină la comandamentul general pentru a grăbi intrarea în oraș. Delegația a fost compusă din: Coriolan Pop, Sever Andru, Sever Erdeli, Gh. Morar și Nicolae Firu, cari au arătat comandantului șef, generalul Moșoiu situația gravă, rugându-l totodată să grăbească înaintarea, ceea ce s-a și înnfăptuit.

De patru luni, zi și noapte, îl așteptau, de patru luni de când pășise biruitor în Ardeal numele lui era pomenit ca numele „*unui zeu salvator, și acum iată-l, a sosit... Ce impunător! Din ochii lui de vultur izbucnesc flăcări de ură contra dușmanului de veacuri. E în picioare în automobil. De-o dată o ploaie de flori îl acoperiră în aclamațiile*

⁴⁴ *Ibidem*

mulțimii. Era poporul care-și da prinosul său de venerație armatei românești. Era sărbătorirea triumfală a celui mai mare erou, în cele mai sfinte clipe ale neamului. Automobilul nu mai poate înainta. Mulțimea crește și un ocean de capete, Români, Unguri, toate naționalitățile orașului aclamă pe viteazul general”⁴⁵.

Nicolae Iorga, elogiind isprăvile generalului Traian Moșoiu scria: *„Astfel energicul general ardelean, care și-a dus ostașii cu un avânt uimitor, chiar pentru cei cari știm ce înseamnă o înaintare românească, atunci când nu se lovește de piedica unui dușman, având mijloace de luptă incomparabil superioare, a fost primit cum rareori a fost întâmpinat un șef de cuceritori. Automobilul lui atât de îndrăzneț, mânat mult înaintea regimentelor cari înaintau, a fost literalmente copleșit, înăbușit de flori”.*

20 Aprilie 1919 - a reprezentat o noua speranță pentru bihoreni, iar pentru orădeni **a fost O zi de glorie**, după cum consemna eruditul savant Nicolae Iorga, care deși se făcea că nu știe, nu-și aducea aminte ce s-a petrecut atunci, în aceea zi, afirma că *„istoria românilor s-a făcut în ziua aceea acolo!”⁴⁶*. Martor la evenimente, Roman Ciorogariu în lucrarea sa *Zile trăite*, publicată în 1926, consemna evenimentele din ziua de Paști și zilele următoare în termeni admirativi față de intervenția atât de așteptată a armatei române. Episcopul ortodox nota: *“Pe când se încheia slujba la biserică la 11.30, se ivește prima patrulă de roșiori, în frunte cu locotenentul Teodorescu, împodobiți cu liliaci, floarea primăverii, întâmpinată de populație cu urale “Vive la France” și cu răspunsul soldaților “Vive la Roumania”. Apoi defilarea trupelor desfășurată până noaptea târziu a fost întâmpinată de orădeni cu strigăte Trăiască armata română! și “Ejen a roman hadsereg”, “Trăiască generalul Moșoiu, eroul nostru național”. Deși nimeni nu-l văzuse până atunci, speranțele tuturor se legau de el, văzându-l ca pe un simbol al dezrobirii nației românești așteptat de 4 luni. Ați fost așteptat – a spus un localnic, și a izbucnit în lacrimi - să ne trăiți!. Acum putem muri cu toții, că am văzut înfăptuit cel mai frumos vis al vieții noastre, am văzut pe fiul Ardealului, pe Dumnezeuul nostru, intrând triumfător, sfidând moartea, ca să ne salveze pe noi”⁴⁷.*

Primarul orașului Oradea, Karoly Rimler, însoțit de consilieri municipali, după ce au întâmpinat armata la uzinele de apă, l-a asigurat pe general că în oraș este liniște și au cerut protecție și măsuri de aprovizionare, apoi cu toții s-au îndreptat spre sala primăriei unde generalul a dat ordinele necesare, preluând

⁴⁵ Pentru detalii vezi: Constantin Moșincat, Dan Poinar, Generalul Traian Moșoiu - note biobibliografice, comunicare prezentată la *Sesiunea omagială de la Bran*, 2007

⁴⁶ Nicolae Iorga – *Neamul românesc*. Pentru portretul generalului Moșoiu vezi Constantin, *Cronică de marș, op.cit.*, p. 93. Vezi pe larg, Gh. Tudor, Constantin, Ioan Tulvan, *Generalul Traian Moșoiu, op.cit.*; *Istoria orașului Oradea*, Editura Cogito, Oradea, 1995 și Liviu Borcea, *Agonia – 1919*, Editura Cogito, Oradea, 1992

⁴⁷ *Cronică de marș, op. cit.*, p. 93

conducerea administrativă și numind pe generalul Holban Stefan⁴⁸ comandant al garnizoanei. De remarcat că prin ordinul generalului Moșoiu “*toate organele administrative ale orașului și județului*”⁴⁹, rămâneau neschimbate pe lângă care s-a numit câte un inspector român. Din acest moment teritoriul juridic unit, prin

Hotărârea de la Alba Iulia, devenea efectiv dirigit de autoritățile române. A doua zi de Paști, s-a servit Sfânta liturghie în biserica catedrală (catedrala cu lună – n.n.) din piața mică, prin P.C. Sa vicarul R. Ciorogariu, asistat de protoiereii Gh. Tulbure și Gh. Pap, de parohul V. Popovici și diaconul Dr. A. Magieru. Răspunsurile le-a cântat corul mixt al „Hilariei”, sub conducerea dirigentului N. Fîru.

La ora 9, s-au postat în fața bisericii două companii de onoare, în frunte cu muzica regimentului. Soldații erau îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu coifurile pe cap; pe fețele lor sănătoase, bătute de vânt și pârлите de soare, se oglindea mândria și veselia oșteanului biruitor.

În cursul heruvicului, a sosit în biserică, generalul Holban, urmat de general Sachelarie și întregul stat major, 30 ofițeri, toți îmbrăcați în splendida uniformă de paradă. Ei luară loc în stranele rezervate, în dreapta și-n stânga altarului. Lângă scaunul episcopal se postaseră 6 soldați voinici, cu *steagul regimentului, ciuruit de gloanțe și purtat cu biruință prin focul războaielor*.

Biserica era ticsită de credincioși, cu fețele înviorate de fericire. Erau de față toți intelectualii și mulți frunțași ai bisericii surori gr. catolice. La ieșirea cu sfintele daruri, când s-a pomenit pentru întâia oară numele Regelui Ferdinand I și a soției Sale Regina Maria, corul și muzica oastei a intonat deodată imnul regal: „Trăiască Regele”.

Momentul a fost înălțător. O emoție adâncă se zugrăvea pe fețele tuturor și ochii multora se umpluseră de lacrămile fericirii necunoscute până atunci. După veacuri de dureri înăbușite, sufletul descătușat al românului își serba, pentru întâia oară, adevărata înviere. La priceasnă, vicarul Roman Ciorogariu a rostit de pe amvon o predică avântată. Încărunțitul demnitar a ridicat sufletele ascultătorilor la înălțimea însemnătății marelui praznic al neamului nostru, spunând următoarele:

„Iubiți creștini! Un șir neîntrerupt de suferințe a fost trecutul nostru pe acest pământ. Suferințele din vremile invaziunii popoarelor barbare, suferințele unei restriști milenare. Dar a fost mai mare virtutea de rezistență a părinților noștri și credința lor în ideal mai mare a fost decât toate aceste suferințe. A învins caracterul nostru român: răbdarea și munca. Caracterul acesta a fost

⁴⁸ General de divizie Ștefan Holban (n. 15 mai 1869, Vaslui – m. 2 decembrie 1939, București). Studii militare: Școala de ofițeri și Școala superioară de Război (1900). Grade căpitan (1898), colonel (1914), general de brigadă (1917), general de divizie (1921). În războiul întregirii a fost comandant al Etapelor Armatei de Dobrogea, comandant la diviziile 9 și 9/19 infanterie, atașat pe lângă Comandamentul armatei ruse, comandant al Diviziei 6 infanterie, Comandant al garnizoanei Budapesta 1919.

⁴⁹ *Istoria orașului Oradea*, op cit, p. 352

sfințit de credința într-un ideal. Astfel s-a putut întâmpla minunea aceasta a lui Dumnezeu, pe care o vedem astăzi.

Acestor suferințe le aduc, înainte de toate, prinos și venerațiune, astăzi, în ziua Învierii lui Hristos, Chipul suferinței. Când văz însă în razele soarelui, ce s-a revărsat asupra noastră, astăzi chipul viitorului, atunci un sentiment mare, mai mare decât al suferințelor, iubirea de neam, îmi inspiră mângâierea, că a fost vrednic a suferi.

Între contemplațiile mele din săptămâna Patimilor, în fața morții, ce-mi bătea la ușă, am cetit o carte din suflet femeiesc: „Gândurile și icoanele din vremea războiului”, zugrăvind suflarea morții, ce a trecut peste suflarea românească în acest crâncen război. Acest suflet artistic a cuprins întreg calvarul îndurat de țara mamă pentru eliberarea noastră.

Acest suflet înălțat este Regina Maria. Femeia română a fost totdeauna vestalia iubirii de neam. Corneliile și Veturiile romane, Mama lui Ștefan cel Mare și altele la întâlnirea lor de dincolo de mormânt, vor recunoaște în tipul sublim a Reginei Maria pe vrednica reprezentantă a femeii romane. Și o aureolă cerească va fi cununa răsplătirii Sale.

Războiul acesta a făcut din țara românească un cimitir de eroi. Morminte împodobesc și pământul nostru ardelenesc. La piatra fundamentală a României - Mari avem deci martiriul. Creștinismul își zidește altarele sale pe moaștele martirilor, cari au creat credința poporului, că clădirea nouă cere jertfa unei vieți. Templul nou al României - Mari este zidit pe moaște de eroi (pomeniți în Catedrala Mântuirii Neamului, sfințită la praznicul Centenarului). Mă cuprinde un fior, când privesc la aceste morminte de eroi, dar măreția templului îmi inspiră convingerea, că pentru acest templu, a fost vrednic a muri. Până astăzi noi aveam un cântec de jale, izvorât din sufletul amărât al poporului nostru: *Munții noștri aur poartă/ Noi cerșim din poartă-n poartă*. Astăzi întregă comoara pământului strămoșesc s-a deschis pentru noi. O țară frumoasă, plină de aur și argint, ca în povești. Iar Dumnezeu ne spune că tot aurul și argintul este al nostru. Când privesc la comoara aceasta, nu mă gândesc la îmbuibarea capitalismului hrăpăreț, care vrea numai să-și umple jitnițele sale. Mă gândesc la poporul meu iubit., căruia i s-a deschis pământul pentru o muncă cinstită și răsplătită. Mă gândesc la opera de cultură, care se deschide și pe seama țaranului nostru. Mă gândesc la o Românie bogată și fericitoare pentru toți. Mă gândesc la împlinirea destinului măreț al Gintei Latine, de a reprezenta pe Dumnezeu pe pământ, după cuvintele profetice ale bardului național de la Mircești.

Când privesc la acest viitor zic, că de acum înainte va fi vrednic de a trăi. Legea din înaintea descoperirii dumnezeiești a fost: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte. Când s-a descoperit Dumnezeu profeților, cari au pregătit calea Domnului, această lege barbară s-a șters și a zis: Lăsați-mi mie răzbunarea.

Mântuitorul Hristos, de pe crucea patimilor se roagă pentru dușmanii lui și legea lui morală culminează tocmai în iubirea vrăjmașului. Legea aceasta ne obligă să fim buni creștini și față de foștii noștri dușmani. Să se șteargă gândul răzbunării din sufletul nostru în această zi a Învierii, care nu poate fi pângărită

cu fapte necreștinești. Deschid Evanghelia dreptății și a adevărului în noul cult național. Evanghelia aceasta să se vestească tuturor. Drepti față de noi înșine și drepti față de concetățenii noștri de altă limbă și lege, buzele noastre să preamărească pe Dumnezeu prin vestirea adevărului și aplicarea dreptății pentru toți. Această Evanghelie: să fie călăuza vieții noastre, ca să fim vrednici de mila lui Dumnezeu, care ne-a făcut părtași la împlinirea idealului nostru național.

În fața altarului acestuia văd, pentru prima dată, *drapelul armatei române*. Acest odor este simbolul virtuții militare. Bindecuvântat să fie de Domnul oștirilor, Dumnezeu cel mare și puternic, carele face minuni. Bindecuvântat să fie Marele Căpitan al oastei române, Regele Ferdinand și Augusta lui Casă Domnitoare. Bindecuvântată să fie glorioasa armată română și vitejii ei comandanți, în veci. Amin”.

După sfânta liturghie s-a oficiat un Tedeum pentru sănătatea și prosperarea Augustei noastre Case Domnitoare. Corul a cântat cu mult avânt „Trăiască Regele”. S-a citit apoi, în genunchi, de către P. C. Sa vicar episcopesc o rugăciune cu următoarea încheiere: *„Și acum, cu sufletul descătușat de dureri, către Tine înălțăm Doamne glasul inimilor noastre și te rugăm păzește întru zile-ndelungate pe M. Sa Regele Ferdinand, Domnul tuturor Românilor și-l învrednicește să cârmuiască neamul românesc în pace netulburată. Sfetnicilor lui dă-le duhul înțelepciunii și al iubirii de oameni, care întărește popoarele și le înaltă. Revarsă în diregătorii și păstorii poporului nostru duhul dreptății și al lăpădării de sine, cu care ai înzestrat pe Apostoli, când i-ai trimis, să propovăduiască Evanghelia iubirii Tale de oameni.*

Insuflă ostașilor noștri bărbăție și vitejie, dragoste către țară și către de aproape și pe noi toți cetățenii României, ajută-ne, să sporim în râvnă spre fapte bune. Păzește țara noastră cea scumpă și frumoasă, România și sfântă Biserica ta, pe care ai întemeiat-o întru dânsa spre mărirea numelui Tău. Auzi-ne Doamne, precum ai auzit și rugile părinților noștri, al căror vis de veacuri ne-a învrednicit să-l vedem întrupat. Tu ai cârmuit destinele neamului nostru de la plămădirea lui până astăzi, bindecuvântat să fie numele Tău în veac!”.

Apoi companiile de onoare, din fața bisericii, au fost stropite cu agheasmă, în prezența comandantului și al statului major, în vreme ce muzica a întonat „Rugăciunea”. O mare de capete descoperite privea, cuprinsă de emoție, actul acesta religios. Lumea s-a depărtat apoi cu sufletul înălțat și stăpânit de cele mai sfinte emoții ale acestei sărbători, care a fost adevăratele Paști ale noastre.

După amiază, pe la orele 4, muzica regimentului a cântat în piață mai multe cântece românești: hore, sârbe, marșuri naționale. Cetățenii orașului se îngrămădeau în piață de nu mai puteai străbate și fețele tuturor străluceau de veselie și de mulțumire. În vremea aceasta un aeroplan român, împodobit cu steaguri tricolore, a plutit deasupra orașului, coborându-se până aproape de pământ și executând cele mai frumoase virajuri. Astfel s-a încheiat ziua această măreață și neuitată pentru toți cei, cari au avut norocul să se bucure de ea.

A treia zi de Paști au urmat deputațiuni la generalul Holban. Consiliul Național și-a ținut ca prima datorie să se prezinte în corpore la generalul de divizie Holban, pentru a-și exprima recunoștința și a-l asigura de respectul și devotamentul său nemărginit. Vizita a avut loc în salonul de gală al P.S. Sale D-lui episcop Dr. Demetrie Radu. În numele Consiliului, ai cărui membri erau de față toți, în costume de sărbătoare, prezidentul R. Ciorogariu a adresat generalului următoarea vorbire: „Domnule General! Consiliul național român din Oradea și Bihor, trecut prin surghiunul zilelor bolșevice, ca înviat din morți, vă aduce omagiile sale izvorâte din adâncul inimii, pentru actul istoric, prin neați eliberat și Vă roagă să fiți interpretul recunoștinței și al devotamentului înaintea Majestății Sale Regelui Ferdinand și a vitezei armate române, care, pentru noi poartă crucea suferințelor. Când ne împlinim această sfântă datorie, Vă oferim serviciile noastre la consolidarea imperiului român pe acest pământ strămoșesc. Voim să ne luăm partea noastră din această măreață operă de consolidare, care trebuie să fie opera dreptății pentru toți. Numele generalului Holban s-a înfipt în inimile noastre, ca salvator al nostru și amintirea lui va rămânea ca tradiție fiilor noștri. Aceste tradiții ne vor lega pe vecie și Dumnezeu ne va asculta rugăciunile, să Vă răsplătească cu fericirea fiilor D-voastre, fericirea ce-ați adus-o fiilor noștri. Vă urăm mulți ani fericiți spre gloria armatei române și prosperarea neamului românesc”.

Întreite urale de „să trăiască” au acoperit ultimele cuvinte ale oratorului. Generalul Holban a răspuns, cu glas mișcat și-n ton comunicativ, plin de căldură sufletească, spunând următoarele: „Domnule Președinte, Onorat Consiliu! Vă mulțumesc pentru omagiile ce-mi prezentați. Prin delegația dv. Mi-ați dat două însărcinări, cari deopotrivă mă onorează. Prima e, să fiu interpretul sentimentului dv. Față de Tron și Dinastie. A doua să tălmăcesc admirația și recunoștința dv. față de armata mea, care, chemată de glasul suferințelor dv., și-a pus aripi la picior și a zburat peste munți și văi, ca să vă vină cu un minut mai înainte într-ajutor. Ostașii mei și-au pus pieptul în fața gloanțelor și după ce au risipit pe dușman, au grăbit în marș forțat, ca să vă salveze. Vă mulțumesc de omagiile ce le aduceți acestor soldați, cari toți au alergat spre Oradea, nevoind nici unul, să rămână în urma celuilalt. Cât mă privește pe mine, personal, eu am numai o parte mică de merit. Eu am luptat cu crierul, iar soldații mei cu picioarele.

Sentimentele dv. le voi tălmăci atât Majestății Sale Regelui Ferdinand, al cărui supuși sunteți de astăzi înainte, cât și vitezei mele armate. Devotamentul dv. și asigurarea conlucrării dv. mă umple de mulțumire. Sunt sigur, că toți sunteți gata, să emulăm pentru a organiza aici un Stat civilizat și ordonat, în așa chip, ca și adversarii noștri să i se închine. În munca aceasta de organizare nu suntem mulți, dar e destul să fim cinstiți și devotați. Sentimentele mele față de inamic sunt cele ale bunului creștin. Nu voi fi condus de duhul răzbunării, dar nu voi tolera nici o abatere, și orice încercare de a tulbura ordinea, o voi pedepsi cu asprime. Noi încă am stat sub ocupație străină și încă poliglotă. România a fost încălcată și jefuită în chipul cel mai barbar. Pe unde au trecut dușmanii

noștri, a rămas jale și prăpăd. D-voastre, ardelenii, ați fost deprinși cu suferințele, la noi contrastul însă a fost grozav de izbitor. Bunul Dumnezeu ne-a scăpat însă din robie străină pe toți: pe noi, după un an, pe dv. după o mie de ani. Ajunși la libertate, să inaugurăm, pe toată linia, condițiile unui Stat civilizat. La munca aceasta vă doresc tuturor viață lungă și plină de fapte roditoare”.

Uralele furtunoase au subliniat cuvintele lui Holban, a cărui vorbire a făcut asupra tuturor o adâncă impresiune. Președintele a prezentat apoi pe membrii Consiliului în parte, iar generalul a strâns mâna fiecăruia. De la prima cunoștință ne-am convins, că în generalul Holban orașul nostru a câștigat o personalitate distinsă și mai mult decât simpatică: D-sa nu este soldatul de șablon. Este mai presus de toate un om, o individualitate. Un personaj care cucerește și supune din primul moment, prin inteligența-i superioară și prin profunda cultură morală, ce împodobește acest suflet frumos. Suntem mândri, că-l avem și rugăm cerul să ni-l țină cât mai mult între noi.

Imediat după Consiliu a urmat deputăția senatului orașenesc, condusă de primarul K. Rimler, care, binecuvântând pe general și prezentându-i omagiile orașului întreg, îl ruga să asigure ordinea și siguranța publică și să ia măsuri pentru prevederea orașului cu alimente și cărbuni. Senatul îl asigură de concursul devotat al tuturor organelor orașenești. El a răspuns, în românește, astfel: „Domnule Primar! Mulțumesc pentru bunele urări ce-mi prezentați. Eu am venit în orașul D-voastră în numele unui Stat civilizat și am la dispoziție o armată conștientă și bine disciplinată.

Încât privește susținerea ordinii publice, pe care am s-o păzesc aici în numele guvernului românesc, vă asigur că puteți fi deplin liniștiți. În măsurile pe care le voi lua în acest scop voi fi călăuzit de cele mai pure sentimente creștinești. Vă mulțumesc de concursul ce-mi oferiți și vă dau asigurarea că, deși sunt numai de două zile în acest oraș, pentru ordinea și prosperarea lui, pun tot atâta inimă cât D-voastră, care conduceți de decenii. Din parte-mi, vă ofer concurs nemărginit pentru a crea aici ordine și liniște perfectă și pentru a întrona principiile dreptății și ale civilizației. Deosebiri de limbă și naționalitate nu voi cunoaște. Ușa mea va fi deschisă pururi pentru toți și având vreo plânsoare, sau vreo cerere particulară, sau vrând să-mi denunțe vreun caz izolat în interesul siguranței orașului, oricine se poate apropia de mine cu inima deschisă.

În schimb, cer numai, ca orice propagandă politică, cu caracter naționalist, sau bolșevic, să fie curmată, pentru că la sugrumarea acestor tendințe voi fi, tocmai în interesul siguranței Statului, cât se poate de aspru și necruțător. În cât privește trebuințele materiale ale orașului, voi lua dispoziții urgente, ca ele să fie acoperite. Sper că în curând orașul își va relua viața normală”.

Vorbirea generalului a interpretat-o, în limba ungurească, Dr. Coriolan Pop, în calitate de prefect interimar. Consiliul Dirigent, după preluarea puterii politice în Ardeal, s-a îngrijit de asigurarea primirii armatei și de menținerea ordinii în noile teritorii. Prin reprezentanții participanți la Adunarea Națională de la Alba Iulia ordinele și hotărârile prindeau viață, acolo unde se instauraseră administrația românească. În părțile de vest – Crișana, Sătmar, Sălaj și

Maramureș opresiunile bolșevicilor unguri și ale armatei colonelului Kratokwil erau de tot felul.

Până la ofensiva din aprilie, adică în perioada dintre sărbătorile de Crăciun 1918 și Sfintele Paști 1919 poporul roman a fost prigonit, preoții și învățătorii trecuți pe liste negre și urmăriți, la tot pasul, de *jandarii* unguri. Cel mai mic gest era interpretat ca nesupunere și sancționat. Organele politice și administrative transmiteau ordinele și dispozițiile lor prin intermediul preoților și a școlilor de pe întreg teritoriul Ardealului. Redăm câteva documente relevante pentru susținerea acestei teze. Consiliul Dirigent pentru combaterea propagandei ungurești din Ardeal trimitea circulare prin care se înștiința poporul că statul român îi va trata cu mai multă atenție ca pe frați de-ai lor și că vor beneficia și ei de pământ promis în timpul campaniei militare de *regele țaranilor* Ferdinand I, că votul lor va fi asigurat.

Gl. Gh. Mărdărescu, gl. Traian Moșoiu - la ieșirea din Catedrala cu lună, 1919¹

Documente

1.

Domnule General

La Oradea am fost aduși în 1919 eroi morți și răniți de pe câmpul de luptă de la Tisa. Morții au fost înhumați în cimitirul numit Rulikovski răniții vor fi așezați în spitalul militar și parcela fostei armate a monarhiei lângă gară.

1. Subsemnatul adresez tabloul eroilor înmormântați în cimitirul Rulikovski, așa cum ni s-a scris de Divizia II Vânători, toți ortodocși, așezați pe un loc gol din fața mormintelor ortodocși. O parte din ofițeri în frunte cu col. Târnoveanu au fost înmormântați de mine.

La 4 Aprilie 1920 s-a inaugurat în fața mormintelor de eroi monumentul de astăzi sfințit de mine în sobor. Subsemnatul adresez adresa Nr. 233/920 a diviziei a II-a de vânători prin care să încredințeze osemintele bisericii orădene. De asemenea în fiecare luni a morților (după Duminica Tomii) fac preoții noștri parohiali slujbă la aceleași morminte ale eroilor și procesiunea din ziua Eroilor.

Eu, în înțelegerea cu comandantul militar am stabilit un loc pentru ridicarea unei capele înaintea parcelei.

2.

Domnului C. Șerbescu⁵⁰

Comnadantul Diviziei 2 Vânători, Oradea Mare

Cu profundă grațitudine am primit cuvintele sufletești cu care m-ați onorat prin adresa de sub nr. 233 pentru modesta mea contribuție la actul măreț a inaugurării monumentului ridicat în memoria eroilor căzuți pe câmpul de onoare. Sunt fericit că-mi oferiți îngrijirea de aceste sfinte morminte, ca ele să rămână pentru toate vremurile pe care să se reverse cursul istoriei de neam. Și ca să rămână numele acestor eroi în pomelnicul bisericii, vă rog a ne transmite lista celor înmormântați în cimitirul orașului, urmând să ne îngrijim și de cei înmormântați în cimitirul de lângă spitalul orașenesc. Alăturat vă trimitem și cuvântarea rostită de mine la inaugurarea monumentului întru-cât m-a putut servi memoria, pentru că nu o aveam scrisă de mai înainte. Vă rog domnule general să primiți Dumneavoastră în persoană, cu domnii ofițeri și trupa Diviziei 2 Vânători, asigurarea iubirii și admirațiunei ce v-o păstrez și propag între fii bisericii ocărmită de mine.

Oradea Mare, 10 Aprilie 1920

SS Roman Ciorogariu

3.

Nr. 381 Cuvântarea P.S.S Vicar episcopesc la inaugurarea monumentului eroilor din 4 aprilie 1920 din Oradea-Mare

„Sculați morților și vedeți că au venit la voi camarazii voștri, care împreună cu voi au purtat crucea suferințelor în războiul sfânt al neamului românesc, să facă mormânt sfânt din moaștele voastre de eroi și să bea din paharul morții din care voi a-ți băut, rostind la mormântul vostru jurământul că vor fi gata când patria-i va chema să apere moștenirea voastră !

Sculați morților și vedeți că au venit la voi cei care au dezrobit aceste hotare cu vitejia lor și vă înconjoară cu pietatea cu care se apropie credinciosul creștin de Sfântul Mormânt al eroului de pe Golgota. Precum acel sfânt mormânt ține loc de respirație creștină pentru suflarea creștină, așa loc de respirație patriotică să vă aducă prinosul recunoașterii sfinte a sufletului românesc care va fi de acum înainte mormântul vostru, veșnic grăitor despre iubirea de patrie a eroilor prin care au fost apărută și întregită țara, prin care noi am devenit cetățeni români.

Sculați morților și vedeți România Mare, înfăptuită cu sacrificiul sângelui vostru, cum moșii și strămoșii voștri o visau, acest rotund pământ românesc binecuvântat de toată podoaba creațiunii dumnezeiești, care cu nu mai e un vis ci o dulce realitate care te face nerăbdător de a muri pentru această Înviere a neamului românesc. Biserica noastră, în a cărei lege ați murit, moarte de eroi, cu smerenia evlaviei vine să-și dea partea sa din acest înălțător act de pietate, a camarazilor voștri, care și a tuturor românilor pentru că voi pentru toți ați murit. Eroii anonimi ai epopeii neamului românesc dormiți în pace!, biserica vă primește în pomelnicul martirilor legii strămoșești și nu va înceta a vă pomeni în rugăciunile sale pentru a ține viu cultul eroilor care ne-au dezrobit și au creat România Mare. Pomenirea memorie voastre va fi o răsplată, afară de aceea ce o pot da românii, răsplata lui Dumnezeu dincolo de mormânt. Binecuvântată fie memoria voastră în veci Amin”.

⁵⁰ A.E.O.R. Bh.Sj. – *fond Episcopia Ortodoxă română Oradea*, Act nr. 381/1920, p. 1 . Vezi și Constantin, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, Editura Tipo MC, Oradea, 2006

Cinstirea eroilor români – Monumentul Vulturul din Oradea

ÎN ICONOSTASUL SUFLETULUI: Roman R. Ciorogariu și Legea Românească

„Preotul scrie, mai ales în vreme de război, să fie spre știință, să nu se uite nimic din ceea ce a fost important în anii de urgie și scrie, având conștiința misiunii de slujitor al lui Dumnezeu, spre a oferi o lecție spre îndreptarea oamenilor, a se cunoaște războiul și ororile lui, pentru ca acesta din urmă să nu se mai repete”⁵¹.

Roman R. Ciorogariu⁵² originar din Pecica, Arad, își face studiile la Arad și Bratislava, iar teologia la Arad, absolvită în 1879. Ocupă funcția de cancelist și arhivar diecezan la Arad, iar din 1880 devine profesor de teologie. În 1901 a fost numit director al Seminarului teologic-pedagogic din Arad. În 1917 a fost ales președinte al Consistoriului Ortodox din Oradea, cu titlu de vicar episcopal.

Activitatea Sa în fruntea Consistoriului a dat frumoase roade în păstoria celor 312 parohii, împărțite în 12 protopopiate, cu un total de 208.428 credincioși, conform recensământului din 1920.

Legătura episcopului Roman R. Ciorogariu cu armata din Bihor este prea bine cunoscută. În vâltoarea evenimentelor din toamna anului 1918 acesta nu ezită să-și manifeste înaltul patriotism. Imediat după ce frunțașii ardeleni au redactat *Declarația de Independență*, pe 12 octombrie 1918, în casa dr. Aurel Lazăr din Oradea, ia parte activă în comitetul executiv al prefecturii alături de 6 frunțași unguri și 2 socialiști⁵³. Localul prefecturii se împarte în două, fiecare naționalitate cu partea sa, păzite de garda națională alcătuită din 25 de ofițeri, îndrumați a lua legătura cu colonelul Miron Șerb, din Timișoara.

După constituire Consiliul Național Român din Bihor, ce acționa sub dispozițiile Consiliului Național Central din Arad, a decis să lanseze un manifest „Către poporul român din Oradea Mare și Biharia!”, iar Roman R. Ciorogariu trimite o circulară nr. 2350 Pr. 1918, document prin care se împuternicea preoțimea și învățătorii a „lumina poporul” privind vremurile viitoare.

În județ (Comitatul Bihor) începe răzmerița, căci puștile imperiale, de pe front, ajung pe mâna spiritelor agitate. Sfaturile sătești, în frunte cu preoții, au guvernat în Bihor pentru menținerea ordinii. Agitatorii unguri, prin ziare, pun

⁵¹ Pr. Gr. Dorin Stănescu, *Jurnalele preoților români în vremea Marelui Război*, în *Ziarul Lumina*, 12 Noiembrie 2017

⁵² Elisabeta Roșu, *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Repere istorice*, Editura Arca, Oradea, 2007; Aurel Pentelescu, *Trei documente inedite privitoare la episcopul ortodox al Oradei, Roman R. Ciorogariu (1852-1936)*, în *În onoare Viorel Faur*, Editura Universității din Oradea, 2006

⁵³ Din Consiliul făceau parte, din partea românilor dr. Aurel Lazăr, Iacob Radu, Coriolan Pop, Nicolae Zegre, Sever Erdely și Roman R. Ciorogariu – vezi pe larg Roman R. Ciorogariu – *Zile trăite, partea a II-a – Revoluția*, Ediție de dr. Viorel Faur, Ed. Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, Oradea, 1994, p. 50 – 60

revolta țărănească pe seama Consiliului Național Român. Însuși Consiliul unguresc la 6 noiembrie prin dr. Rigo își anunță plecarea la Budapesta pentru a lua instrucțiuni⁵⁴. Reușește să alcătuiască o gardă ungurească cu soldă de 30 de coroane pe zi și 40 coroane pentru ofițeri. Aceasta a dus la întreruperea ședințelor comune pe 7 noiembrie 1918.

A doua zi comunicatul oficial al lui Wilson⁵⁵ adresat guvernului recunoaște aspirațiile de unire ale românilor. Pe 9 Noiembrie ungerii, cu instrucțiuni de la Budapesta, convoacă ședința comună în care recunosc delegații Consiliului românesc, dar cu obligația ca garda să se subordoneze lor. Din Arad vin precizări pe 11 noiembrie, de constituire a guvernului la Sibiu cu Iuliu Maniu la Viena – ca ministru de externe și generalul Boeriu numit comandant al legiunii române. Ordinea se împarte între cele două gărzii.

În 12 noiembrie în casa dr. Aurel Lazăr, Consiliul Național și ofițerii gărzii naționale române au depus jurământ față de stăpânirea românească. Jurământul s-a făcut pe „drapelul românesc, ridicat falnic în fața vicecomitelui, care privea, din casa de peste drum, marea solemnitate”⁵⁶. Din acest moment și până la intrarea armatei române în Bihor întreg comitatul cunoaște teroarea bolșevică-maghiară.

Consiliul Național Român Central, din Arad, convoacă adunarea de la Alba Iulia – prin delegați. Un episod interesant se petrece la Oradea la revenirea Regimentului 4 honvezi a colonelului Kratokwil – primit la gară de garda ungurească și cea română cu drapel, prilej de a distribui manifestul pregătit. Sinodul episcopal hotărăște pomenirea „pentru înalta noastră stăpânire națională și pentru marele sfat al națiunii române, Domnului să ne rugăm”⁵⁷.

Pe 28 noiembrie 1918, împreună cu episcopul Radu, de la Beiuș și alți câțiva delegați a plecat spre Arad și de acolo, a doua zi, ca „modest uspătoi între atâtea celebrități răsărite sub soarele libertății”⁵⁸ spre Alba Iulia. Din relatarea episcopului Roman aflăm că Ziua Unirii naționale a început cu un serviciu divin, la ambele biserici – ortodoxă și greco-catolică, liturghie încheiată de episcopul Ioan Pop cu „cel ce-ai înviat din morți și ai dat înviere neamului românesc” și lumea urmează „preoții cu crucea în frunte”, așa cum o făcură întotdeauna, spre cazinoul militar din cetate unde la ora 10 a început Marea Adunare ce a proclamat UNIREA. Interesantă este referirea „unchiașului” Roman față de atmosfera din cetatea Unirii: „dacă un singur glas se ridică pentru unirea bisericilor române, atunci se rupeau și percepțiile Atanasiene de la 1700, cum s-

⁵⁴ Constantin, *Iredenta maghiară la granița de vest a României (1920-1940)*, Editura Tipo MC, Oradea, 2011

⁵⁵ Woodrow Wilson (1856-1924), președintele S.U.A. (1912-1916; 1916-1920) a prezentat pe 8 ianuarie 1918 Congresului un mesaj în 14 puncte privind pacea.

⁵⁶ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite, op. cit.*, p. 59

⁵⁷ *Ibidem*, p. 66

⁵⁸ *Ibidem*, p. 68

au rupt și lanțurile robiei politice și iarăși am fi o biserică și un neam, cum am fost la începutul nostru...”⁵⁹.

După revenirea acasă urmează instrucțiunile nr. 1454/Pres. 1918 prin care episcopul-vicar dă instrucțiuni de urmat. În acest timp ungerii, nici în ruptul capului, nu vor să recunoască hotărârea românilor de la Alba Iulia. Din Oradea „viforul Kratokwil” oprește trupele Diviziei de secui, cu de la sine putere pe aliniamentul Sighet, Ciucea, Zam pe Mureș. Maiorul E. Herbai, comandantul gărzii române, în gara Oradea dă raportul colonelului Rosetti care-l însoțea pe generalul Berthelot, în 29 decembrie 1918. Aceasta, ca și altele, erau pregătiți pentru întâmpinarea armatei române. Dar până atunci zilele de calvar curgeau greu. Pe 25 ianuarie 1919, însoțit de căpitanul Munteanu și un locotenent, episcopul-vicar a fost deposedat de automobilul cu care se deplasa. Garda românească a fost scoasă din soldă și desființarea formală pe 8 martie 1919. Armata ungurească, sprijinită de presă, jubila. Stocurile gospodăriilor se făceau sub orice pretext. Anchetele și anchetatorii trec la treabă. Preoțimea și intelectualitatea cunoaște supliciu calvarului⁶⁰.

Cu autoritatea militară românească episcopul vicar Roman R. Ciorogariu ia contact direct în sfânta zi de Înviere, din 20 aprilie 1919, când îl întâmpină pe generalul Traian Moșoiu, la ieșirea acestuia din primărie cu următorul discurs: „Domnule General !

Providența divină a revărsat asupra noastră mila cea cerească, să serbăm ziua sfintei Învieri, ca sfânta zi de Înviere a neamului românesc. Astăzi se înfăptuiește și pe acest pământ idealul unirii. Nici o parte a românismului nu a fost expusă atât de mult pieirii, ca țara Bihorului. Astăzi își primește răsplata pentru eroismul cu care și-a păstrat limba și legea străbună la aceste margini.

Unde este limba aceea omenească, care să poată cuprinde evlavia sufletelor dezrobite, către Providența Divină și sentimentul grațitudinii către vasele alese ale acestei Providenței Divine, eliberatorii noștri ? Întreg clocotul de sentimente îl cuprindem în rugăciunea de mulțumită către Atotputernicul Dumnezeu și în mărirea gloriosului Rege Ferdinand și a vitezei sale armate.

Când ne-a adus aici gloriosul Împărat Traian, ne-a adus ca pe o armată a civilizațiunii. Acest spirit civilizator ne-a susținut aici intacti aproape două mii de ani. Armata română încă vine în numele civilizației, să împlinească postulatele dreptului popoarelor, promulgat de marele areopag constituit la Versailles.

Ne rugăm, să fie cuprinsă în misiunea aceasta civilizatorică și ocrotirea elementelor de ordine a concetățenilor noștri Maghiari, cari, împreună cu noi, au suferit ororile anarhiei bolșevice, ce le-am îndurat sub teroarea de sub care astăzi ne eliberați. Din tot sufletul nostru urăm: Trăiască Regele Ferdinand și Augusta Casă domnitoare, trăiască viteaza armată română și marii ei căpitani, crească și înflorească România-mare în veci. Amin”.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 72

⁶⁰ Pentru amănunte vezi: Stelian Vasilescu, *Calvarul Bihorului*, op. cit.

Generalul Moșoiu a răspuns următoarele:

Prea sfinte Părinte, Domnilor !

La 6 Noiembrie anul trecut, când am pășit în fruntea armatei pe pământul Ardealului, am simțit o adâncă emoție. Aceeași emoție adâncă mă cuprinde astăzi, când intru pentru întâia oară în orașul D-voastre, ca să vă slobozesc din suferințe. Gândul nostru este de mult îndreptat spre D-voastre.

Știam în ce situație critică ați rămas. Și fără să mai ezităm, am alergat, să vă salvăm. Cu ziua de astăzi, Regele Ferdinand al României a pus stăpânire asupra acestui oraș și a județului Bihor. De azi încolo, D-voastre sunteți cetățeni ai României-mari. Aceasta nu este numai o vorbă spusă într-un moment de elan, ci este o realitate vie. Sunteți anexați și alipiți de trupul Țării românești pe vecii vecilor. Vă mulțumesc pentru buna primire și vă rog să strigați împreună cu mine: „Trăiască M. Sa Regele Ferdinand ! Trăiască România-Mare”.

Relația cu armata a episcopului Roman s-a menținut în aceleași excelente relații de început. Drept cinstire pentru păstorirea, pe calea cea bună a poporului și oștirii, deopotrivă, episcopul Roman Ciorogariu a fost răsplătit prin decorarea cu Ordinul „Steaua României”. Mareșalul Curții Regale, generalul Ilasievici, ca delegat al Casei Regale pe 8 ianuarie 1936 s-a adresat „Prea Sfinte Părinte, am onoarea a Vă remite Înalta distincțiune acordată de către Majestatea Sa Regele, Ordinul „Steaua României” în grad de Mare Cruce. Primiți vă rog, Prea Sfinte Părinte, asigurarea deosebitului meu respect”⁶¹.

Acum pe pieptul din care a răzbătut o mare inimă de român, strălucea *Steaua României*, pentru care a luptat cu arma cuvântului și spiritului. Preasfințitul episcop Roman a mulțumit M. Sale Regelui prin telegrama: „Adânc mișcat de înalta distincțiune acordată de majestatea sa Smereniei Noastre pe patul suferinței, rog fierbinte pe bunul Dumnezeu să încununeze cu glorie Domnia Majestății Sale”.

Cel care și-a împlinit misiunea pe toate fronturile militare se îndrepta spre *frontul cultural* de la „**Cele trei Crișuri**”,⁶² o veritabilă asociație cultural – națională în vestul țării, care a contribuit la consolidarea vieții spirituale românești, prin multele și importantele sale realizări, între care și editarea revistei pe care a fondat-o. Iată articolul din primul număr semnat de Unchiașu Roman Ciorogariu: RĂSĂRIT DE SOARE

”Pe vremea restriștii, Crișurile erau simbolul ființei noastre etnice în țara Bihorului. În undele lor, clocoteau suferințele unui popor și dorul de care au murit părinții și strămoșii noștri. De ele se leagă tradițiile neamului românesc din țara Bihorului. În ele se sintetizează aspirațiile de frontieră etnică. Aceste tradiții au dat farmecul celor trei Crișuri pentru Bihoreni. Din acest farmec al

⁶¹ *Gazeta de Vest*, Oradea, nr. 1663, p. 6, joi 9 ianuarie 1936

⁶² Radu Romînașu, Colaborarea reuniunii “Cele trei Crișuri” cu alte asociații culturale pentru concretizarea programului de culturalizare inițiat la granița de vest a țării(1919-1940), în *Cetatea Bihariei*, nr. 6, Idem, Reorganizarea și înființarea unor noi despărțăminte bihorene ale „Astrei” în perioada interbelică, în *Cetatea Bihariei nr. 8*.

trecutului s-a desprins numirea Reuniunii culturale "Cele Trei Crișuri", menită să facă din aceste Crișuri un nou simbol, acela al culturii noi românești. Acest soare a răsărit asupra Crișurilor. Ele vor simboliza de acum înainte apa vie a culturii creștine române. Cine va bea din ea nu va însetoșa în veci. Gustați din această apă cei ce însetoșați de mărirea neamului românesc!", scria *Roman Ciorogariu*

Episcopia de Oradea-Mare

Hristos între noi, Domnilor deputați,

Iată mila lui Dumnezeu, implorată de moșii și strămoșii noștri, s-a arătat nouă în tot belșugul ei. Vechea episcopie ortodoxă română din Oradea-Mare, prin lege este statornicită în drepturile sale istorice. Soarta nouă ne-a hărăzit fericirea de a intra în moștenirea făgăduinței. Să ne dezlegăm curelele de la încălțămintele noastre, că sfânt este locul unde pășim.

Raportul Venerabilului nostru Consistoriu plenar, Va releva procesul frământărilor de 225 ani din care a răsărit lumina zilei de astăzi care luminează tuturor. Sunt cuprins de admirația trecutului eroic în care și-au apărat înaintașii noștri credința străbună și mă cuprinde o legitimă mândrie de prezentul care a înțeles glasul vremii și a dus la biruință idealul apostoliei la aceste margini ale limbilor și un profund sentiment de răspundere pentru realizarea misiunii ce ni s-a încredințat prin reînființarea acestei sfinte episcopii. Cuvântul cel dintâi în cel dintâi Sinod eparhial din Oradea-Mare fie dedicat acestei întreprinse ipostaze a vieții religioase.

A fost un timp când totul părea pierdut. Episcopia ortodoxă română din Oradea - Mare suprimată, preoțimea îngenunchiată de prozelitismul asistat de puterea de stat, mângâitorii episcopie de la Arad opriți cu forța în misiunea lor apostolică, fără clasă intelectuală; legea străbună, legea românească, scrisă nu de condeii omenesc ci de suflare Dumnezeiască a fost păstrată numai în sufletul mare al poporului român.

Știind că în vremuri fericite și noi am avut episcop de legea noastră - zicea adunarea populară ținută în Oradea - Mare, la anul 1727, în protestul dat contra opririi episcopului din Arad - de la mângâierea lor am căzut înaintea Majestății Sale și L-am rugat să ne dea și nouă episcop de legea noastră, căci cu aceea ce datorăm, dijma, feciorii pentru armata Majestății Sale, toate le dăm după puterile noastre, numai sufletul nostru nu voim să-l dăm că noi de la legea noastră și de la domnul episcop al nostru nu ne lăsăm până trăim în lumea aceasta.

Biserica din Aleșd, construită cu sprijinul armatei (1939)

FORTIFICAREA MORALĂ ȘI SPIRITUALĂ LA HOTARUL DE VEST AL ROMÂNIEI MARI

O nădejde îmi arde în suflet.

*Plec la granița de vest a țării, pentru ca să zidesc solid și indestructibil
frontul sufletesc al neamului, alături de acela al armelor, pentru că ambele,
când ceasul cel mare al istoriei va bate din nou,
să poată face zid nebiruit, și așa să se repete cuvântul:
„Pe aici nu se trece”.*

În ansamblul economic, social, politic intern și extern, deosebit de complex al consolidării granițelor României Mari, problematica apărării și menținerii păcii a reprezentat o constantă. O bogată literatură privitoare la politica bisericii ortodoxe⁶³, și influențele acesteia asupra apărării, argumentează teza noastră cu privire la realizarea fortificațiilor spirituale. Informațiile, din documentele de arhivă, ne-au condus spre constatarea că, pe lângă pregătirea politico-diplomatică și militară de apărare a granițelor, în zona frontierei de vest a României, cu deosebire, s-au întreprins și măsuri speciale de fortificare spirituală și morală a populației românești.

Un rol primordial, în acest sens, a revenit instituțiilor statului: bisericii, școlii și armatei. Ierarhii din fruntea Episcopiei Unite⁶⁴ și Ortodoxe⁶⁵ de

⁶³ N. Fîru, *Date și documente cu privire la istoricul bisericii ortodoxe din Oradea*, Editura Diecezana-Arad; Idem, *Oradea-Mare*, București, 1924; Idem, *Monografia bisericii Sfintei Adormiri (Biserica cu Lună)*, din Oradea, Editura Diecezana-Oradea, 1934; Petru Dejeu, *Așezăminte culturale din municipiul Oradea și Județul Bihor*, Oradea, 1926; Ștefan Lupșa, *Monografia – Almanah a Bihorului*, Oradea, 1935; Roman R. Ciorogariu (1852 - 1936). *Studii și documente*, cu o prefață de P.S. Episcop dr. Vasile Coman, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981; *Din activitatea bisericăscă a Episcopiei ortodoxe a Oradiei în ultimii două sute de ani*, prefăcută de P.S. episcop dr. Vasile Coman, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1984; P. F. Teotist, *Autocefalie, Patriarhie, Slujire sfântă*, București, 1995; Iudita Călușer, *Episcopia Greco-catolică de Oradea. Contribuții monografice*, Editura Logos '94, Oradea, 2000; Constantin Moșincat, *Puterea credinței*, Editura Tipo GP, Oradea, 2001; Miron Erdei, *Propovăduirea în biserica ortodoxă română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Cogito, Oradea, 2001; Aurel Pentelescu, Gavriil Preda, *Mitropolitul Pimen Georgescu (1853-1934)*, Editura Printeuro, Ploiești, 2003.

⁶⁴ Radu Demetriu (1861-1920) absolvent al liceului din Blaj, după susținerea doctoratului la Roma se întoarce pentru a activa în cancelaria mitropolitană până în anul 1886, când este trimis la București drept paroh al greco-catolicilor de acolo. În 1896 este rechemat la Blaj și în anul următor numit episcop al diecezei de Lugoj unde va activa până în anul 1903, când este numit ierarh al episcopiei de Oradea, funcție pe care o va deține până în anul tragicei sale morți. A publicat un catehism mic în limba română pentru uzul școlilor primare, a scris diverse articole la revista *Unirea* din Blaj, și în *Revista Catolică*. De două ori a fost trimis la regele Carol I în misiune diplomatică la Vatican, a treia oară va vedea Roma în 1919, drept trimis diplomatic de către guvernul I. C. Brătianu. În perioada cât a fost episcop la Oradea s-a ocupat foarte mult de situația edificiilor seminarului, a școlii normale din Oradea, precum și a internatului de băieți din Beiuș, va reconstrui reședința episcopală din Beiuș și va termina restaurarea palatului

Oradea, în unitate cu clerul militar al Episcopiei Armatei⁶⁶, au avut un foarte important rol pentru luminarea poporului. După ce statul a asigurat traiul decent

episcopal din Oradea. Tot el, în 1914, construiește un nou edificiu pentru Academia teologică orădeană. Primește titlul de conte roman și asistent al Tronului Pontifici. În ceea ce privește activitatea politică aceasta a fost remarcabilă, participând și având un rol important la evenimentele din 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia. În mai 1919 va primi la Oradea vizita regelui Ferdinand și a Reginei Măria. A fost membru în senatul României, unde, în 1920, a fost asasinat. A lăsat o importantă fundație pentru construirea și întreținerea edificiilor școlare și ecleziastice pentru profesori și elevi.

Valeriu Traian Frențiu (1875-- 1952), s-a născut la Reșița, liceul la Blaj și teologia la Budapesta, apoi la Viena și-a luat doctoratul în teologie. Hirotonit preot a îndeplinit diferite funcții: vicanotar diecezan și arhivar la Lugoj, protopop la Orăștie și Hațeg și episcop al Lugojului. De la 22 februarie 1922 i-a urmat lui Radu Demetriu în scaunul episcopal de la Oradea. A fost principalul organizator al manifestațiilor la centenarul întemeierii liceului Samuil Vulcan din Beiuș. A înființat foaia diecezană *Vestitorul* și *Observatorul*, reviste cu caracter cultural, social și religios. Ridică nivelul învățământul teologic prin recunoașterea rangului academic al Seminarului, iar Preparandia de la Beiuș își sporește la VII clasele. Încurajează corul și muzica bisericească, în catedrala de la Oradea afirmându-se compozitorul Francisc Hubic. În vremea pastorației sale s-a construit linia ferată îngustă la Stâna de Vale, drumul și s-a dezvoltat stațiunea de recreare și climaterică. A construit pentru soldați o capelă militară pe care a împodobit-o frumos și a înzestrat-o cu cele necesare, în stil românesc. Găsindu-se la București în septembrie 1940, iar o parte a județului fiind cedată după Diktatul de la Viena, noile autorități ungare nu-i vor permite revenirea la Episcopia din Oradea. În 1945 a fost urmărit, arestat și închis la Sighet unde moare la 11 iunie 1952.

⁶⁵ Roman R. Ciorogaria (1852-1936) originar din Pecica, Arad, își face studiile la Arad, Bratislava, iar teologia la Arad, absolvită în 1879. ocupă funcția de cancelist și arhivar diecezan la Arad, iar din 1880 devine profesor de teologie. În 1901 a fost numit director al Seminarului teologic-pedagogic din Arad. În 1917 a fost ales președinte al Consistoriului Ortodox din Oradea, cu titlu de vicar episcopal. Activitatea Sa în fruntea Consistoriului a dat frumoase roade în păstoria celor 312 parohii, împărțite în 12 protopresbiterate, cu un total de peste două sute de mii de credincioși, conform conscripției pe care a ordonat-o.

⁶⁶ Episcopul Iustinian Teculescu (1865-1932), fiu al localității Covasna din fostul județ Trei Scaune, hirotonit, preot la 31 de ani, în 1896, a fost, din 1901, protopop de Alba Iulia, timp de 22 de ani. Unionist înflăcărat, a organizat în toamna anului 1918 gărzile naționale din Alba Iulia, fiind ales apoi președinte al Consiliului Național Român al județului Alba, și a participat ca delegat la Marea Adunare Națională, din 1 Decembrie 1918. Ca senator de Alba Iulia a făcut parte din primul Parlament al României întregite. A devenit episcop al clerului militar la 58 de ani, fiind desemnat în acest scop de către Sf. Sinod în toamna anului 1922. Investirea ca arhiepiscop al Armatei s-a săvârșit la 31 martie 1923 de către Regele Ferdinand I al României. Cu acest prilej noul episcop a spus: „*Primesc, în acest mare și sublim moment, cărja pe care Majestatea Voastră mi-o predă, ca simbol al puterii și datoriei de păstorie sufletească, mie, celui dintâi episcop al scumpei și vitezei noastre armate*” (*Biserica Ortodoxă Română*, nr. 7, 1923, p. 321). Ca episcop al Armatei, Iustinian Teculescu a desfășurat o activitate rodnică, în sensul că a pus în aplicare *Legea privitoare la organizarea clerului militar*, contribuind activ la elaborarea Regulamentului aferent acestei legi, în aprilie 1924. La 1 noiembrie 1924 a organizat primul concurs de recrutare a patru preoți în cadrele active ale armatei, urmat la 1 ianuarie 1925 de al doilea concurs, când au fost recrutați 9 preoți, și un al treilea concurs, la 1 aprilie 1925, cu 13 preoți recrutați în rândul clerului militar. Episcopul dr. Ioan Stroia (1865-1937) a avut o lungă păstorie în fruntea Episcopiei Armatei, circa 12 ani, de la 20 iunie 1925 și până la trecerea la cele veșnice, în vârstă de 72 de ani, la 18 aprilie 1937, fiind înmormântat la Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul de lângă Alba Iulia. Protopopul dr. Ioan Stroia, născut la 20 ianuarie 1865 în satul

al preoților din noile teritorii cuprinse în coroana României Mari și a dat, prin reforma agrară, tuturor parohiilor o sesie de 32 jugăre de pământ, preoții și învățătorii satelor din vestul României au trecut la realizarea misiunilor lor de **culturalizare și spiritualizare** a poporului.

În acest sens, activitatea bisericească s-a desfășurat pentru îndrumarea școlilor teologice și asistența confesională în rândul tineretului premilitar, pentru menținerea păcii sociale și colaborarea cu armata pentru realizarea obiectivelor acesteia în zona de frontieră. Pastoralele remise de episcopii locului elogiau armata română eliberatoare și dispuneau ridicarea unor parastase de pomenire a eroilor și întru odihna sufletelor celor căzuți, pe câmpul de luptă, pentru întregirea neamului, acțiuni bine primite de popor⁶⁷.

Realitatea din noile teritorii unite ale regatului României Mari, în special în ceea ce privește Transilvania, era cel puțin întârziată, dacă nu chiar în dezechilibru, pentru biserica ortodoxă română, comparativ cu celelalte culte, a căror statut a rămas neschimbat. Acest fapt se datora măsurilor luate de imperiile habsburgic și austro-ungar, de trecere forțată la catolicizare, calvinizare și luteranizare. Românii din aceste părți de margine s-au salvat, cât s-a putut, sub steagul bisericii greco-catolice, deoarece vechile rânduieli ortodoxe nu erau recunoscute și/sau nu erau încurajate de autoritățile stăpânitoare. Acesta este considerentul major pentru care, în continuare, ne ocupăm numai de evoluția spirituală a românilor ortodocși din vestul României. Trebuie spus, însă, că și biserica greco-catolică, atunci când s-au organizat ample manifestări culturale, omagiale și de protest, sau pentru afirmarea drepturilor poporului român, a fost reprezentată, de sus, de la Mitropolia Blajului, până la cea din margine parohie. Liantul acțiunilor comune l-a reprezentat armata.

Biserica ortodoxă, în viziunea regelui Carol al II-lea, reprezenta un element moral al statului. Biserica era chemată să se modernizeze, să iasă din starea contemplativă și să devină un organism viu. Acest rol regele l-a creat mai ales în perioada când însuși Patriarhul Bisericii Ortodoxe a fost numit în fruntea guvernului de uniune națională. La mijlocul domniei sale, când au început și lucrările de fortificații pe frontul de vest, Carol al II-lea a numit pe noii și tinerii ierarhi, aleși, ai bisericii ortodoxe, în locul celor trecuți la cele veșnice.

La investirea tânărului episcop (al Aradului) Andrei Magieru, fost arhiereu vicar la Episcopia Oradiei, pe 21 decembrie 1935 regele își exprima

Cacova, județul Sibiu, avea 60 de ani când a fost hirotonit arhiereu al Armatei. Doctor în filozofie la Universitatea din Jena (1893), din 1894 profesor de teologie morală la Seminarul teologic ortodox din Sibiu, timp de aproape treizeci de ani, episcopul dr. Ioan Stroia trecerea drept unul dintre arhierii Bisericii cu o bogată experiență de viață și didactică. Alegerea protopopului de Sibiu dr. Ioan Stroia, în demnitatea de episcop al Armatei a fost săvârșită de către Sf. Sinod la 20 mai 1925, hirotonirea în arhiereu s-a făcut, la 15 iunie același an, în catedrala Mitropolitană din București, iar investitura a avut loc la Castelul Peleş (Sinaia), în ziua de 20 iunie 1925.

⁶⁷A.E.O.R.O.Bh-Sj, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente, Circulara Nr. 687/14.08 1919*, semnată de Roman R. Ciorogariu, și *Circulara Nr. 62/Pl./ 14/27 ianuarie*.

încrederea că la hotarele țării va fi păstor vrednic și că va izbuti prin deviza *crede și vei biruii*. Apoi l-a îndemnat, ca păzitor al ținutului de la Țebea, să întărească biserica prin forța ei.

La înmânarea cârjei episcopale, pe 2 iunie 1936, când au fost numiți episcopii Nicolae Colan, al Clujului și Nicolae Popoviciu, al Oradiei, regele îi trimitea în eparhii cu misiunea de „întărire sufletească a poporului românesc, și prin aceasta întărire a sufletului, să consolidați puterea de credință și să sporiți calitățile naturale ale neamului”, căci biserica trebuia să fie un organism viu a cărei forță trebuia să se manifeste prin strălucirea sufletească a credincioșilor. Referindu-se la importanța eparhiilor de la granița de vest, regele considera că Episcopia Clujului, Vadului și Feleacului a devenit un „adevărat simbol al stăpânirii noastre în Ardeal. Ea a înflorit cu stăpânirea domnilor români și a dispărut sub stăpânire străină, proces care ne arată cât de importantă este. Iată de ce Prea Sfinția Ta, primind astăzi acest toiag păstoresc, ai datoria de a face să înflorească și să se întărească, întărind astfel și România. Întărirea sufletească a poporului, printr-o constantă și neîncetată educare, iată chezașia de progres, iată ținta care toți care ne iubim neamul trebuie să o avem întotdeauna înaintea ochilor”⁶⁸. Timpurile cereau un nou avânt pentru o credință mare, pentru a întări siguranța națională prin deviza **prin noi înșine, crede și vei biruii**.

Pe episcopul Nicolae al Oradiei, regele îl considera, alături de oștire și școală, cea mai de căpetenie putere a românismului iar Episcopiile de la graniță niște „cetăți de care trebuie să se spargă valurile dușmane. Ești ostaș al Domnului, dar să nu uiți niciodată că ești acolo și ostaș al neamului tău”⁶⁹. Regele îl îndemna pe cel mai tânăr episcop investit, în cea mai tânără eparhie, să fie vrednic și să prețuiască pilda înaintașilor, precum Roman Ciorogariu, primul episcop ortodox al Oradiei (*după reînființarea din 1920 - nn*), care a fost una din figurile de legendă. Prin rana dobândită de la dușmanii țării, acesta a devenit un martir al neamului și a rămas, cu toate suferințele fizice, ferm hotărât, să stea neclintit la datorie, așezându-se astfel la rând cu marii părinți ai începuturilor bisericii. Pe o asemenea cale vie trebuia Nicolae Popoviciu „să slujească interesele neamului pentru luminarea sufletului și a minții, întărirea trupeză, iată drumul pe care trebuie să călăuziți biserica și slujitorii ei. Mergeți cu binecuvântarea Celui de sus și păstoriți întru Domnul, pentru întărirea neamului”⁷⁰.

Vor rămâne, peste veacuri, memorabile cuvintele cu plină angajare spre jertfă, rostite în fața suveranului, prin care Nicolae Popoviciu avea să cinstească cârja episcopiei Oradiei, căzută din mâna curată și destoinică a celui mai bătrân și venerabil păstor al bisericii ortodoxe române de astăzi, a episcopului Roman Ciorogariu de pioasă și vrednică pomenire. „Primesc această cârjebinecuvântată

⁶⁸ Carol al II-lea, Cuvântare la investirea noilor episcopi, București, 2 iunie 1936, în *Cuvântările regelui, op. cit.*, p. 229

⁶⁹ *Ibidem*, p. 131

⁷⁰ *Ibidem*

și sfințită prin sângele nevinovat al venerabilului meu antecesor și făgăduiesc sărbătorește, că o voi purta spre vremelnica și veșnica mântuire a pastoraților mei, spre mărirea neamului și spre aleasa cinstire și mulțumire a Majestății Voastre, care astăzi mi-o încredințează (...). Înțeleg să-mi împlinesc cu sfințenie și devotament nestrămutat față de Majestatea Voastră, față de biserică și neamul meu, misiunea la granița de vest a scumpei noastre țări, granița la a cărei nevăzută și nebiruită întărire voi lucra neîncetat, chip având și pilda de urmat întru aceasta pe înaintașul meu venerat episcopul Roman, cel pururi gata cu jertfa vieții pentru binele neamului său”⁷¹.

Și vom vedea cu câtă râvnă va trudi vlădica Nicolae pentru ca la granița de vest să se dubleze brâul de fier și foc cu al doilea brâu al bisericilor, al credinței tari a neamului. La recepția oferită la instalarea în scaunul eparhial din Oradea, pe 28 iunie 1936, adresându-se generalului comandant al garnizoanei, considera că „noi cei din Ardeal, datorăm armatei române, care ne-a mântuit dintr-o robie ucigătoare de o mie de ani, atâta recunoștință încât cuvintele omenești nu sunt în stare să o exprime, oricât de măiestrite ar fi ele. Și aceasta pentru motivul, că generația de astăzi nu are datoria să exprime numai simțămintele ei, proprii, ci trebuie să fie și purtătoarea de cuvânt a generațiilor de moși și strămoși, care au intrat în mormânt cu sufletul chinuit de dorul sfânt de-a vedea cu ochii lor zilele fericite de libertate, pe care le trăim noi acum. (...) În călătoriile mele misionare voi căuta să dau tinerilor, care vor intra în cazarmă – această școală minunată de disciplinare a sufletelor și de oțelire a brațelor – toată armătura morală, de care au lipsă, ca să poată fi buni ostași ai țării. Numai o armată perfect utilată din punct de vedere moral și tehnic va fi în stare, să facă să se repete, și în aceste părți ale țării, cuvântul intrat în istorie: **Pe aici nu se trece**”⁷².

O misiune aparte revenea Episcopului Armatei, Partenie Ciopron⁷³, cel care era conducătorul sufletesc al oștirii, acela care, în timpul războiului, pe front, a învățat bucuria și suferința soldatului. La investirea sa, regele preciza: „Nu ești episcop ca ceilalți, nu ești Episcop cu eparhie, ci unul în a cărei grijă țara a pus întărirea sufletească a acelor care cu piepturile lor sunt chemați să

⁷¹ Dr. Nicolae Popovici, episcopul Oradiei, *Lespezi de altar în slujba bisericii și a neamului la granița de vest a țării*, Beiuș 1942

⁷² *Ibidem*, p. 17-18

⁷³ Episcopul dr. Partenie Ciopron (1896-1980) ales, hirotonit și investit în fruntea Episcopiei Armatei a fost un noroc pentru preoțimea militară. Păstorind Episcopia Armatei, în scurt timp, cu râvnă, pricepere și tenacitate de invidiat, i-a refăcut autoritatea și stima în conștiința organelor de conducere ale Oștirii. La 30 septembrie 1937, episcopul dr. Partenie Ciopron împlinea 41 de ani. Cu cinci zile înainte, același an, fusese hirotonit arhiepiscop, în seama Episcopiei Armatei, în paraclisul Palatului patriarhal din București. Sf. Sinod l-a ales, la 17 iunie 1937, ca episcop al Armatei, în competiția cu arhimandritul Iuliu Scriban și preotul Anton Angelescu din Brăila. Potrivit legii, Ministerul Apărării Naționale l-a recomandat Suveranului României pentru investire. Partenie Ciopron în perioada 1916-1921 satisfăcuse stagiul militar pe front și fusese rănit, la 29 iulie 1917, în bătălia de la Cașin-Oituz.

apere hotarele țării”⁷⁴. Față de această misiune, tânărul episcop al armatei se angaja să slujească precum o făcuse pe front, a alungat cu arma pe dușman. De aici înainte, cu arma „cuvântului evanghelic – secondat de preoții militari – voi predica ostașilor români, de la un capăt la altul al țării: credința în Dumnezeu, credință și supunere Regelui, iubirea de patrie, disciplină necondiționată”⁷⁵. Încrederea și marea responsabilitate care revenea episcopilor din eparhiile de la marginea țării, precum aceea de fortificare morală a poporului, era dificilă datorită lipsurilor materiale de tot felul. Dintre toate, lipsa bisericilor era cel mai adesea resimțită. Din păcate, situația financiară a bugetului statului din acea perioadă nu permitea alocarea fondurilor pentru noi zidiri.

Tenacitatea și simpatia de care se bucurau, în rândul poporului, episcopii de Caransebeș, Arad, Oradea, Maramureș și Cluj, pentru a ne referi numai la Eparhiile de pe frontiera de Vest a României, au creat o stare complementară, la **brâul de piatră și fier**, - după cum numise primul ministru Gheorghe Tătărescu cazematele liniei fortificate *Carol II*, - menite a păzi în contra dușmanilor din afară. Pentru ca **forturile celui de-al doilea brâu**, al eparhiilor de la graniță, acea adevărată „*linie Maginot*”, să devină sistem operativ, președintele Frăției Ortodoxe Române (în continuare: F.O.R.) Sextil Pușcariu⁷⁶, cerea guvernului „să ridice cât mai neîntârziat și ultimul fort care ne lipsește încă în Apus și pe care îl cerem de atâția ani: Episcopia de Timișoara”⁷⁷, acel scut de apărare națională pe granița de vest.

Participanții la Congresul al IV-lea F.O.R. apreciau rolul și însemnătatea episcopiiilor ortodoxe din vestul României, care se confundau practic cu interesele neamului. Legătura spirituală și trăinicia lucrărilor de fortificații era condiționată de asanarea zonei de minoritățile care dominau numeric și care nu manifestau loialitate față de regimul românesc. Săpate în pământ, prin iscusința inginerilor, cazematele „ne vor apăra cu adevărat numai atunci când în dosul lor nu se găsesc oameni fără legătură cu acest pământ. Pe o adâncime de câțiva zeci de kilometri brâul de piatră și fier va trebui evacuat de orice minoritar, iar în locul lor trebuie aduși coloniști români ortodocși”⁷⁸. Într-o asemenea împrejurare, construirea de biserici în coloniile românești înființate în lungul graniței de apus era o necesitate. Semnificativă, în acest sens, este scrisoarea preotului paroh Florian Bereteanu, din colonia Regina Maria - (astăzi, Avram Iancu) - , care constatase decăderea morală, datorită lipsei bisericii, a celor trimiși de statul român să facă dintr-un „simplu hotar despărțitor, graniță

⁷⁴ Carol al II-lea, **Cuvântare la investirea Prea Sfințitului Dr. Partenie Ciopron, Episcop al armatei**, Sinaia 8 octombrie 1937, în *Cuvântările regelui ...*, p. 274

⁷⁵ Constantin Moșincat, *Puterea credinței, op cit, passim*, p. 132

⁷⁶ Vezi lista biografiilor – Sextil Pușcariu

⁷⁷ Sextil Pușcariu, *Cuvânt de deschidere la Congresul F.O.R.*, în *Legea românească*, 1937, nr. 22 – 23, p. 214 Congresul al IV-lea al Frăției Ortodoxe Române s-a ținut, la Oradea, între 6-8 noiembrie 1937.

⁷⁸ *Ibidem*

de suflete înspre vestul revizionist”⁷⁹. Dându-și seama că ridicarea unei biserici în colonia care purta frumosul nume de *Regina Maria* prezenta un interes național și ortodox și văzând cum turlele bisericilor din comunele vecine (maghiare) se înălțau sfidând parcă sărăcia bieților coloniști români, 1300 de suflete, siliți să-și facă rugăciunea într-o modestă și neîncăpătoare casă închiriată, s-au decis să-și îndrepte apelul către inimile milostive. Pentru a-i face pe coloniști folositori scopului național, părintele intervenea pe lângă episcopii de Oradea, Arad, Cluj și Caransebeș, în sprijinirea colectării sumelor necesare ridicării unei biserici de piatră, în care să poată primi mângâierea sufletească necesară și credința eroică a strămoșilor. Pentru a suplini lipsa fondurilor adunate, ban cu ban, preotul a angajat în regie proprie unele lucrări.

În eparhia Oradiei, între alte localități, așezate de-a lungul frontierei dinspre Ungaria, era și *colonia Ghiorac-Boiu*, situată pe vechea moșie a lui Coloman Tisza. Pe credincioșii acelei colonii, rostuiți cu scopul de a fi străjeri la hotare, îi preocupa ideea ridicării unei biserici. Deoarece nu puteau aduna fondul necesar pentru edificarea bisericii au recurs la contribuția publică, până la concurența sumei de un milion de lei⁸⁰. În aceeași idee și protopopul de Oradea solicita aprobarea înființării unei parohii ortodoxe în Borș, pe seama celor 215 bărbați majori și a funcționarilor din vamă, a ofițerilor și soldaților de la frontiera țării⁸¹.

Ținut la frontiera etnică a românismului, al patrulea Congres al Frăției Ortodoxe Române (F.O.R.) avea o importanță deosebită, deoarece biserica de la frontieră a avut un rol important în afirmarea rezistenței naționale pe aceste plaiuri, după cum sublinia în cuvântul de deschidere prefectul Bihorului, dr. Ioan P. Băncilă. În răspunsul la urările oficialităților, episcopul Andrei al Aradului a arătat că în circuitul pe care Congresul l-a făcut, prin toate eparhiile Mitropoliei Ardealului, s-a ajuns „în Bihorul atât de tare, atât de rezistent în luptele religioase și naționale”⁸². Biserica ortodoxă, asemenea celei greco-catolice, ca păstrătoare a comorilor spirituale ale neamului la frontieră, au avut meritul de propagare a politicii de afirmare a românismului la granița de vest. Biserica era considerată de autoritățile statului un adevărat *scut de apărare* contra tuturor potrivnicilor și *un far luminos* în acțiunea comună, pentru slujirea altarului și a propășirii neamului. F.O.R. consolida toate acțiunile în interesul țării și oferea *Frăției Ortodoxe Bihorene* frumoase pilde de *hrană sufletească* în afirmarea vredniciei românești. F.O.R. avea obiective clare de luptă contra comunismului, revizionismului, sectarismului și catolicismului, care se bucura de privilegii speciale, pe care nu le-a avut nici în Ungaria de altă dată și care

⁷⁹ A.E.O.R.O.Bh-Sj, *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr.10-13/1935, p. 1

⁸⁰ *Ibidem*, Act nr. 1993/15 iunie 1937

⁸¹ *Ibidem*, Act nr. 1375/28 septembrie 1937. În rezoluție Episcopul Nicolae, pe 2 octombrie 1937, aproba cererea de înființare și de înaintare spre legalizare a cererii de conscriere a fondurilor și de cuprindere în buget a acelei parohii.

⁸² *Legea românească*, Oradea, 1937, nr. 22 – 23, p. 210

zădărniceau afirmarea drepturilor naționale. Născută ca rezultat al acestor frământări, *Frăția Ortodoxă* își propunea să contribuie, prin valoare cărturărească și prin apostolat laic, la propășirea idealurilor bisericii și pentru a trăi în stil românesc ortodox.

Abordând marile teme ale luptei naționale împotriva comunismului păgân, al francmasoneriei ateiste și a revizionismului maghiar, F.O.R. atenționa autoritățile statului asupra primejdiei acestora. Între succesele obținute, ca urmare a intervențiilor anterioarelor congrese F.O.R., erau menționate două: reînființarea episcopiei de Maramureș și recăștigarea fundației Gojdu, prin strădania guvernului. Încurajați de aceste succese, membri F.O.R. cereau guvernului denunțarea acordului cu Vaticanul, încheiat în 1932, acțiune susținută prin plebiscitul organizat și prin semnăturile a 700000 de ortodocși din Transilvania și Banat. În acest mod, arhieriei bisericii și mireni ortodocși concepeau și duceau lupta lor pentru moștenirea milenară. Aceasta era „solia Frăției ortodoxe române”⁸³.

Crezul F.O.R. era compus din mărturisiri, rugăciuni, lacrimi, suferințe și nădejdiile martirilor și ctitorilor de biserici, ca tot atâtea „flori duhovnicești, pe care neamul nostru le-a produs pe seama cerului aici pe pământ”⁸⁴. Acest crez constituia în fapt un adevărat front al ortodoxiei românești. După cum putem constata, manifestările F.O.R. nu aveau numai un caracter pur spiritual, ci și unul de întărire patriotică a sentimentelor cetățenilor urbei. Generalul Sabin Banciu, în cuvântul rostit în numele garnizoanei Oradea, a subliniat legătura indestructibilă care exista între F.O.R. și ostașii care erau de veghe la granița de vest a țării, prin idealul comun. Legăturile armatei, din cele mai vechi timpuri, s-au făcut prin firele puternice ale credinței ortodoxe și prin morala născută din aceasta. Morala, în concepția vorbitorului, acest puternic factor de realizare în viața spirituală a omului, avea darul de a uni sufletele într-un gând și a le îndemna spre un ideal. Îndemnul moralei creștine reprezenta acea parte din viața spirituală a ostașului care-i forma caracterul său astfel încât din liberă voință să se supună comandamentului disciplinei și să subordoneze interesele sale celor obștești. Morala creștină, care sta la baza F.O.R., era întreținută de ierarhii bisericii, de intelectualitate și de armată, nu numai în acțiunile propagandistice, ci și în acțiunile patriotice de ridicare a credinței în „bastioanele românismului, în care sufletul ostașului a rămas întotdeauna nebiruit”⁸⁵. După săvârșirea sfintei Liturghii, cărturarii Ardealului și soborul de preoți au participat la sfințirea statuii generalului Traian Moșoiu, ridicată lângă catedrala greco-catolică „cu banul poporului sărac, dar recunoscător, din Bihor”⁸⁶.

⁸³ *Ibidem*, p. 218-220

⁸⁴ *Ibidem*

⁸⁵ *Ibidem*, p. 216

⁸⁶ *Ibidem*, p. 211. La sfințire au luat parte P.S. Andrei al Aradului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradei, membrii F.O.R., și: Mihail Berceanu, ministru - subsecretar de stat, Mihai Vasiliu, senator, prof. Tiberiu Moșoiu, fratele generalului, Ion Lepedatu, directorul Băncii Naționale,

La solemnitatea sfințirii bronzului, care eterniza bustul generalului legendar, episcopul Nicolae a elogiat biruințele obținute, pe toate fronturile, de Traian Moșoiu, în Munții Oltului, Moldova, Transilvania, din Țara Crișurilor, de pe câmpia Tisei și Budapesta, izbânzi care vor rămâne pe veci legate de numele său. Mântuitorul orădenilor, cum l-a numit vlădica Nicolae, era slăvit și prețuit de cei care l-au cunoscut, de cei care atunci îl așezau ca „străjer neadormit la hotarele țării”⁸⁷.

Autoritățile bisericești, militare și civile, în prezența generalului inginer Negrescu, reprezentant al Ministerului Aerului, au făcut inaugurarea aeroportului din Oradea, sfințit de episcopul Nicolae Popoviciu, asistat de un

Oradea 1937 - Statuia generalului Traian Moșoiu – Oradea 1992, sculptor Teodor Zamfirescu

sobor de preoți. Aeroportul pus în slujba păcii și a propășirii în toate domeniile, în aceeași măsură, era pregătit și pentru a sta în slujba apărării hotarelor. În aceeași atmosferă patriotică, în a treia zi, Congresul F.O.R. a omagiat Sfinții arhangheli Mihail și Gavril, eveniment care coincidea cu înălțarea Marelui Voievod Mihai, la rangul de sublocotenent al armatei. În cuvântul său, episcopul Nicolae al Clujului îndemna clerul și mirenii spre disciplină ierarhică, în care

generalii: S. Banciu, I. Garoescu, și Negrescu și un imens public din toate straturile sociale și tineretul străjeresc.

⁸⁷ *Ibidem*. La eveniment au luat cuvântul printre alții și Dr. Ioan P. Băncilă prefectul județului și președintele comitetului de inițiativă, care a ostenit pentru ridicarea statuii și primarul Petre Fodor, care a luat în primire statuia în numele municipalității. În cadrul conferinței ținute la teatrul Regina Maria, profesorul universitar pr. dr. Ioan Lupaș a elogiat personalitatea mecenatului Emanuil Gojdu, încheiată cu propunerea de ridicare a unei statui, pentru care a donat suma de 10.000 lei.

ascultarea să fie ridicată la rang de virtute⁸⁸. Moțiunea, în 10 puncte, adoptată de F.O.R., exprima adeziunea față de rege și biserica ortodoxă, considerând necesară rezolvarea problemei fundației Gojdu și semnalând primejdioasa propagandă sectară dusă împotriva statului și reînnoia hotărârea conștiințelor românești de a face „zid împotriva revizionismului, comunismului și francmasoneriei ce lovesc în unitatea statului și veșnicia hotarelor naționale”⁸⁹.

Adunările eparhiale anuale stabileau strategia de urmat și analizau rezultatele obținute în „râvna de a progresa pe teren cultural și național-bisericesc, ca să suplinim cât mai repede ceea ce n-am putut face o mie de ani și ca să ajungem și să întrecem chiar neamurile conviețuitoare, care au față de noi avantajul și beneficiile obținute de la o stăpânire, ce i-a favorizat un mileniu”⁹⁰. Iată pentru care motive reacția de apărare, de multe ori deznădăjduită în trecut, trebuia înlocuită cu o ofensivă dinamică, realizatoare pe tărâm moral-spiritual. Fiecare reușită din acest domeniu reprezenta o *piatră de hotar* care augmenta prin realizări pe teren național-bisericesc și cultural patrimonial. Toate acestea trebuiau împlinite, în mod categoric, la frontiera de vest, unde granițele țării se confundau complet cu granițele graiului românesc⁹¹.

Este un fapt sigur că, în acțiunea strategică a Bisericii Ortodoxe Române, pentru afirmarea ei ca biserică națională, au fost concentrate toate forțele pentru cuprinderea și pregătirea național-spirituală și morală a credincioșilor. În acest scop s-au mobilizat toate resursele materiale și financiare și prin acțiuni misionare și pastorale românii au fost convinși că **obolul pentru crucea neamului, de a zidi biserici**, pentru slava lui Dumnezeu și a lor, nu va fi un demers zadarnic. Această practică bisericească avusese sprijinul statului, mai ales după ce înalți prelați fuseseră desemnați a conduce ministere: patriarhul Miron, ca prim ministru, Nicolae, al Clujului, ca ministru la Culte și Arte. La Cluj, Timișoara, Arad, Satu Mare și Oradea (deși s-au strâns fonduri, începând cu luna decembrie 1937, nu s-a putut ridica proiectata *Catedrală a Soarelui*, datorită cedărilor teritoriale în urma Dictatului de la Viena, din 30 august 1940), adică pe lungimea frontierei de Vest a României, s-au zidit impresionante **Catedrale ortodoxe**. Luând cunoștință de apelul făcut de episcopul Oradei pentru colectarea de fonduri, cu prilejul sărbătorilor Pascale, patriarhul Miron Cristea a dăruit 100.000 lei pentru catedrala proiectată a se ridica și o altă sută

⁸⁸ *Ibidem*, p. 218

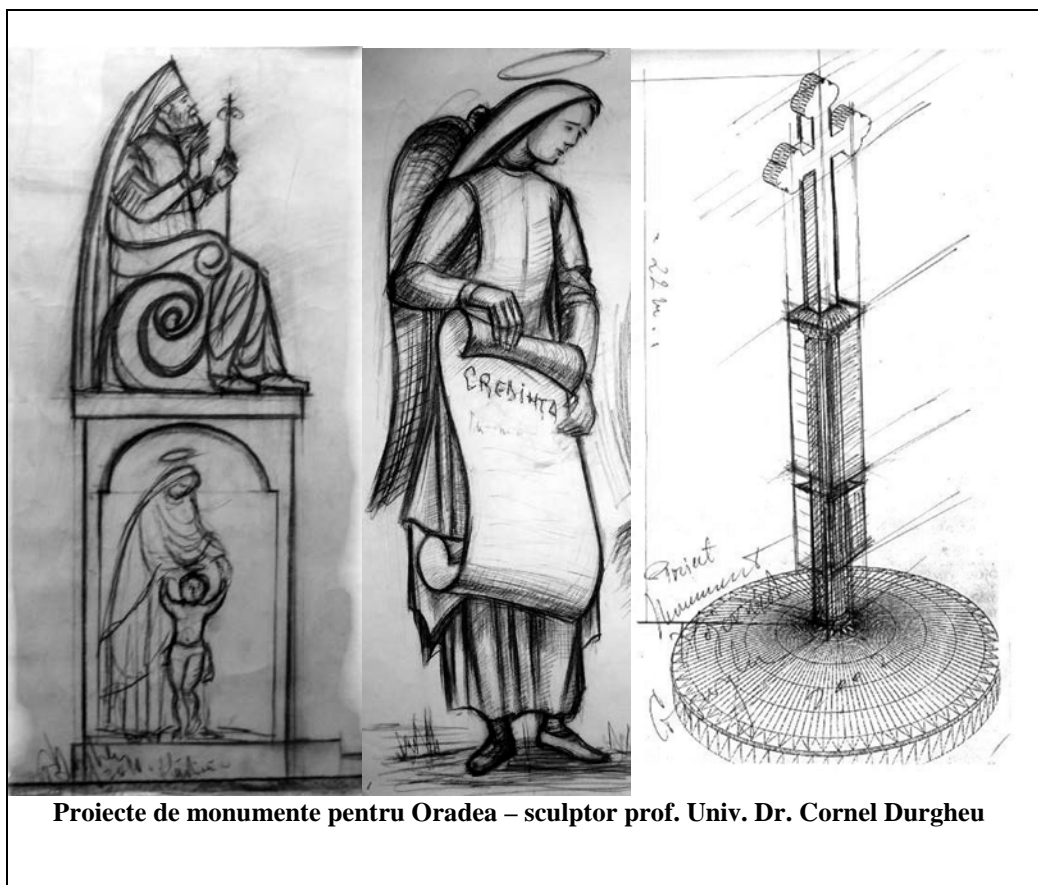
⁸⁹ *Ibidem*, p. 220

⁹⁰ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr.1/1939, p. 2

⁹¹ *Ibidem*. Opera începută de P. S. Roman R. Ciorogariu a fost desăvârșită în Eparhia Ortodoxă a Oradei de P.S. Nicolae Popoviciu împreună cu cele peste 268.000 de suflete. Planurile de ridicare a Eparhiei au triumfat în toată grandoarea lor în unele cazuri și au rămas doar planuri și intenții grandioase. La nerealizări numim Catedrala Soarelui, Mănăstirea Vadul lui Carol, obiective pentru care s-au colectat fonduri, prin subscripții publice, s-au întocmit proiecte de construcții, s-au identificat terenurile, etc. dar vremurile tulburi ale războiului și cedările teritoriale, după Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, au fost potrivnice acestor proiecte, pornite în forță și cu vigoare, pentru programul de muncă menit să ridice și să fortifice aici biserica și neamul românesc

de mii pentru alte două biserici din Eparhie. Și acest gest de generozitate dovedește grija autorităților centrale față de eparhiile de la granița de vest.

Pentru unirea spirituală a acestor catedrale s-au zidit, parcă la întrecere, noi biserici de piatră. Conform cu rezultatele cercetării noastre, numai în perioada 1920-1940, în Eparhia Oradea au fost sfințite peste 70 de biserici noi și renovate multe altele (anexa nr. 1). De remarcat că armata dislocată pe această frontieră, concomitent cu zidirea fortificațiilor, a contribuit cu bani, materiale și muncă pentru ridicarea bisericilor din Aleșd, Salonta, Biharea, Săcuieni, Scărișoara Nouă, Livada, Țețchea, Cornițel, Marghita⁹².

⁹² Vasile Sabău, Biserici construite de armata română în Bihor, în *Cetatea Bihariei*, 2004, nr. 1, p. 93-94

Proces Verball

Sedința

Luat în ~~considerare~~ adunării Parohiale Ort. rom. din Aleșd tinuț la 9 Aug. 1939 în localul brigăzii ~~șefilor~~ de munte No 1, de față fiind parohul adm. protop. Alex. Drimba, șeful statului major 1. col. Virgil Ignat, directorul fabricii de clopote Novotny din Timișoara. Marie Lessnygi majoritatea membrilor adunării.

Pregădintele după deschiderea ședinței aduce la cunoștința adunării scopul pentru care s'a întrunit și anume: comandarea clopotei pentru biserica nou ~~zidită~~ în Aleșd. Comunică adunării că deoarece dorința comandamentului brigăzii este de a se sfinți biserica în ziua de 14 Oct. n.c. comandarea clopotelor este foarte urgentă cu atât mai vădită că fabricarea lor reclamă vreme îndelungată. În scopul acesta s'au cerut oferte de la firmele Hönig Arad și Novotny Timișoara. Comitetul de construcție, supune ofertele cenzurării corporațiunii parohiale și invita membrii prezenți să examineze aceste oferte și să facă comanda cu firma care o va afla de bine.

Ad. Nr. 1.

Corporațiunile parohiale constată necesitatea accelerării de comandare a clopotelor și având în vedere că brigada are legatură cu Timișoara convine cu firma Novotny de a se face această comanda la Danse.

Se hotărăște comandarea unui clopot de 236 kgr. Un clopot de 120 kgr. și al treilea clopot de 70 kgr. Domnul președinte al comitetului de construcție l. col. V. Ignat oferă să cumpere singur clopotul cel mic pentru ce adunarea îl aduce ologioase multumiri, ramanad ca parohia să le plătească pe cele mari. Întru mai departe epătropia parohială să lege contractul imediat cu condiția ca să se plătească un avans de 20.000 lei iar restul numai după livrare. ^{la livrare} Contractul și actele apartinătoare să fie înaintate Sf. Episcopiei de urgență spre aprobare. Se mai fixează inscripția ce are să se facă pe fiecare clopot rezervând clopotul cel mic pentru ași face inscripția pe el după dorința dăruitorului. Ne mai fiind alte obiecte de pertrastat ședința se ridică.

D.C.M.S.

Președinte: *Alex. Drimba*

Notar: *R. R. R.*

Verificatori: *M. G. G.*

Proces-verbal privitor la clopotele Bisericii din Aleșd - facsimil

BISERICA AL DOILEA BRÂU AL FORTIFICAȚILOR

Ce entuziasm și bucurie produce o ctitorire, târnosire de biserică, ce sentimente de înălțare sufletească am fost martori a trăi, pe 25 Noiembrie 2018, cu ocazia mării serbări a Sfințirii Catedralei Mânuiirii Neamului, la București, am trăit în direct. Câtă evlavie și rugăciuni de mulțumire s-au înălțat către Dumnezeu, pornite din preaplina recunoștinței sufletești. Și cum au simțit românii asemenea evenimente, când au avut slobozenia de a face rugăciuni către Atotputernicul, în limba strămoșilor, încercăm o reconstituire necesară.

Este un lucru puțin cunoscut că, în baza Circularei Nr. 62/Pl./ 14/27 ianuarie 1919, s-a făcut prima conscriere vie a credincioșilor din Dieceza Oradea. Conscrierea realizată de către preoți, fiecare în parohia sa, *casă de casă*, până la 8/21 februarie 1919, a fost de mare însemnătate pentru biserică, dar și pentru neamul românesc, care-și apăra drepturile la Conferința de pace de la Paris și, în special, pentru a contracara propagandă antiromânească care se ducea fără scrupule la Budapesta. Inițiativa vrednicului vicar Roman R. Ciorogariu s-a concretizat în datele statistice incluse în raportul expediat ministrului plenipotențiar al Consiliului Dirigent Român de la Budapesta, cu nr. 318/din 8/21 ianuarie 1919, raport din care rezultă statistica locuitorilor Comitatului Bihor⁹³, după naționalități. Ministrul Grapini, din Budapesta, îndemna extinderea conscripțiilor la nivelul întregii Dieceze de Oradea, deoarece “se apropie Conferința de pace și trebuia făcută propagandă în străinătate și noi stăm cu mâna goală ne provocăm (răspundem – n.n.) la falsitatea statisticilor maghiare însă nici o dovadă alb pe negru nu putem prezenta. Pe promisiunea cuiva nu putem baza viitorul unui neam, avem lipsă (nevoie –n. n.) de dovezi exacte pe care să ne bazăm viitorul nostru, căci contrarii (inamicul – n.n.) luptă din răspuțeri, forțele lor cele mai bune le pun în serviciul cauzei lor și nu cruță nici muncă nici cheltuială. Nu așteptați până ce va veni vre-un ordin din Sibiu, fără faceți pașii aceștia numaidecât. Interesul cauzei noastre pretinde muncă intensivă, ca să producem documente, căci străinătatea pe sentimentalism nu dă nimic. Misiunea americană a plecat bine învățată de unguri, pe când noi nu am putut produce dovezile recerute”⁹⁴. Pentru a corespunde acestei solicitări, pe manșeta adresei remise Consistoriului Vicariat ortodox, de Consiliul Național Român din Oradea - Mare și Bihor, Roman Ciorogariu adnota ”dorind a corespunde cât mai perfect recercării (cererii – n.n. C.M.) legației române de la

⁹³, A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 62/1919. Statistica după naționalități se prezenta astfel: români - 273.665; slovaci - 8.457; croați - 156; ruteni - 215; nemți - 3.599; maghiari - 365. 642, din care 32.462 evrei. După confesiuni tabloul statistic arăta, dintr-un total de 619.169 astfel: ortodocși - 233.159; greco-catolici - 40.506; romano-catolici - 68.019; reformați - 249.613; anglicani - 3.307, unitari - 149; evrei izraeliți - 32.462; alții - 954.

⁹⁴ *Ibidem*, Act nr. 1613/25 ianuarie 1919

Budapesta în modul cel mai perfect, Consistoriul nostru a ordonat o nouă conscriere a credincioșilor ortodocși români din districtul său”⁹⁵.

Cel mai notabil eveniment bisericesc pentru vestul României Mari a fost, fără îndoială, acela al **restaurării noii Episcopii ortodoxe de Oradea**⁹⁶. Starea generală a parohiilor din eparhie și a școlilor trebuiau rânduite după noile cerințe și realități. Împărțindu-și munca, între lupta națională și pastorația pentru credincioși, Roman Ciorogariu a creat printre preoți și învățători, mulți foști elevi ai săi la Arad, o bună pildă pentru cointeresarea lor. După ce și-a îndeplinit, cu succes, misiunea de vicepreședinte al Consiliului Național Român din Oradea și Bihor și a participat în fruntea mulțimii din Bihor la istoricul act al unirii, de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, Roman R. Ciorogariu, ales în marele Sfat al Națiunii, s-a zbatut pentru reprezentarea intereselor poporului, din Eparhia de la marginea de vest a regatului, în Senatul României Mari și pentru organizarea noii eparhii de Oradea-Mare. Bogata sa activitate scriitoricească, de la periodicele *Tribuna* și *Biserica și Școala*, va fi fructificată în nou înființata revistă *Legea Românească*⁹⁷, destinată pentru modelarea conștiinței publice, din dieceză, prin sfaturi și îndemnuri morale, adresate fiilor patriei noi, sub pseudonimele celui care semna *Unchiașul* și *Preotul bătrân* (Roman R. Ciorogariu), care milita pentru „unirea românească în Biserica strămoșească”⁹⁸. Exemplul personal răzbate din volumul *Zile trăite*⁹⁹, care reconstituie zbuciumul anilor de război și marile frământări sociale și naționale dintre unire și 1926, anul apariției acestei pilduitoare lucrări, de factură memorialistică, pentru o istorie vie a faptelor, surprinse cu claritate. Personalitatea polivalentă a episcopului Roman R. Ciorogariu s-a conturat ca slujitor al bisericii. Ideea unei noi episcopii a fost reluată și transmisă în teritoriu, cu adresa nr. 850/7/20 septembrie 1919, pentru **conscrierea credincioșilor**, și cu scopul de a “avea o bază statistică reală, care să ne servească de bază la reînființarea Episcopiei din Oradea – Mare – glăsua ordinul primului viitorului episcop - căci reactivarea episcopiei, a consacrat ca principiu, că fondurile și fundațiunile comune cu dieceza Aradului, se vor împărți proporțional cu numărul sufletelor, ce se vor

⁹⁵ *Ibidem*, Act Nr. 62/1919

⁹⁶ Sextil Pușcariu, Cuvântare la deschiderea Congresului Frăției Ortodoxe Române, din 6-8 noiembrie 1937 de la Oradea, în *Legea românească*, 1937, nr. 22-23, p. 214. Adunarea generală eparhială (din 1938) avea să recunoască rolul lui Octavian Goga, ministrul cultelor în 1920, care „din proprie inițiativă a prezentat Parlamentului proiectul de lege pentru reînființarea în Ardeal a vechii episcopii din Oradea și a cumpărat pe seama reînființatei episcopii palatul de reședință” (*Ibidem*), fapte pentru care el merită a fi socotit drept ctitor al Eparhiei. Ultimul Omagiu și recunoștința bihorenilor s-a așezat pe coroana purtată de episcopul Nicolae, al Oradiei, la moartea lui Goga, pe panglica căreia s-a scris: „*Episcopia ortodoxă română de Oradea binefăcătorului ei Octavian Goga*”.

⁹⁷ *Legea Românească*, nr. 1, 1921

⁹⁸ Roman R. Ciorogariu (1852 - 1936). *Studii și documente*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, 1981, p. 10

⁹⁹ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, vol. 1 și 2, Editura Cele trei Crișuri, ediție și post față de Viorel Faur, Oradea, 1994

afla la împărțire pe teritoriul fiecărei dieceze. Am plăti prea scump ignoranța organelor noastre parohiale dacă n-am avea o statistică reală, din care să nu lipsească nici un suflet dintre credincioșii noștri [...]. Iar acum venim din nou a solicita la prea-cucernicii părinți cea mai largă dispoziție și cel mai intens control pentru stabilirea adevăratului număr al credincioșilor noștri în statistica pe care aveți să o înaintați aici conform dispozițiilor anterioare”¹⁰⁰. Și, în scurt timp, la 30 august 1920, Decretul de restaurare a vechii episcopii de Oradea, în drepturile sale de odinioară, se publicase în *Monitorul Oficial*. Primul Sinod bisericesc, convocat pe 3/16 octombrie 1920, prezidat de mitropolitul Nicolae Bălan¹⁰¹, l-a ales episcop, cu 54 de voturi, din 55 exprimate, pe Roman R. Ciorogariu. Hirotonirea și înscăunarea solemnă a fost amânată, până pe primăvara, respectiv toamna anului 1921, datorită atentatului din Senat, al cărei victimă a fost și Roman R. Ciorogariu.

La noua reședință episcopoească, Roman Ciorogariu avea să muncească cu multă râvnă pentru a ridica clerul la înălțimea așteptărilor vremurilor și pentru a-și îndeplini misiunea, încredințată de regele Ferdinand, de a păzi, prin credință, fruntariile de vest ale României Mari. Pe lângă misiunea primă, de slujire și preamărire a lui Dumnezeu și de mângâiere a sufletelor frânte ale românilor, cea mai importantă sarcină a slujitorilor de altare ortodoxe, a fost aceea de reparare, întreținere și conservare a bisericilor de lemn și de zidire de noi biserici, în lungul frontierei și în adâncimea Eparhiei de Oradea Mare¹⁰².

Îndrumarea clerului pentru luminarea poporului, tălmăcirea învățăturii creștine pe înțelesul acestora, asistența socială, prin crearea de aziluri pentru bătrâni, școli și internate pentru copii românilor săraci, instruirea tinerilor premilitari, educația patriotică pentru cultivarea mândriei naționale, botezarea nou născuților, cununarea tinerilor, angajarea femeilor ortodoxe în acțiuni de binefacere, de milostivenie, cultivarea tradițiilor, au fost tot atâtea direcții în care biserica și slujitorii săi s-au implicat. Acțiunile publice ale bisericii ortodoxe române au avut darul de a contribui la fortificarea spirituală și morală a poporului. Prin toate aceste acțiuni, biserica neamului plămădea aluatul plin de virtuți al feciorilor bihoreni, fortifica caractere, oțelea brațul minții ostașilor pentru acțiunile ce vor veni¹⁰³. Prin Decretul regal nr. 3655/ 30 august 1920, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 129/14.09 1920, Corpurile legiuitoare au aprobat „*Articol unic: Vechea episcopie ortodoxă română din Oradea Mare, cu ținutul Bihorului, se restatornicește în drepturile sale de odinioară*”.

¹⁰⁰ *Ibidem*

¹⁰¹ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *Muzeul Eparhial - Colecția de obiecte bisericești*. Actul original al Convocatorului se găsește la Instituția muzeală s-a organizat din inițiativa și la ordinal vrednicului Vlădică, tocmai pentru a conserva și aduna la un loc toate odoarele și obiectele bisericești. care alcătuiau zestrea patrimonială și culturală a poporului din Bihor.

¹⁰² *Legea românească*, nr. 9, Oradea, 1936, p. 99

¹⁰³ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 962, 393, 257 și 473/ 1919 Colectare de albituri pentru răniții spitalului militar din Oradea și Basarabia, Act nr. 3146/14 02 1936

Bucuria de-a fi cu poporul, pentru ca acesta să nu se înstrăineze de la credința străbună, a fost pentru păstorii locului mărturisită. La bucuria caldă și sfântă a praznicului Nașterii Domnului din 1937, episcopul Oradei Nicolae Popovici vestea încă o mare bucurie pentru credincioșii din Bihor, prin mărturisirea gândului de a zidi în Oradea, spre lauda și preamărirea lui Dumnezeu, o prea frumoasă și măreață biserică episcopească, o trainică și mândră catedrală a neamului românesc din Bihor¹⁰⁴. Episcopul Nicolae motiva trebuința de zidire a noii biserici nu numai pentru a avea loc îndestulător de rugăciune pe seama tuturor fiilor bisericii, ci și pentru a mulțumi lui Dumnezeu după cuviință, în acele zile sfinte pentru neamul nostru că a primit, în altarul Său cel mai presus de ceruri, și a răsplătit îmbelșugat suferințele de veacuri ale moșilor și strămoșilor noștri din Bihor, precum și jertfa vitejilor din războiul întregirii, ajutând dorobanților armatei române să mute hotarele dintre frați din Carpați până în șesul Tisei, cuprinzând astfel și Bihorul luptător, dârz și românesc¹⁰⁵. *“Voim să zidim și trebuie să zidim o biserică nouă, o catedrală minunată. Această catedrală va mai avea și misiunea mare de-a întări - sub domnia atât de rodnică și viguroasă a iubitului nostru Rege Carol II și a glorioșilor săi urmași din vremile viitoare - cu puterile dumnezeiești ce vor curge din ea, sufletul întregului neam românesc, dar îndeosebi al celui de la hotare, făcându-l tare și nebiruit în ceasul greu al încercărilor și vrăjmășiilor”*¹⁰⁶ (subl. ns.- C.M.).

În 1937 s-a izbutit, cu ajutorul oamenilor iubitori de biserică, să se câștige locul pentru zidirea catedralei în nemijlocita apropiere a reședinței episcopale, chiar în mijlocul orașului, oraș care în trecut a avut porțile zăvorâte pentru tot ceea ce era românesc și ortodox. Atunci sosise vremea să se înceapă adunarea de mijloace materiale și financiare, care se ridicau la mai multe zeci de milioane, pentru zidirea frumoasei catedrale, pe care toți românii o așteptau și o doreau din tot sufletul lor. Și fiindcă o asemenea lucrare mare, închinată lui Dumnezeu și mântuirii sufletelor generației interbelice și ale urmașilor ei, trebuia să se ridice întâi din jertfa iubitoare și neprihănită a fiecărui român din Bihor, s-a făcut un călduros apel către toți fii dreptcredincioși ai bisericii din cuprinsul eparhiei de Oradea, rugându-i să dăruiască pentru acest scop fiecare cât poate și cât îi lasă inima, după cuvântul apostolului Pavel: "Fiecare precum se îndură cu inima, nu dintru părere de rău, sau de silă, că pe dătătorul de bună voie îl iubește Dumnezeu"¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Idem, *Pastorală Nr. 4216 Prez. 1937*, p. 2. Proiectul Catedralei Soarelui, probabil?

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 3

¹⁰⁶ *Ibidem*. Vezi și Nicolae Popoviciu, *Lespezi de altar, op.cit.*

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. II. Cor. 9-7. Pentru strângerea sumelor necesare s-au trimis fiecărui protopop - și preoților câte o listă de subscripție în care s-au înscris numele dăruitorilor și suma. Începutul dăruirilor pentru sfânta catedrală l-a făcut chiar episcopul Nicolae, iscăbind suma de un sfert de milion de lei. Toți dăruitorii urmau a fi pomeniți la sfintele liturghii ce se vor sluji în noua catedrală. Cei care au donat de cel puțin zece mii Lei, - spunea Vlădica Nicolae - vor fi trecuți în pomelnicul catedralei și vor fi pomeniți cu numele an de an, în ziua prăznuirii hramului; iar cei

Primii îndatorați în conștiință erau protopopii și preoții pentru a-și da ei bine seama de însemnătatea și măreția sfintei catedrale pe care voiau să o zidească și apoi să ofere credincioșilor lămuririle și îndemnul stăruitor și convingător, de a da obolul lor la înfăptuirea acestei mari opere. Această realizare ar fi fost pentru fiecare o cinstire a numelui de român și de creștin ortodox. Nădejdea inițiatorului grandiosului proiect național, cel care fermecase cu “verva sa oratorică, cu frumusețea cuvintelor și cu înțelepciunea vorbelor și a ideilor”¹⁰⁸, din păcate n-a fost împlinită atunci, datorită împrejurărilor vitrege. Luând cunoștință de apelul făcut de episcopul Oradiei pentru colectarea de fonduri, cu prilejul sărbătorilor Pascale, patriarhul Miron Cristea a dăruit 100.000 lei pentru catedrala proiectată a se ridica și o altă sută de mii pentru alte două biserici din Eparhie. Și acest gest, de generozitate, dovedește grija față de eparhiilor de la granița de vest pentru care vibrau toate forurile și entitățile bisericesti și ale administrației statului.

Atunci când vremurile tulburi au stricat ordinea, de după primul război din Europa, când, în 1938 - 1939, s-au prăbușit granițele vecinei noastre de la Nord, Cehoslovacia, ierarhii bisericii ortodoxe române au luat înțeleapta hotărâre de reînființare a străvechii **Episcopii a Maramureșului**¹⁰⁹. De această lucrare se îngrijise însuși patriarhul Miron Cristea, și succesul său, care, prin adresa nr. 2483/ 18 Noiembrie 1938, lua act de strădaniile episcopului Nicolae al Oradiei de a ține aprinsă, la granița de vest a țării, „făclia credinței strămoșești”¹¹⁰. Ideea a fost promovată, încă de la sfârșitul anului 1937 și începutul anului 1938, prin programele guvernelor care s-au succedat, prin deviza „*Dumnezeu, Rege și Națiune*”, ceea ce însemna, mai întâi de toate, renașterea spirituală, prin tainele și luminile bisericii creștine. Pânza spirituală a neamului românesc trebuia întărită prin așezăminte fundamentale, biserici și catedrale, puține, în aceste părți din marginea țării, ca o reacție firească de apărare a drepturilor și libertăților câștigate prin luptă.

Linia de fortificații de la granița de vest, denumită de presa vremii drept „*Stăvilarul Regelui Carol II*”, a fost fortificată în cel mai înalt grad și prin lucrarea bisericii de sporire a credinței în cauza românismului. Forturile acestui al doilea brâu fortificat, al sfintei cruci, - susținea președintele F.O.R., Sextil Pușcariu - sunt episcopiile noastre¹¹¹, create ca evenimente de importanță

ce vor dăruți de la suma de 100.000 (una sută mii) Lei în sus, urmau a fi scriși și în *Cartea de aur a ctitorilor catedralei*.

¹⁰⁸ *Ibidem*, Raportul general al adunării eparhiale ortodoxe din Oradea, din 7 mai 1939, p. 4

¹⁰⁹ *Ibidem*, Actul nr. 1574/ 8 aprilie 1938

¹¹⁰ *Ibidem*, Act nr. 4573/ 22 noiembrie 1938. Notabilă este activitatea depusă de Despărțământul Central Județean Oradea al Asociației *Astra* cu privire la românizarea de la granița de vest și măsurile propuse pentru combaterea programelor iredentiste ale partidului maghiar, de la frontieră, în special în ceea ce privește căsătoriile mixte “*puse la cale în birourile partidului, fapt pentru care ele sunt mai primejdioase decât minoritarii*” (Act nr. 1219/ 18 martie 1938).

¹¹¹ Sextil Pușcariu, Cuvântare la deschiderea ..., op. cit, în *Legea românească, 1937*, Oradea, nr. 22-23, p. 214

covârșitoare. În viața național-bisericească ele reprezentau adevărata regăsire a liniștii sufletești, căci românismul avea șansa să triumfe printre minoritari. Efortul conjugat al statului și al bisericii s-au împlinit la frontiera de vest și prin înființarea, la celălalt capăt al graniței de vest, a Episcopiei de Timișoara, ca un adevărat *bastion de apărare*. Reînființarea episcopiei ortodoxe române a Maramureșului¹¹² a fost socotită ca un eveniment bisericesc și național de mare importanță, ca o meritată satisfacție compensatoare, pentru suferințele trecute.

Reînființată, prin stăruința mitropolitului Visarion, la 1 iulie 1937, și pusă sub ocrotirea canonică și materială a Mitropoliei Bucovinei, noua episcopie a Maramureșului s-a întărit zi de zi. Despre menirea nou înființatei episcopii maramureșene și, deci, și a episcopului Vasile Stan de Rășinari, mitropolitul Visarion spunea, la prima ședință a adunării generale eparhiale a noii episcopii (ținută, la 12 decembrie 1937, la Cernăuți), că a venit vremea pentru înfăptuirea a cel puțin două obiective: „întâi să apere și să consolideze în acest colț de țară credința străbună ortodoxă, pavază și mângâiere din toate vremurile a întreg neamului nostru românesc, sprijinind din răspuțeri și acțiunile menite a îmbunătăți starea culturală, sanitară și tot așa și pe cea economică a românilor maramureșeni; apoi, să facă reîntregirea acestei religii printre frații români, desuniți în 1700, bineînțeles nu prin frământări și cuceriri neprietenești, ci prin duhul dragostei evanghelice și a iubirii de neam, de țară și de tron”¹¹³.

Fin cunoscător al realităților din marginile de țară, ținuturi care au suferit în trecut prigoana asupririlor străine, mitropolitul Visarion întrevedea multe și grele piedici care urmau să apară în calea misiunii noii creații spirituale. După alegerea noului episcop, pe un ton mult mai optimist și încurajator, avea să afirme că opreliștile vor fi trecute. Chezășia sigură în acest sens era însuși vlădica Vasile, prin aleasa sa pregătire cărturărească și duhovnicească, bogata experiență în conducerea treburilor bisericești, câștigată cât a fost vicar al Mitropoliei Transilvaniei. Familiarizarea lui cu problemele locale, maramureșene, precum și dârzenia temperamentului său moțesc, reprezentau însușiri armonice întrunite, în persoana nou alesului episcop Vasile, calități care constituiau garanții ale posibilităților de a rostui, bine și rapid, treburile eparhiei.

Reședința episcopală a fost stabilită la Sighet și înzestrată prin demersurile mitropolitului Visarion. **Palatul culturii** a fost vizitat și cerut de Visarion Puiu, cu adresa nr. 8125/1937, adresată Ministerul Cultelor, pentru a fi cedat de Prefectura de Maramureș pentru sediul episcopiei ortodoxe. La rândul său, ministrul Cultelor a intervenit la Ministrul de Interne, cu adresa din care reținem că: Prin Înaltul Decret nr. 1874 din iulie 1937, s-a înființat episcopia ortodoxă de Maramureș, „așezământ așa de necesar pentru sprijinirea unității noastre sufletești în acest colț de țară. De aici au pornit primele descălecări de țară și aici a roit în trecut o puternică viață religioasă în jurul Mănăstirii *Sf. Mihail din Peri*, care a fost quasi episcopie. Tot aici s-a urzit primul manuscris

¹¹² *Foaia oficială a Arhiepiscopiei și Mitropoliei Bucovinei...*, p. 94-112

¹¹³ Avem episcop în Maramureș, în *Legea românească*, 1938, nr. 22, p. 200

religios în românește, la începutul veacului al XV-lea, cu mai bine de un secol înainte de tipăriturile diaconului Coresi”¹¹⁴. Reședința episcopală a noii episcopii a fost stabilită la Sighet. Această episcopie a fost sprijinită până la bugetul 1937-1938 de către Mitropolia Bucovinei, prin bunăvoința mitropolitului Visarion. Prin adresa 8125/1937, ministrul de culte și arte era solicitat să intervină în sensul de a fi autorizată Prefectura județului Maramureș ca să cedeze noii episcopii *Palatul cultural* din Sighet.

Răspunsul așteptat de inițiatorul semnatar M Negură, consilier eparhial de Cernăuți, a venit abia atunci când Sava Mărgineanul a preluat Prefectura de Maramureș și a înaintat raportul nr. 3/1938, pe baza căruia Armand Călinescu, ministru de interne, a intervenit energic pentru aprobarea, în baza *Jurnalului nr.116/26.01 1938* al Consiliului de Miniștri, a Deciziei nr. 1659/1938, în sensul art.1, de „cedare ca dar pe vecie, a imobilului cuprins în C.F. Sighet, nr. 1868, nr. topo 1263, teren 640 st. pătrați identificat cu edificiul *Palatul cultural*”¹¹⁵. Acesta a fost doar începutul înzestrării cu cele trebuincioase a noii Episcopii. Primul ministru Octavian Goga decidea, prin Jurnal al Consiliului de Miniștri, darea în folosință a hotelului *Corona*¹¹⁶, iar prin Jurnalul nr. 117/1938 se autoriza Comisia comunală Sighet să doneze *hotelul Central*, al cărui proprietar era. Luând în discuție cererea, inițiată de Eparhia ortodoxă de Maramureș, comisia interimară comunală a decis să **doneze pe vecie** imobilul *hotelului Central*, proprietatea orașului de reședință Sighet, fără nici o contravaloare pentru comună¹¹⁷, gest făcut din respect și solitudine față de biserica majoritară a țării. Prin intervenții asemănătoare, ministrul de finanțe M. Cancicov dispunea cedarea unui alt imobil pentru Casa eparhială, și un teren adiacent de 2256 m².

Mitropolitul Visarion Puiu avea un măreț program de zidire a unei frumoase și impunătoare catedrale, în imediata vecinătate a imobilului care aparținuse direcției silvice, fapt pentru care ministrul domeniilor a dispus eliberarea imobilului respectiv. Pe 1 martie 1938, autoritățile locale și preoții au preluat, în mod festiv, respectivele imobile, aducând omagiu tuturor celor care au concurat la înzestrarea Episcopiei.

Protoiereul vicar dr. I. Vască, în cuvântul său, în calitate de reprezentant oficial al Episcopiei, a subliniat importanța zilei pentru analele reînviatai episcopii ortodoxe a Maramureșului, considerând-o o zi mare, strălucită și deosebită însemnătate istorică. Căci în acea zi s-a pus temelie solidă a existenței episcopiei, s-a săvârșit pe teren înzestrarea noii eparhii cu așezăminte și imobile corespunzătoare și vrednice de strălucirea de altă dată a străbunilor de pe meleagurile maramureșene. Vorbitorul și-a încheiat discursul adresând

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 94-95

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 97. Palatul Cultural din Sighet a fost oferit în 1930 episcopiei greco-catolice de Maramureș, dacă și-ar fi stabilit sediul acolo. Întrucât acest lucru nu s-a întâmplat.

¹¹⁶ *Monitorul oficial nr. 26/2 februarie 1938*

¹¹⁷ *Foaia oficială a Arhiepiscopiei și Mitropoliei Bucovinei...*, p. 101

mulțumiri mitropolitului Visarion al Bucovinei, pentru că „urmându-i povața, i-am executat comanda; am pășit pe căile indicate de cârja sa magică și am reușit” realizarea episcopiei de Maramureș¹¹⁸.

Prefectul județului încredința zestrea episcopiei ortodoxe a Maramureșului, prin acea frumoasă clădire, cu speranța ca în acel edificiu vor pătrunde numai *fețe bisericești înțelepte și luminate*, de unde să radieze lumină și mai ales căldura sufletească peste întreg „poporul” maramureșean¹¹⁹. Asistența prezentă, în semn de mulțumire, a aprobat cele două telegrame trimise regelui Carol al II-lea¹²⁰, și către mitropolitul Visarion¹²¹, din Cernăuți.

Pentru noua episcopie, Eparhia de Oradea a cedat protopopiatul de Satu Mare, cu 22 de parohii. În raportul general prezentat adunării generale eparhiale se exprima deplina mângâiere că “acest mădular care se desface de corpul eparhiei noastre este deplin sănătos sufletește și întărit și sub raport material”¹²², fiind înzestrat cu biserici bune, conduse de preoți vrednici. În special parohia Satu Mare avea un fond de edificare a Catedralei, în sumă de aproape 3 milioane lei, pe lângă o casă protopopească corespunzătoare.

Investirea noului episcop de Maramureș s-a făcut în sala tronului din Palatul Regal, pe 16 Decembrie 1938. Acest important eveniment bisericesc și național a fost oficiat de regele Carol al II-lea, în prezența Patriarhului, și al celor mai importante personalități ale legislativului, guvernului, justiției și armatei. Înmanându-i cârja episcopicească, regele i-a încredințat misiunea de întărire și consolidare a elementului românesc din acel colț de țară. „Dacă oștirea este chemată să apere granițele Patriei prin jertfa de sânge, Biserica este chemată a le apăra prin întărirea sufletească și puterea morală a locuitorilor mărginași ai țării”¹²³.

Întemeierea acestui episcopat avea o mare însemnătate națională, reprezenta o nouă lespede de hotar și o hotărâtoare afirmare a drepturilor noastre etnice. Ca fiu al apusenilor, noul episcop dr. Vasile Stan era chemat să păstorească și munții și oamenii de la munte, ale căror obiceiuri și dureri le

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 104-105

¹¹⁹ *Ibidem*

¹²⁰ *Ibidem*, p. 106. Telegrama avea următorul conținut: “*Episcopia ortodoxă a Maramureșului primind azi actele de prima înzestrare de către stat, județ și comună, își îndreaptă primul ei gând către Majestatea Voastră, reîntemeietorul acestei străvechi episcopii și Vă urează mulți și fericiți ani întru consolidarea statului român, reorganizat prin noile orânduri constituționale*”.

¹²¹ *Ibidem*. Textul telegramei: *Episcopia Maramureșului primind azi în prezența delegaților Înalț Prea Sfinției Voastre, actele de înzestrare ale acestei episcopii, Vă exprimă din acest felicit prilej toată gratitudinea pentru strădaniile depuse în scopul acestei înzestrări și Vă transmitem omagii de profund devotament și asigurarea dragostei noastre neșarmurite.*

¹²² A.E.O.R.O.Bh-Sj. *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 2315/1938, p. 2

¹²³ *Legea românească*, Oradea, 1939, nr. 1, p. 7. La ceremonia de la Palat au asistat următorii reprezentanți ai armatei: mareșalul Prezan, inspectorii generali de Armată, șeful Marelui Stat Major, comandantul Corpului II Armată.

cunoștea. Așadar, suveranul îi încredința o dublă misiune: de a dezvolta noua eparhie românească ortodoxă și de a pregăti sufletele tinerilor neamului, ca a doua chezășie. „Pornești cu acest toiag păstoresc, pe care ți l-am încredințat, pe un drum de munte, deci pe un drum pe care te ridici. Acesta să fie un semn îmbucurător că tot într-o înălțare să fie viitorul eparhiei și al Maramureșului”¹²⁴.

Luându-și cu seriozitate în primire misiunea, episcopul Vasile¹²⁵, cu deplină încredere, înțelegându-și rosturile înalte ce le avea de împlinit, având siguranța conștiinței privind îndatoririle episcopale, care îl împodobesc ca înalt ierarh, îndemna întreaga suflare românească să privească spre Episcopia de Maramureș ca la „o nouă fortăreață a sufletului românesc la granița de miazănoapte a țării, un blindaj moral pentru siguranța acestei granițe. Socotesc că această voință a fost de față la zămislirea ideii de a o înfăptui”¹²⁶.

I. Vască, împuternicit mesager al mitropolitului Bucovinei, a citit telegrama prin care s-a acordat încredințarea oficială episcopului Oradiei ca să facă canonică înscăunare și a transmis alesului episcop de Maramureș¹²⁷ următoarele gânduri: „solemnitatea încoronează cu fericit succes strădaniile și jertfele tuturor aceluia, care de-a lungul vremurilor, animați de un dezinteresat ideal și-au pus toată râvna, toate puterile spre a sluji, în chip generos, cauza sfântă a neamului și legii noastre strămoșești (...), este poate prea modest tributul de recunoștință adus din partea Bucovinei surori pe altarul ctitoriei Maramureșului străbun. Dar cugetul curat și sufletul iubitor a îndemnat și însoțit

¹²⁴ *Ibidem*, p. 8

¹²⁵ *Ibidem*, 1938, nr. 22, p. 201. Din notele biografice reținem: *Vasile Stan*, moț de pe valea Arieșului, născut la Sohodol, pe 30 ianuarie 1875, a urmat școala primară în satul natal iar liceul la Brad, Beiuș și Brașov și teologia la Sibiu. O vreme învățător în satul natal, este trimis bursier la Budapesta, al facultății de filologie și filozofie, până în 1902, pentru ca 6 ani mai târziu să-și ia doctoratul cu lucrarea *Elemente ungurești în limba moșilor*. Din 1902 lucrează ca profesor la Astra și apoi la Seminarul de la Sibiu, apoi ca director la Școala normală Andrei Șaguna. În 1925 mitropolitul Bălan îl hirotonisi arhimandrit, iar prin hotărârea Sf. Sinod să fie Arhiereu vicar din 13 iunie 1928. A condus multă vreme revista învățătorilor ardeleni *Vatra Școlară*, a publicat mai multe lucrări în folosul preoțimii.

¹²⁶ *Idem*, 1939 nr. 1, p. 7

¹²⁷ *Idem*, 1939, nr. 2, p. 14. P.S.S. Vasile a sosit la Oradea pe 27 Decembrie 1938, însoțit de consilierii și secretarii arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu. Pe 28 decembrie 1938 Vlădica Vasile pornea spre reședința sa de la Sighet, secondat de Nicolae Popoviciu, episcopul Oradiei și de delegatul oficial al mitropolitului Bucovinei Visarion, pentru canonică înscăunare. Primul popas s-a făcut la Valea lui Mihai unde, părintele Ciorogariu, a tâlmăcit bucuria enoriașilor de a se ști sub păstoria noului lor înalt ierarh. Pe traseul Carei, Satu Mare, Halmeu, Sighet delegația a fost întâmpinată de mulțimea care i-a ovaționat, în gări și i-a salutată cu bucurie. La Sighet, în acordul muzicii militare episcopul Vasile a avut parte de o frumoasă primire din partea oficialităților locale. Primarul dr. Tite și comandantul garnizoanei colonelul Leonard Mociulschi au salutată pe noul episcop și i-au adresat alese cuvinte de bun venit. La ceremonie au mai participat: N. Colan, ministrul cultelor și artelor, gl. Al. Hanzu, rezidentul regal al Ținutului Someș, lt. col. Eftimie, prefectul județului, T. Neș, inspector general al învățământului secundar, prof. univ. Onisifor Ghibu, și alții reprezentanți ai cultelor din localitate – greco-catolic, romano-catolic, și greco-catolic rutean - reprezentanți care au adresat felicitări noului păstor, în numele lor și al celor pe care îi reprezentau.

fapta. Ne despărțim cu mângâierea în suflet că, autoritatea și prestigiul care vi-l conferă demnitatea de episcop, veți putea desăvârși cu spor înălțarea acestui colț de țară”¹²⁸. Numeroasa asistență a urmărit liturghia arhierescă, slujită de cei doi episcopi, asistați de un sobor de 60 de preoți și trei diaconi, ceea ce a făcut să vibreze acea înălțătoare zi, de deplină unitate, transformată, ad-hoc, în mare praznic al învierii Episcopiei de Maramureș.

În luările de cuvânt care au urmat s-a evidențiat unitatea sufletească și puterea morală pe care era chemată episcopia s-o realizeze în locurile de acasă ale maramureșenilor. Fiecărui, în parte, i-a răspuns, cu mulțumire, episcopul Vasile și i-a asigurat pe toți că înțelege răspunderea acestei misiuni de importanță națională, de întărire sufletească și morală, pentru statornicirea granițelor. În telegrama adresată regelui, în ziua înscăunării de la Sighet, se exprima hotărârea ca această episcopie “va fi o cetate duhovnicească și o vatră la margine de țară, pe care se vor aprinde de-a pururi virtuțile strămoșești, dragostea de neam și rege”¹²⁹.

Pus pe treabă, episcopul maramureșean dezvoltă o rodnică activitate în eparhia pe care o primise spre pastorație, sens în care depune eforturi și mobilizează toate forțele pentru construirea unei catedrale. Parohiile mai sărace, cum a fost cazul celei din Borșa, s-au adresat ministrului muncii și solidarității sociale, prin adresa nr. 19705/24 mai 1935, pentru aprobarea unor liste de subscripție pe teritoriul parohiei. Pe 15 octombrie 1939, Sighetul îmbrăca haine de sărbătoare și-și primea oaspeții, înalte fețe bisericești: episcopul Nicolae al Oradiei, Eugeniu Suceveanul, vicarul Mitropoliei de la Cernăuți, trimis special al lui Visarion al Bucovinei, precum și autoritățile locale. Sfințirea clopotniței și a clopotelor¹³⁰, la care au fost prezenți toți preoții din eparhie, a fost precedată de slujba de priveghere la noua clopotniță. La acest eveniment au participat foarte mulți credincioși, îmbrăcați în straie naționale, asupra cărora întâiul dangăt de clopot a produs o puternică emoție. În predica ținută, episcopul Vasile Stan s-a referit la semnificația clopotelor de la Tisa, glas puternic de chemare la desăvârșita unitate sufletească. Taina clopotelor vestea, cu glasul de metal al acestora, de pe întinsul pământului până în înaltul cerului, că “între granițele noastre etnice pulsează toată vigoarea sufletului românesc, care ne înfrățește pe toți cu glia strămoșească și cu legea românească”¹³¹. Pe clopotele sfințite se aflau inscripții¹³² aducătoare de mulțumiri pentru cei care s-au ostenit pentru

¹²⁸ *Ibidem*, p. 15-16

¹²⁹ *Ibidem*, p. 17-18

¹³⁰ Grațian Chișiu, Biserica ortodoxă din Maramureș în sărbătoare, în *Legea românească*, 1939, nr. 20, p. 288

¹³¹ *Ibidem*, p. 290

¹³² *Ibidem*. Întâiul clopot cântărea 1800, al doilea 99, al treilea 530 și al patrulea 230 kg. Clopotul nr. 1 –*Do-diez*

Sus: *Întărește, Dumnezeu, pe Preainălțatul nostru rege Carol al II și sfânta credință a dreptcredincioșilor creștini în vecii vecilor!*

Jos: *Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați!*

realizarea lor. La recepția de la Cercul Militar, în prezența a peste 200 de persoane, toasturile, începute de episcopul Nicolae al Oradei, s-au referit la înțeleapta pastorație, vrednicia episcopului locului și la semnificația clopotelor. Încheind patetica sa cuvântare despre menirea clopotelor, cu: *”Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango”*, tălmăcind apoi semnificația acestor cuvinte, vorbitorul a adresat laude tuturor celor care colaboraseră la reușita și măreția evenimentului. Astfel se marca începutul lucrării care prevestea marea bucurie ce urma să vină: măreața catedrală, cu rol de **fortăreață nebiruită a trăinicieii și veșniciei noastre**, ca neam românesc, pe meleaguri maramureșene¹³³.

Arhimandritul Eugeniu Suceveanul, în cuvântul său, a lăudat meritele celor care s-au jertfit pentru reînvierea noii Eparhii, între care au fost menționați mitropolitul Visarion al Bucovinei și, în aceeași măsură, episcopul Vasile, care a ostenit pentru realizarea dorinței care în acea zi văzuse împlinirea¹³⁴. Au urmat apoi la cuvânt generalul Georgescu P. Ion, comandantul Diviziei 20 Infanterie, care se găsea, cu unitatea sa din Târgu Mureș, dislocat pe frontieră, la Seini, cel care, pentru a-și îmbărbăta soldații, avea să ridice un monument viu lui Eminescu, și mulți alți vorbitori care au omagiat biserica și armata.

Exemplele și argumentele prezentate întăresc ideea că între înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române a existat o frumoasă și rodnică colaborare, ca, de altfel, și între cele două instituții – Armata și Biserica – au colaborat pentru a zidi siguranță românilor în rotunjimea granițelor desenate, cu vârful săbiei, de vitejii roșiori și dorobanți, de la Nistru până la Tisa. Unul dintre meritușii artizani ai fortificațiilor spirituale și morale, de la granițele de apus și nord, a fost mitropolitul Visarion care, pe lângă toate cele arătate, a mai dăruit, ca ajutor, un milion de lei pentru opera culturală și administrativă a Episcopiei Maramureșului¹³⁵.

Vorbind despre înființarea noii episcopii ortodoxe din nordul țării și despre cel dintâi episcop al ei, raportul adunării generale Eparhiale de Oradea,

Clopotul 2 – Fa

Sus: *Bineprimită să fie, Doamne, înaintea Ta, ca o tămâie binemirosoare, jertfa Băncii Naționale a României și a milostivului ei Guvernator Mitiță Constantinescu pentru clopotele catedralei ortodoxe din Sighet*

Jos: *Slăvi-te-voiu, Doamne, cânta-voiu numele Tău, Preaînalte!*

Clopotul nr. 3 – Sol-diez

Sus: *Adu-ți aminte, Doamne, de Î.P.S. mitropolit Visarion al Bucovinei, smeritul jertfitor pentru reînființarea episcopiei ortodoxe a Maramureșului!*

Jos: *Vesti-voiu adevărul Tău, Dumnezeule, din neam în neam !*

Clopotul 4 – Do-diez

Sus: *Turnatu-s-au clopotele catedralei episcopale Sighet în al 9-lea an de domnie al Maiestății Sale Regele Carol al II al României și în întâi de păstorire al P.S. Sale Vasile Stan, episcop al reînființatei episcopii ortodoxe a Maramureșului. Anul mântuirii 1939*

Jos: *Doamne mântuiește pe cei bine credincioși!*

¹³³ *Ibidem*, p. 291. *”Pe cei vii îi chem, pe cei morți îi plâng, fulgerele le frâng”*

¹³⁴ *Ibidem*

¹³⁵ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 1574/1938

pe 1939, sublinia grija și solitudinea suveranului și a sftenicilor săi față de biserica strămoșească. În concepția regelui, Biserica ortodoxă reprezenta așezământul fundamental, care păzea și asigura trăinicia ființei și a spiritualității neamului. De aceea, o ajuta sistematic să-și desăvârșească opera, între altele și printr-o cât mai completă organizare. Hotărârea legală a forurilor bisericești competente a găsit și înalta aprobare a regelui, și astfel a fost chemată la viață nouă și **episcopia Timișoarei**, cu reședința în metropola Banatului, eparhie prin a cărei activare se completa și se desăvârșea organizarea bisericească. Reînființarea episcopiei de Timișoara, alături de cele din Maramureș, Oradea și Caransebeș, întreaga **brâul episcopiiilor misionare, care străjuiau la hotarul de vest al țării**¹³⁶.

Cât privește Episcopia cea nouă a Timișoarei, ea era încă în așteptarea păstorului trimis de Dumnezeu, păstor care trebuia să inițieze și să inaugureze marea ei misiune ortodoxă și națională. Raportul eparhial informa că titularului episcopiei de Oradea i s-a făcut cinstea de conducere și organizare efectivă a nou înființatei episcopii, până la alegerea primului episcop. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, cu adresa nr. 49/1940, a desemnat pe episcopul Nicolae cu demnitatea de episcop locțiitor al Timișoarei. Hotărârea și aplecarea pe care acesta a pus-o în Bihor, spre buna rânduială duhovnicească și materială, se va regăsi și în Banat. În această calitate, la 5 mai 1940, în prima ședință a adunării generale a reprezentanților aleși ai Eparhiei Banatului, Nicolae Popovici avea să-și exprime bucuria biruinței creștinești față de noua cetate românească¹³⁷. În cuvântul de deschidere, acesta a apreciat preocuparea și zbaterea vrednicilor bănățeni, care au solicitat această episcopie, încă de la Congresul Național Bisericesc din 1868, decizie amânată până la Decretul – Lege nr. 3998/ 8 Noiembrie 1939. Pentru țară, *Episcopia de Timișoara* urma să aibă rolul de catedrală a culturii, menită să continue și să cinstească tradiția cărturărească. În opinia episcopului locțiitor, noua instituție era rostuită cu rol de cetate spirituală, la frontierele de vest ale pământului străbun, o adevărată făclie nestinsă, care să „lumineze de acum înainte din neam, în neam”¹³⁸. La marea sărbătoare s-au rostit vorbe de duh și de mulțumire pentru aceia care au așezat truda lor la temelie noii episcopii. Prima adunare a hotărât înzestrarea cu cele necesare, sub raportul rânduielilor materiale și al organizării bisericești, al reprezentării la Congresul Național Bisericesc, de la București, prin elitele intelectuale alese.

Timișoara, devenind centru eparhial, s-a pregătit de sărbătoare. Șeful serviciului religios al Corpului 7 Armată, lt. col. Ioan Dăncilă, înștiința, strict confidențial, pe episcopul Nicolae Popovici despre faptul că întregul stat major al aceluia corp, în frunte cu generalul comandant, aveau să prăznuiască ziua de 10

¹³⁶ *Ibidem*, Act nr. 1586/4.04 1940.

¹³⁷ Nicolae Popoviciu, *Lespezi de hotar*, op.cit., p. 64

¹³⁸ *Ibidem*, p. 69. Până la sfârșitul verii anului 1940 s-a amenajat complet reședința episcopiei prin cumpărarea a două imobile în inima Timișoarei, investiție de peste zece milioane de lei.

Mai 1940 și „va primi defilarea trupelor în stil mare” la Timișoara¹³⁹, fapt pentru care s-au dat toate dispozițiile pentru oficierea serviciului religios. Din ordin, protopopul corpului a ținut discursul festiv pentru Te-Deul săvârșit în biserica gătită în acest scop.

Generația episcopilor învierii neamului care se stingea, la mijlocul anilor '30, prin trecerea la cele veșnice, rând pe rând, a lui Roman R. Ciorogariu, al Oradiei, Grigore Comșa al Aradului, și Nicolae Ivan al Clujului, a fost înlocuită de o nouă generație de episcopi, făptuitorii altei generații de sacrificiu. Crezul bisericesc era nedespărțit, în cuget și faptă, când privește dragostea de neam, moștenită testamentar, învățată îngenunchiat pe mormintele strămoșilor, după cum o mărturisise, în fața regelui și al patriarhului, episcopul Andrei, la investirea în scaunul vacant al Aradului. Tinerii, noi episcopi, erau chemați „a zidi temelia spirituală și a proiecta peste orizontul mohorât lumini viitoare”¹⁴⁰. La drum, vlădica Andrei pleca armat să chibzuiască cu înțelepciune și să făptuiască cu energie, după cum învățase păstorind lângă eroul național Roman R. Ciorogariu, și să apere credința strămoșească, să-l consolideze ca putere și suflet, după cum porunca regele.

Rosturile bisericilor zidite pe marginea hotarelor n-au tulburat niciodată pacea vecinilor, în schimb au avut scopuri înalte: de menținere a credinței, de ridicare a valorii virtuților creștine, a vigoirii și a unității neamului românesc. Acestea au fost vetrele de luminoasă cultură spirituală și națională, în care pastorația individuală a preoților și propaganda statului s-au întâlnit spre rodnică și folositoare conlucrare. Biserica a rămas, pentru timpurile care au urmat, cetatea în care s-au păstrat neatinse odoarele sufletești și spirituale.

¹³⁹ *Ibidem*, Act 2090/ 9. 05 1940

¹⁴⁰ *Legea românească*, 1936, nr. 1, p. 2

CULTURĂ ȘI SPIRIT ROMÂNESC PE GRANIȚA DE VEST A ROMÂNIEI MARI

Cele mai înălțătoare momente din viața bisericii erau acelea ale sfințirii locului și ale târnosirii bisericilor, în prezența credincioșilor. În mod regulat, înalții ierarhi ai bisericii erau însoțiți de comandanții garnizoanelor, de ostașii din zonă și de credincioșii din parohie. Unitatea dintre biserică, școală și armată era de neconceput în eparhiile din vestul țării, care resimțeau cel mai tare granița confesională și națională. Scrisoarea unui preot tânăr către preotul bătrân, semnată *Ion*, îndemna la ridicarea prin biserică și școală a gradului de cultură și a mentalității poporului. Rosturile finale se vedeau atunci când se făcea proba bărbăției. „Oricât de multe și trainice ar fi cunoștințele tehnice, strategice ale unei armate, nu sunt de ajuns pentru câștigarea biruinței. Sufletul ostașului trebuie să fie bine pregătit, căci acela face pe eroul purtător de biruință”¹⁴¹. Câtă dreptate avea *Ion*, deși nu era strateg militar, înțeleșese că numai moralul, voința de a lupta și gradul de pregătire nu pot fi cunoscute de inamic. Pregătirea morală, religioasă și pentru apărare se făcea zi de zi în școală și biserică, dar în mod deosebit la sărbători. Serbarea celor 3072 de credincioși ortodocși din Sânicolaul Român și-a găsit marea împlinire, pe 30 august 1936, atunci când s-a auzit din nou dangățul clopotului nou sfințit. În timpul dominației austro-ungare, clopotul acestei parohii a fost rechiziționat. Credincioșii au adunat un sfert de milion pentru a avea trei clopote mari, pe care le-au gătit cu flori de câmp și au ținut să le sfințească episcopul Nicolae. După explicarea semnificației clopotelor, ca santinele vii ale credinciosului, înaltul ierarh a trecut la îmbărbătarea tuturor prin trezirea conștiinței naționale și credința în veșnicia hotarelor de vest ale neamului. Într-o asemenea atmosferă, înaltul ierarh a îndrumat credincioșii spre păstrarea tradiției, a datinilor și a insistat asupra portului popular, ca mândrie a românilor peste hotare. Sărbătoarea satului a fost întregită de reprezentațiile artistice ale premilitarilor din localitate, manifestare socotită de interes național. Sfaturile către premilitari veneau a susține concepția exprimată de regele Carol al II-lea potrivit căreia Ungaria trebuia să înțeleagă că revizuirea frontierelor avea să aibă consecințe dezastruoase. Pentru acele vremuri grele erau pregătiți școlarii - de biserică - ca buni credincioși, iar de armată ca apărători. Se crease o astfel de stare de spirit încât printre săteni circula vorba că pe unguri îi batem și cu premilitarii.

Duminică, 6 iunie 1937, a fost o zi de frumoasă de sărbătoare pentru suflarea românească din capitala Bihorului. Evenimentul a adunat și a însuflețit o impresionantă mulțime de credincioși din urbe și din așezările marginase, dimpreună cu oficialitățile locale, la slujba sfințirii **primului lăcaș bisericesc**

¹⁴¹ *Legea românească*, Oradea, 1927, nr. 2-3, p. 23

ortodox, de după marea unire, din curtea Spitalului Central din Oradea¹⁴². Întemeiată din inițiativa venerabilului episcop Roman Ciorogariu și a directorului Spitalului Central, dr. Romulus Costa, membru în Adunarea Eparhială a Episcopiei Oradiei, și ridicată prin efortul credincioșilor, frumoasa biserică împlinea dorul românilor de a-și deșerta creștineasca simțire.

Cel dintâi care tălmăcise, în cuvântarea sa, gândurile și simțămintele care-i animau pe toți românii locului a fost arhiepiscopul dr. Andrei Magieru, care, încă de la slujba de sfințire a pietrei fundamentale, aprecie că manifestația religioasă întrece proporția punerii temeliei unei biserici și primea o importanță mai mare în lumina vremii. Însemnătatea ei întreită era dată de *valoarea națională* a celei dintâi biserici ortodoxe construite în Oradea sub stăpânirea românească, după cum *biserica - cetate* veșnică și amintirea celor care au construit-o și s-au închinat în ea. Marea însemnătate creștinească consta în menirea de a alina dureri, „a usca lacrimi și a frânge pâinea mângâierii sufletelor încercate ce vor trece prin casa durerii care este spitalul”¹⁴³. Biserica, cu hramul *Coborârea Sfântului Duh*, era destinată, după cum se menționa în hrisovul de sfințire, „spre mângâierea bolnavilor, spre potolirea suferințelor și spre fericirea tuturor celor ce cu credință vor intra într-însa”¹⁴⁴. Pentru acea vreme, o asemenea manifestare românească publică, cu o astfel de amploare, era un lucru cu totul deosebit. S-a ajuns atât de greu la acea libertate deplină încât orice prilej de exprimare a sentimentelor naționale era trăit ca moment de mare biruință și sărbătoare. Era totodată și prima biserică de spital care se ridicase în Transilvania. În aceeași măsură reprezentase o biruință și un răspuns la agitația revizionistă de dincolo de hotare.

¹⁴² *Ibidem*. Sfințirea locului și punerea pietrei fundamentale s-au făcut la 27 mai 1934, în cadrul unei manifestări vibrante, la care au luat parte episcopul Roman Ciorogariu, acest adevărat Șaguna al Oradiei, arhiepiscopul - vicar Andrei Magieru, cu un sobor de preoți și diaconi, Constantin Angelescu, ministrul instrucțiunii și cultelor, Ioan Picu Băncilă, prefectul județului, Atanasie Negulescu, primarul orașului, toate notabilitățile de frunte, dr. Romulus Costa, directorul Spitalului și un mare număr de credincioși din Oradea și din împrejurimi. Un astfel de eveniment era de multă vreme așteptat. Românii ortodocși din Oradea nu-și mai sfințiseră o biserică de mai bine de un secol, din 11 iunie 1832, de la târnosirea Bisericii cu Lună. Așadar, noua biserică a spitalului întruchipa nu numai simțămintele creștinești ale obștii din această străveche vatră față de cei aflați în boli și neputințe, ci și manifestarea spiritului și demnității românești după un mileniu de stăpânire străină. Dacă toate celelalte confesiuni din Oradea aveau peste tot biserici impozante, situate în cele mai de cinste locuri, românii ortodocși se rugau doar în două sfinte și istorice lăcașuri: biserica din Velența și biserica cu Lună, ridicate în condiții deosebit de grele. Pentru detalii vezi: Dorel Octavian Rusu, *Biserica Izvorul Tămăduirii din Oradea, în O viață printre documente – Ioan Aurel Popovici. Omagiu la 70 de ani*, ediție prefațată și coordonată de: Constantin Moșincat, Bujor Dulgău, Augustin Țărău, Ed. Tipo MC, Oradea, 2006, p. 176-184.

¹⁴³ *Legea românească*, Oradea, 1937, nr. 12-13, p. 122

¹⁴⁴ Dorel Octavian Rusu, *op. cit.*, p. 177. La slujba de sfințire au fost prezenți, ministrul Dr. Tiberiu Moșoiu, prefectul de Bihor Dr. I. P. Băncilă, directorul spitalului Dr. Romulus Costa și președinta Sofia Mihulin, a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, prof. ing. V. Vlad, Timișoara, autorul planului bisericii, prof. N. Irimie pictorul iconostasului, ing. șef A. Gavra, conducătorul lucrărilor.

În aceeași zi, oficialitățile și mulțimea, au participat și la dezvelirea monumentului închinat suveranului țării, ca semn al înaltei favori acordate „de a-l avea ziua și noaptea în mijlocul nostru ca apărător al fruntariilor”¹⁴⁵, după cum se exprima episcopul Nicolae, cu ocazia sfințirii lucrării monumentale. Statuia aceasta eterniza primul contact al regelui cu pământul Bihorului, din 7 iunie 1930, când „purtat de aripile sprintene ale unei paseri de oțel, s-a întors în țară la poporul de care era legat și prin care” se înfăptuiau toate dorurile și nădejtile, toate visurile și aspirațiile naționale. Lucrarea era destinată tuturor cetățenilor, dar mai ales tineretului școlar, chemat să învețe „cununa frumoasă a virtuților cetățenești și românești, virtuți prin a căror severă practicare să putem contribui efectiv și în măsură cât mai mare la binele și propășirea scumpei noastre țări”¹⁴⁶.

În alt colț de țară, la Satu Mare, cu prilejul sfințirii temeliei Catedralei ortodoxe, din 26 octombrie 1937, episcopul Nicolae, însoțit de un sobor de preoți, în prezența unui numeros public, a hirotonit ca protopop pe părintele Ioan Rujdea, adresându-i cuvinte de duh pentru noua misiune. Sfințirea pietrei fundamentale a bisericii ortodoxe din Satu Mare a fost un prilej de înfrățire a 50 de protopopi și preoți veniți din toate colțurile și ținuturile țării.

În acea zi, de afirmare a puterilor statului la granița de nord-vest, s-a sfințit și Palatul administrativ. În viziunea episcopului Nicolae Popovici, Palatul, ridicat prin strădania și vrednicia cărmuitorilor, trebuia să fie, alături de celelalte instituții noi, o mărturie puternică și o piatră de hotar neclintită a stăpânirii românești din aceste părți¹⁴⁷. În primul rând, și mai presus de toate, era nevoie să fie un palat al dreptății, în al doilea rând un palat al bunăstării economice a românilor de la graniță și apoi un palat al culturii românești, în care limba și cântecul, jocul și hora, portul și obiceiurile, filosofia și puterea creatoare, poezia și arta românească, precum și toate celelalte forme specifice de întrupare ale sufletului trebuiau scoase din tăcerea și uitarea osânditoare de altădată. O epocă nouă de „culturalizare și reromânizare, trebuie să înceapă aici”¹⁴⁸. Expresia sintetică a episcopului descria o realitate care reclama fonduri pentru o grabnică îndreptare.

După inaugurarea palatului administrativ, toată mulțimea, în frunte cu episcopul Nicolae și membrii guvernului, oficialitățile locale, ale armatei, justiției, școlii, ligii antirevizioniste, Astrei, Societății Femeilor Ortodoxe și reprezentanții cultelor locale, au străbătut orașul, îndreptându-se spre piața unde era așezată impunătoarea statuie a marelui luptător memorandist Vasile Lucaciu. Slujba sfințirii a săvârșit-o Alexandru Rusu, episcopul greco-catolic de la Baia-Mare, asistat de șase preoți și doi diaconi, care a luat apoi, ca episcop celebrant,

¹⁴⁵ *Legea românească*, Oradea, 1937, nr. 12-13, p. 126

¹⁴⁶ *Ibidem*

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 4

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 6. La manifestare au participat ministrul Dr. Valer Pop, Stelian Popescu, directorul ziarului *Universul*. Prof. univ. Ioan Lupaș a ținut la teatru, o conferință organizată de Liga Antirevizionistă.

cel dintâi cuvântul. Lumea se aștepta la o evocare vibrantă a măreței figuri reprezentative a neamului românesc, a tribunului Vasile Lucaciu. Dar vorbitorul a precizat că testamentul lui Vasile Lucaciu n-a fost împlinit integral, în sensul său dublu: politic și religios. S-a realizat numai unirea politică a românilor, nu și cea religioasă, pe care Vasile Lucaciu ar fi săpat-o în inscripția de pe frontispiciul bisericii zidită de el în Șișești: "*Pro S. Unione Omnium Romanorum*".

Discursul nu a fost bine primit de întreaga asistență, fiind rostit de pe poziția de interes a bisericii greco-catolice. La un praznic atât de mare, toți slujitorii bisericii trebuiau să se închine unui singur altar, al neamului. Acest altar, din lăuntru hotarele țării, chema a cuprinde în jurul lui - mai presus de orice deosebiri - pe toți românii. De aceea, glasurile dezarmonice, din acele momente, nu trebuiau să-și aibă izvor în conștiința confesională, ci în adâncurile iubirii de neam.

Au intervenit apoi episcopul Nicolae al Oradei și ministrul Valer Pop pentru înlăturarea interpretării acelei inscripții, arătând că însuși Vasile Lucaciu, spre a preîntâmpina orice răstălmăcire a "uniunii sacre", în sensul unei uniri religioase cu Roma Papală, a afirmat, la sfințirea bisericii, că se gândea numai la sfânta unire politică a tuturor românilor. Episcopul ortodox, după slăvirea eroului național, i-a îndemnat pe români să meargă la statuia lui Vasile Lucaciu, pentru a învăța: „Ce este iubirea de neam! Ce este credința în idealul neamului! Și ce înseamnă jertfa adusă pentru împlinirea acestui ideal”¹⁴⁹.

În cronică eparhiei de Oradea, *sfințirea bisericilor* a reprezentat o mare sărbătoare și o împlinire culturală și spirituală. Se înregistra, cu bucurie, o reală concurență între sate pe chestiunea ridicării de biserici. Răzbunând trecutul de asuprire și întuneric, noua spiritualitate ortodoxă a Bihariei, în cadența avântului și a jertfelniciei, presăra, prin sate, puncte de lumină creștină și cetățui de veșnicie românească. Se inaugura, în mod vizibil, epoca de creație și independență a satului. Cu toate că la sate părea a fi numai mizerie și suferință, iar țăranul român înduioșea, cu figura lui suptă și haina zdrențuită, totuși în sufletul lor posedau neobservate resurse și îndemnuri care, în împrejurări grele, i-a solidarizat pentru durarea unor opere admirabile. Mai ales pentru biserică nu precupețeau nici o jertfă, căci vedeau în ea simbolul mântuirii și al veșniciei. Mai toate vizitele pastorale din Eparhie aveau ca finalitate sfințirea unei noi biserici, spunea cu bucurie episcopul Nicolae. Câteva relatări sunt relevante pentru epoca și sărbătoreasca atmosferă.

Cuvintele pline de duh, învățătură, morală și înțelepciune, rostite de ierarhii bisericii la acele manifestări, reprezentau îndemn pentru celelalte parohii și pentru credincioși. Glasul de bucurie al clopotelor vesteau mărețul act al sfințirii noilor biserici în satele românești. Tălmăcirea liturghiei, pe înțelesul oamenilor, aducea în actualitate lupta și sacrificiile pentru păstrarea limbii și credinței străbune. În atmosfera de sărbătoare de după sfințirea bisericii din

¹⁴⁹ *Ibidem*

Miheleu, de pildă, din 24 octombrie 1937, tinerii premilitari au executat „marșuri, exerciții de ansamblu și cântece patriotice”¹⁵⁰. Pregătiți sufletește, pentru asemenea praznice, țărani întâmpinau pe Vlădica Nicolae, îmbrăcați în frumoase costume naționale, și-l omagiau cu florile câmpului, împletite în buchete și exclamări cuviincioase, iar preotul paroh raporta situația sufletelor păstorite, botezuri, cununii, decesuri. După tradiția și posibilitățile locului, satele primeau pe înalții oaspeți cu „banderie de călăreți, străjeri și străjerițe, porți de triumf”, inscripționate cu „Bun venit, Prea Sfinte Stăpâne”¹⁵¹.

Paralel cu zidul de beton și fier care se ridica, încercuind ocrotitor hotarul de vest al țării, sporeau, tot mai mult, un alt fel de întărituri: locașurile ortodoxe de închinăciune. Dacă încercuirea cu brâul de fier mărturisea în felul lui – militărește – hotărârea statului de a-și apăra independența în granițele fixate prin tratate de pace, ridicarea într-un ritm viu a bisericilor destăinuiau, în alt fel, aceeași dârză hotărâre a românismului de a păstra curată și nealterată credința și în același timp era o dovadă a modului cum era perceput procesul de reabilitare a românismului, a instinctului de conservare a sentimentului național. Altarul nou zidit în Viile Oradea (astăzi Biserica Albastră), a cărei piatră fundamentală s-a sfințit, pe 2 octombrie 1938, în prezența generalului Dragomirescu, comandantul garnizoanei, și a celor mai reprezentativi funcționari ai prefecturii, primăriei, baroului de avocați, notari publici, și asociații, cum erau de pildă Frăția Ortodoxă și Asociația Femeilor Române, a școlărilor premilitari din oraș, ș.a. Cel mai larg concurs. la zidirea bisericii. I-au dat ceferiștii din Oradea și din țară, prin colectarea a peste 550.000 lei. În cuvântul său, primarul orașului, Augustin Chirilă, a evocat obștea locului și a felicitat cu recunoștință pe aceia care trudeau la zidirea aceluia locaș care sporea numărul instituțiilor și așezămintelor culturale și bisericești românești¹⁵². Hrisovul de temelie pecetluia hramul bisericii: *Sfântul mare Mucenic Nicolae*, făcătorul de minuni, și purtarea de grijă a parohului preot Valeriu Ioja, pentru ca să fie locaș de rugăciune pe seama tuturor enoriașilor cu cuget smerit. Această ctitorie era o nouă dovadă că bisericile din vestul țării nu se construiau cu pungi bogate, ci cu suflete mari, rămase neclintite în credință.

Cetățile românismului din Bihor sporeau cu fiecare nouă zidire de biserică. Pentru credincioșii ortodocși din Săcuieni ziua de 25 iunie 1939 a fost una de mare bucurie, prin sfințirea temeliei bisericii cu hramul *Sfinții împărați Constantin și Elena*. Pentru păstrarea hotarelor, spunea vrednicul episcop Nicolae, nu sunt de ajuns „vitejia soldatului și brâul de piatră și de fier, căci mai trebuie să adăugăm munca noastră zi de zi și să zidim altare pentru Biserică și neam”¹⁵³.

¹⁵⁰ Idem, 1937, nr. 21, p. 203

¹⁵¹ Idem, 1937, nr. 22-23, p. 221. *Sfințirea bisericii din Beliu*.

¹⁵² Idem, 1938, nr. 19, p. 182

¹⁵³ Idem, 1939, nr. 13, p. 176

La marea sărbătoare de la Tinca, din 17 septembrie 1939, de sfințire a bisericii, au fost prezenți credincioșii și oficialitățile locale și judeșene, și s-a săvârșit de către episcopul Andrei Magieru (al Aradului) și Nicolae Popovici, însoțiți de un sobor de 20 de preoți. Ctitoria noului locaș dovedea că spiritul de jertfă în Bihor a atins „frumusețe și strălucire ca nicăieri”¹⁵⁴. Asemenea întruniri aveau menirea de a transmite mesajul oficial al administrației, armatei și al asociațiilor culturale, față de ideile războinice pornite împrejurul hotarelor. La alții băteau clopotele a jale și durere, la noi vesteau bucuria noilor fortărețe spirituale, zidite în biserici și purtate în sufletele românilor. Episcopul Nicolae i-a sfătuit pe tincani să umple frumoasa biserică, la fiecare sărbătoare, căci astfel „dublăm forturile ce se clădesc în aceste părți și să fim siguri de biruința noastră în aceste vremuri”¹⁵⁵. Umplerea bisericilor la sărbători și marile praznice justificau trebuința unor biserici din piatră, lucru care era evident, ele aveau menirea de a aduna și fortifica sufletul credincioșilor, iar o asemenea zidire era mult mai trainică. Apreciind contribuțiile personale și exemplul oferit pentru realizarea fondurilor necesare ridicării bisericii episcopul Nicolae a propus ca protopopul Ioan Catone, Ludovic Bica, fost senator de Tinca (care s-a ocupat și de renovarea bisericii din Ucuriș), Aurel Fildan, prim epitrop și Aurel Micluța Râpa, notar comunal de Tinca (care, în anul 1922, a contribuit la ridicarea bisericilor din Chișlaca și Beliu și a mai făcut prețioase daruri și bisericii din Husasăul de Tinca), să fie decorați de Ministerul Cultelor și Artelor ca răsplată a muncii lor pe tărâm bisericesc.

Cu 20 de milioane de lei - rezidentul regal Gheorghe Alexianu – a hotărât să construiască la Sfântu Gheorghe o marea catedrală ortodoxă, a cărei piatra fundamentală s-a sfințit pe 20 septembrie 1939. O asemenea întreprindere, care dovedea marea dragoste de biserică, a fost salutăată de slujitorii altarelor de la granița de vest, fiind dată ca pildă și îndemn pentru locuitorii care aveau posibilități pentru o asemenea susținere.

Pentru românii din Aleșd, ziua de 14 septembrie 1939 a fost una de învioreare sufletească, prin zidirea bisericii ortodoxe din piața centrală a orașului, ridicată într-un ritm excepțional, cu sprijinul armatei, în numai două luni. Hrisovul depus la temelie conținea datele referitoare la ierarhii bisericii și a consiliului parohial sub care s-a realizat și se încheia astfel: „Ziditu-sa această biserică cu truda enoriașilor ortodocși din parohia Aleșd și împrejurimi și cu prea prețiosul ajutor al ofițerilor și ostașilor, pe locul unde în anul 1904 au murit moarte mucenească 30 (trei zeci) de români, spre a fi locaș de prea mărirea Lui Dumnezeu, de pomenire a Eroilor Neamului și de mântuire a sufletelor tuturor celor ce, cu frica Lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, vor intra într-înșea,

¹⁵⁴ *Ibidem*, nr. 19, p. 256. La festivități au participat generalul Constantin Savu, Nicolae Zigre-Ministrul Cultelor și Artelor, prefectul județului, Colonel Georgescu, Teodor Neș, inspector școlar la Ținutul Someș, I. P. Băncilă, președintele F.O.R. Bihor, Teodor Popa, președintele Astrei, primarul de Tinca, dr. Laza, ofițeri și trupă din garnizoană.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 258

Amin”¹⁵⁶. Sprijinul substanțial dat de armată în ridicarea acestei biserici îl regăsim în corespondența parohiei și consta în colecte ale Brigăzii 1 Mixte Munte, de 87.121 lei, plus munca prestată. Pentru acea contribuție, credincioșii ortodocși din zona Aleșd, au păstrat ofițerilor și ostașilor Brigăzii 1 Mixtă Munte – Sinaia, de sub comanda generalului Petre Bălănescu (președinte de onoare al Comitetului), și șefului de stat major lt. col. Virgil Ignat (președintele Comitetului de Construcție) „cea mai caldă dragoste și nețărmurită recunoștință”¹⁵⁷. Ședința Adunării parohiale ortodoxe române din Aleșd ținută, la 14 August 1939, în localul Brigăzii Vânătorilor de Munte, de față fiind preotul paroh Alexandru Drâmba, șeful de stat major Lt. Col. Virgil Ignat, inginerul Mircea Gogan, (directorul Gimnaziului Industrial din Huedin) și majoritatea membrilor adunării, au hotărât achiziționarea mobilierului necesar echipării bisericii, prin abaterea de la regulamentele specifice. Aceasta s-a făcut în vederea edificării complete a bisericii în vreme de 2 luni și, în baza faptului că delegația desemnată de adunarea parohială, prezentându-se la sus numita instituție și găsind gata executat iconostasul și toate cele necesare pentru capela seminarului teologic din Cluj, pe baza planului și devizului aprobat de episcopul din Cluj, și aflând acele odoare corespunzătoare și pentru biserica din Aleșd, a cerut înaintarea ofertei de adjudecare. Comitetul parohial a obținut aprobarea Episcopiei, prin considerarea situației din Aleșd ca excepțională, deoarece Brigada, cu a cărei concurs se zidise biserica, avea prevăzut termenul de plecare din zonă pe 15 Octombrie 1939, dată până la care a dorit să finalizeze lucrările. Construcția bisericii, zidită prin dărnicia și jertfelnicia bihorenilor de pe Crișul Repede și sprijinul armatei, a început pe 1 august 1939 și a costat peste un miliard de lei.

Orice turn de biserică era semnul unei cetăți de pază și de întărire a sufletelor. Aici se clădeau, în paralel, două feluri de fortificații: cele de beton, și cele duhovnicești, care pregăteau suflete credincioase, hotărâte și neșovăitoare, pentru apărarea hotarelor. Cine putea spune care dintre cele „două cetăți este mai puternică și mai necesară: betonul sau sufletul? –, se întreba episcopul Nicolae, și tot el credea - că ele se întregesc și una fără cealaltă sunt insuficiente, iar împreună sunt inexpugnabile”¹⁵⁸, apreciere care exprima adevăratul crez al celor care militau pentru binele național. Acest ideal a fost cu toată convingerea cultivat și argumentat cu faptele zilnice ale slujitorilor de altare și ale credincioșilor.

Pornind de la asemenea nevoi spirituale, de motivare a conștiinței și de consolidare a vieții neamului prin credință, dragoste de glia în care erau înmormântați moșii și strămoșii, în nădejdea învierii, românii s-au lipit de pământurile lor, au ridicat și turnuri de biserici și cazemate de fier și beton, prin subscripții publice. O frumoasă biserică s-a ridicat la Tărian, numai din

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 266

¹⁵⁷ A.E.O.R.O.Bh.-Sj, *fond Documente*, Act nr. 93/1939

¹⁵⁸ *Legea românească*, Oradea, 1939, nr. 18, p. 239-240

contribuțiile credincioșilor din parohie. Deoarece toții flăcăii satului erau concentrați la arme, la hotarul satului oficialitățile au fost întâmpinate de un *banderie de călăreți*, format din tineri premilitari. În predica de la sfârșitul Sf. Liturghii, episcopul a lăudat jertfa și osteneala credincioșilor, arătând rostul bisericii în viața omenească, îndemnându-i s-o iubească și s-o cerceteze în toate duminicile și zilele de sărbătoare. A mângâiat pe aceia a căror flăcăi erau concentrați la arme, pentru a veghea la hotare, i-a îndemnat pe săteni să-și facă școală, cămin cultural și casă parohială, pentru a fi un sat model și le-a dat sfaturi de bună gospodărire¹⁵⁹. După înființarea în 1926 a parohiei din Biharia, păstorire încredințată părintelui Corneliu Magieru, cele 271 de suflete de români s-au hotărât să-și ridice biserică în comuna care își manifestase spiritul șovin în decursul timpului. Bazele bisericii au fost puse în 1930, prin cumpărarea terenului din centrul comunei, iar fondurile pentru biserică, strânse vreme de șase ani, cărămidă cu cărămidă, prin contribuția sătenilor și buna gospodărire a pământurilor bisericii. Costul lucrărilor arhitectonice, de proporții potrivite, și a interiorului plăcut a depășit 536.459 lei¹⁶⁰. Detașamentul de ostași, în frunte cu mr. N. Negru și cpt. I. Novacovici, a prezentat onorul ierarhilor și oficialităților civile și militare participante la sfințirea bisericii, atât de mult dorită. În predica edificatoare de suflete, înaltul ierarh al Eparhiei de Oradea a apreciat că numai credința tare a enoriașilor le-a dat putere să-și facă biserică. Și această zidire era considerată „o cetate pentru înarmarea sufletelor cu virtuțile credinței, nădejzii și dragostei și a conștiinței românești, alături de fortificațiile pentru înarmarea brațelor ostașilor noștri păzitori ai graniței sfintei noastre patrii”¹⁶¹.

Știau opresorii că, dacă, îi iei omului credința poți face cu el ce vrei. Dar nu știau că românii nu și-au vândut nici limba și nici conștiința. Localități ca: Săcuieni, Salonta, Aleșd, Țețchea, Cornișel, Marghita, Biharia, Scărișoara Nouă și altele, nu aveau biserici ortodoxe românești, până la marea Unire. Nimeni nu știe cine și nici ideea cui a fost, dar armata a fost aceea care a început și chiar a finalizat construcția unor biserici. Un element de culoare și cu mesaj către generațiile viitoare, candelabru de la biserică din Țețchea avea piese din ghiulele de tun și, ca decorații, cartușe de armă. Au cazematele dau au rămas bisericile, semn al credinței și al nădejzii în unitatea poporului român și semn al dragostei de Dumnezeu și de neam. N-a vorbit niciodată armata despre bisericile construite de ea. Vorbesc acestea prin ele însele. Vorbesc bătrânii care au trăit acele vremuri¹⁶².

În baza ordinului nr. 1999/1940, Oficiul Protopopesec Ortodox Român de Oradea transmitea, cu adresa nr. 1009, date sintetice cu privire la acțiunile religioase și culturale desfășurate în parohiile din subordine. Din amplul raport

¹⁵⁹ *Ibidem*. Sfințirea bisericii din Tărian s-a făcut, pe 10 septembrie 1939, în prezența primpretorului Muțiu Vlad și toți notarii din comunele regiunii.

¹⁶⁰ *Ibidem*, 1939, nr. 20, p. 292

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 293

¹⁶² Vasile Sabău, *op.cit.*, p. 93

rezultă că, în anul 1939, pe raza protopopiatului s-au ținut 26 cercuri religioase, 7 conferințe catehetice. Societățile religioase *Oastea Domnului* și *Sf. Gheorghe* activase cu rezultate frumoase în parohiile: Oradea, Oradea - Ioșia, Oradea – Municipiu și Oradea – Vii. Cu rezultate mai mult sau mai puțin modeste în parohiile: Alparea, Apateu, Diosig, Hidișelul de jos, Șumugiu, Tărian. Munca culturală era susținută de preotul și învățătorul satului. Una dintre cele mai accesibile forme de ridicare a nivelului cultural era aceea a împrumutului de carte. În acest sens, acolo unde nu existau cămine culturale, întreaga activitate se desfășura de către bibliotecile din parohiile protopopiatului, care s-au înființat în anul 1929, conform tabelului alăturat.

1.	Alparea	225	2.500 lei	17	Mierlău	26	500 lei
2.	Apateu	164 1	400 lei	18	Mihai Viteazul	105	1.500 lei
3.	Biharia	60	500 lei	19	Nojorid	6	200 lei
4.	Cheresig	265	3.000 lei	20	Oradea	254	2.000 lei
5.	Cheriu	64	1.000 lei	21	Oradea, Protop.	196	3.000 lei
6.	Seleuș - Sumuj	109	2.000 lei	22	Oradea – Vii, Ioșia, Velența	194	3.000 lei
7.	Diosig	154	2.000 lei	23	Oșorheiu	92	1.000 lei
8.	Episcopia Bihor	6	200 lei	24	Parhida	110	1.000 lei
9.	Felcher	131	2.000 lei	25	Păușa	64	1.000 lei
10.	Fughiu	31	400 lei	26	Regele Ferdinand	54	1.900 lei
11.	Giriș	83	1.000 lei	27	Rontău	64	1.000 lei
12.	Hidișelul de Jos	23	300 lei	28	Roțiori	76	100 lei
13.	Hidișelul de Sus	64	500 lei	29	Săcuieni	22	1.000 lei
14.	Leș	117	1.000 lei	30	Sântandrei	65	2.000 lei
15.	Chișirid	110	2.000 lei	31	Tărian	108	5.000 lei
16.	Toboliu	130	2.000 lei		TOTAL	4298	42000 lei

Raportul sublinia faptul că bibliotecile, deși aveau un număr suficient de cărți, acestea erau puțin citite. Țăranii nu citeau nici ziare decât rareori și în deosebi în zilele de luni la târgul săptămânal, câte un ziar sosit din capitală.

În puține parohii se citea *Gazeta de Vest* și *Lumina satelor*, dacă preotul parohiei era abonat și le împrumuta știutorilor de carte. Pe la Diosig, Parhida, Săcuieni, țărani (unguri) citeau regulat *Szabatsag*, *Estilap*, care li se aduceau în sat prin colportori. Despre felul în care lucra ireidenta maghiară în apropierea frontierei de vest am arătat în capitolul anterior. Cămine culturale funcționau în Alparea și Diosig, dar cu o activitate modestă, în care s-au ținut, de către preoți, 47 conferințe și 5 producții culturale.

S-au cumpărat pentru folosul bisericii și al credincioșilor calendare și cărți de rugăciuni¹⁶³. Pe lângă asociațiile patronate de biserica ortodoxă și alte organizații, ca de pildă *Reuniunea Femeilor Române, Astra sau Casa Națională* au avut inițiative și acțiuni culturale, desfășurate cu scopul întăririi conștiinței naționale. Momentele de sărbătoare a zilei de 20 aprilie 1919, a zilei eroilor, sau a celei naționale erau tot atâtea ocazii de ridicare pavilionului tricolorului și de cinstire a faptei înaintașilor. Despărțământul *Astrei* Oradea a inițiat, la începutul anului 1938, o acțiune de cunoaștere a realităților din zona frontierei de vest. Pentru aceasta a convocat la sediul *Căsuței Naționale* pe toți acei reprezentanți ai organelor locale și culturale care ar fi putut clarifica situația reală a românilor. Participanții la întrunire au făcut aprecieri la adresa realizărilor începute pentru fortificarea sectorului Oradea. Față de pericolul revizionismului agitat la granița de vest reprezentanții convocați și-au exprimat îngrijorarea și au conceput un program de măsuri pentru contracararea acțiunilor complotiste pe teritoriul județului Bihor. Soarta românismului interesa, în cele mai mici detalii, pe reprezentanții de marcă ai intelectualității bihorene pentru a interveni la guvern cu măsuri ferme de lichidare a neajunsurilor care duceau la înjosirea omului de rând. În final s-a alcătuit un proces-verbal de consemnare a discuțiilor și a fost difuzat, prin intermediul Episcopiei Ortodoxe de Oradea, un chestionar la care erau chemați să răspundă cu rigoare cei desemnați a culege informațiile pe care *Astra* înțelegea să le folosească confidențial. Documentarul întocmit nu răspundea la întrebarea câți analfabeți sunt din fiecare sat, dar din acesta, ca și din alte rapoarte, rezulta o preocupare destul de scăzută, la sate, față de carte și presă. Tocmai pentru ridicarea nivelului cultural activitatea preoților era deosebit de importantă.

Vizitele canonice ale episcopilor locului au creat o atmosferă de mare sărbătoare, fiind considerate o cinste pentru colectivitatea satelor, prin prezența înalților ierarhi. Apreciind raportul cu privire la vizitele întreprinse în Bihor, Sfântul Sinod lua act de strădaniile episcopului Nicolae de a ține aprinsă la granița de vest a țării „făclia credinței strămoșești și apreciază râvna pentru combaterea relelor care tind să submineze temeliiile vieții religioase creștine și ortodoxe în acele părți”¹⁶⁴ de țară. Activitatea preoților a fost constant orientată pentru însănătoșirea morală a vieții de familie, prin combaterea concubinajului

¹⁶³ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act nr. 1009/1940. Pentru nevoile credincioșilor au fost cumpărate calendare și cărți de rugăciuni. Pe localități situația se prezenta astfel: Alparea 1.000 și 120, Apateu 875 și 120, Biharia 500 și 60, Borș 250, Cheresig 1.500 și 150, Cheriș 1.000 și 90, Chișirid 1.000 și 90, Diosig 1.000 și 120, Episcopia 500, Felcher 1.000 și 90, Fugiu 500 și 90, Giriș 1.500 și 150, Hidișelul de jos 250 și 90, Hidișelul de sus 750 și 120, Leș 1.000 și 90, Mierlău 750 și 90, Mihai Viteazul 750 și 90, Nojorid 250 și 60, Oradea 2.500 și 390, Ioșia 1.250 și 120, Municipiu 750 și 90, Velența 2.000 și 120, Oșorheiu 875 și 90, Parhida 1.000 și 90, Păușa 1.000 și 90, Regele Ferdinand 1.000 și 90, Rontău 1.000 și 90, Roșiori 1.000 și 120, Săcuieni 875 și 90, Sântandrei 875, Sântelec 750 și 90, Seleuș 500, Sumuj 1.000 și 90, Tărian 1.500 și 150, Toboliu 1.500 și 150.

¹⁶⁴ Idem, Act nr. 4231/22 noiembrie 1937.

și oficierea religioasă a cununiilor civile. În perioada cercetată de noi s-au înregistrat mai multe cununii oficiate în grup. Cu prilejul vizitei canonice a episcopului Nicolae în parohia Ineu, pe 13 februarie 1938, a cuminecat 26 de perechi de căsătoriți, care se mărturisiseră cu o zi mai devreme, pe care apoi i-a cununat. La finele ceremonialului, care a durat mai bine de două ore, episcopul a spus că numai „ochii sufletului” pot vedea legământul încheiat în acea zi care reprezenta o **piatră de hotar** în viața lor, pentru întoarcerea de pe calea rătăcirii. Căci - spunea marele orator și cărturar – cine merge pe drumul aspru dar sigur al Evangheliei nu va face niciodată un pas greșit. Rezultatele gesturilor înalte ale ierarhului au găsit repede ecou în sufletele credincioșilor¹⁶⁵. În parohiile Clit și Hășmaș, pe 19 iunie 1938, au fost cununate 17, respectiv 43 de perechi, al căror naș de cununie a fost prefectul de Bihor, colonelul Florescu. În predica ținută, episcopul Nicolae Popovici a felicitat perechile pentru hotărârea luată și i-a îndemnat să nu părăsească fâgașul creștinesc pe care s-au îndreptat. Nașul, în numele regelui, a răsplătit comunitatea cu un dar de 40000 lei, din care 10000 lei pentru biserică, 15000 lei pentru școală și 15000 lei pentru drumuri. Asemenea dar au primit și cei din comuna învecinată și în plus 5000 lei ajutoare de alimente pentru zece familii sărace și 5 pluguri noi pentru cei mai harnici țărani. Cu aceeași ocazie a fost sprijinită și inițiativa de zidire a școlii și bisericii din Craiva¹⁶⁶.

Răspunzând la ordinul nr. 7/1940 al Episcopiei de Oradea, un amplu raport asupra activității pastorale a preoților din Protopopiatul de Lunca prezintă starea generală a credincioșilor. Evenimentele războinice, care se derulau în Europa, produsese îngrijorare în rândul poporului. Rămași în posturile lor, preoții¹⁶⁷ mângâiau, cu fapta și cuvântul, insufând curaj în sufletele celor care erau gata de plecare pentru apărarea hotarelor. În împrejurările date, preoțimea vorbea despre datoria de apărare și înălța rugăciuni către tronul ceresc pentru pace. Orice moment potrivit era folosit pentru ridicarea moralului și pentru a ține trează conștiința națională¹⁶⁸. Pe lângă mângâierea sufletească, preoții au ajutat pe cei nevoiași cu alimente, adunate prin colectă, sau din fondul bisericii. Pentru cinstirea eroilor și a cimitirelor, preoții nu osteneau. Biserica neamului, alături de cripta eroilor, au constituit o pilduitoare exemplificare a sacrificiului, a eroismului și a abnegației, puse în serviciul și la dispoziția intereselor neamului.

Preoții au activat și în direcția educației tineretului școlar și adult, prin catehizări, prin școala de duminică, prin cadrele străjeriei și pregătirea premilitară. În afara acestor activități, preoții au mai făcut și o operă misionară, prin cercurile religioase ținute în toate parohiile. Pastorația sufletească a urmărit întărirea credinței prin societățile religioase, misiuni pastorale, îngrijirea

¹⁶⁵ *Legea românească*, Oradea, 1938, nr. 5, p. 37

¹⁶⁶ *Ibidem*, 1938, nr. 13, p. 121-122

¹⁶⁷ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente* Act nr. 1567. Documentul prezintă situația pe parohii în care învățătorii plecați la mobilizare fuseseră înlocuiți de preoți.

¹⁶⁸ *Ibidem*, Act nr. 1358, din 4 aprilie 1940, f. 2

cimitirelor, cununia, botezul sau spovedania. Cele 4 cercuri religioase, din protopopiatul Lunca, de pildă, au activat, în cadrul Asociației Clerului „Andrei Șaguna”, „Oastea Domnului” și „Altarul”, sub îndrumarea unui preot bătrân, iar Sfânta Liturgie s-a oficiat în sobor. Predica zilei a fost tălmăcită pe înțelesul poporului iar preoții ofereau un bun exemplu de comportament moral. Catehizările preoțești din școli se finalizau cu examen, care reprezenta o adevărată sărbătoare. *Străjeria*¹⁶⁹, considerată o instituție de o covârșitoare importanță pentru educația *cetățeanului de mâine* al statului și a credinciosului bisericii, a format o preocupare constantă a preoțimii, care a menținut strânse raporturi cu armata. Liceul de fete *Oltea Doamna* și Școlile primare din Falanga străjerească a Ținuturilor Crișurilor, Legiunea Bihor aveau în plan plantarea de salcâmi¹⁷⁰.

Au fost ridicate *Pavilioane premilitare* în parohiile Chiribiș, Iteu, Marghita, Sălard și Săldăbagiu, unde preoții erau prezenți în fiecare luni de dimineața la ridicarea pavilionului, iar sâmbăta la pregătirea specifică străjerilor. În subcentrele parohiale s-a organizat și pregătirea premilitară¹⁷¹ după o tematică unitară concepută de comandamentul premilitar și ordonată de Episcopiei preoților din parohii. Între aceste teme cele referitoare la simbolul credinței, decalogul ca bază a vieții morale, pildele domnitorilor din trecutul glorios al românilor și eroismul ostașilor erau tălmăcite pe înțelesul tinerilor premilitari. Activitățile specifice de pregătire premilitare erau îmbinate cu deprinderile de cântări bisericești, la Școala de duminică. Preoții satelor s-au situat în fruntea acțiunilor de binefacere, de ajutorare a familiilor nevoiaș¹⁷².

¹⁶⁹ *Legea românească*, Oradea, 1938, nr. 7, p. 72. În articolul de fond, *Biserica și Străjeria*, se menționa că în organizația creată de regele Carol al II-lea puteau fi cuprinși copiii și tinerii de la 7 la 18 ani. Scopul organizației era acela de formare a omului „*deplin, sănătos la trup și suflet*”, atât pentru sine cât și pentru nevoile statului. Metoda străjerească era aceea a educației prin viață.

¹⁷⁰ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act 1497, 1 aprilie 1938. În rezoluție pe adresă consilierul Evuțianu era delegat din partea Episcopiei.

¹⁷¹ *Ibidem*, Act nr. 3326/1937. Prin adresa, către toate Protopopiatele Eparhiei de Oradea, se înștiința începerea anului nou de pregătire premilitară la 1 noiembrie 1937, prilej pentru fixarea, prin acord, a temelor de educație religioasă care urmau a se preda. La această pregătire moral religioasă trebuiau să participe toți tinerii indiferent de religia căreia aparțineau. Oficiul de Educație a Tineretului Român, informa, pe 2 iunie 1937, Episcopia de Oradea, că a tipărit prima lucrare de ideologie stăjerească *O credință și-un avânt* semnată de maior T. Sidorovici și C. Enescu-Bughea, în care erau cuprinse toate discursurile *Marelui Străjer*, lucrare recomandată a fi cumpărată și folosită pentru larga difuzare a acelor idei, în munca pentru ridicarea neamului (Idem, Act nr. 2137/ 28.06 1937).

¹⁷² *Ibidem*, Act nr. 59/1935. În raportul parohiei Miersig, din 17 decembrie 1935, se prezenta rezultatul colectei de alimente, produse și bani: 200 lei, 600 kg. grâu (prefăcut în 1680 lei), 55 kg. porumb. Președintele Crucii Roșii Filiala Oradea, cu nr. 348/29. 12 1936 aducea mulțumiri preotului din Brusturi pentru colecta de 1060 kg. grâu, 95 kg. porumb și 15 kg. de fasole dăruite săracilor. Preotul paroh Andrei Popa din Criștior raporta că modestul lor tas în favoarea fraților „*înfometați din Basarabia se ridica la 550 lei*” (*Ibidem*, Act nr. 2733/14.11 1935).

Ca urmare a secetei care a lovit Basarabia, la inițiativa Societății Naționale de Cruce Roșie, Filiala Oradea, prezidată de Valeria Bledea, consilierul eparhial Zaharia Moga, delegat din partea Episcopiei de Oradea, s-a angajat în sprijinirea demersului de colectare a ofrandelor. Ca urmare, răspunzând și la chemarea făcută de Sfântul Sinod, prin adresa nr. 2732/1.11 1935, de a *ajuta pe cei lipsiți*, parohiile bihorene au adunat însemnate fonduri. Liga pentru protecția copilului – Oradea pentru a trece peste greutatea de alimentare a copiilor a apelat la sprijinul episcopiei orădene. Preoții au mobilizat pe săteni pentru a dona cereale, astfel că din comunele bihorene s-au donat și din fondul de bucate al bisericii pentru a ajuta pe cei săraci. Tot într-o asemenea idee și în toamna anului 1939, preoții au intervenit pe lângă regimentele de la frontieră pentru a lăsa nerechiziționate animalele de tracțiune necesare pentru însămânțările de toamnă, transportul recoltei și aprovizionarea cu lemne pentru iarnă.

Prezența înalților ierarhi la sărbătorile naționale reprezenta un prilej de apropiere și de împărtășire de povețe și pilde de viață pentru tineret. Așa, de exemplu, a fost și serbarea restaurației la Oradea. *Stăvilarul regelui Carol II*¹⁷³ - după cum au numit ziarele vremii *brâul de oțel și beton*, care încingea țara, pe drept cuvânt denumit astfel - prin tăria sa ar fi rezistat, după opinia noastră, ca un stăvilar în fața furtunii. Realizarea acestui obiectiv național s-a datorat, în primul rând, inițiativei regelui Carol al II-lea. Grija suveranului pentru armată și pentru sistemul de apărare a integrității teritoriale a determinat un formidabil efort, menit a asigura țării un viitor mai liniștit, de prosperitate și continuu progres.

S-a muncit enorm ca să se pună țara la adăpost printr-o linie de fortificații a cărei eficacitate a fost recunoscută și de specialiștii din străinătate. Lucrările de mare amploare, al căror costuri depășiseră 97 miliarde lei¹⁷⁴, au ridicat un front enorm, considerat inexpugnabil, pe care „nici un berbec agresor nu-l va putea străpunge. Pe granița de Vest, în deosebi, unde lucrul a început în primăvara anului 1937, fortificațiile noastre sunt în întregime puse la punct, constituind o minune de tehnică militară”¹⁷⁵.

Când s-a pus prima cărămidă la temelia giganticului lanț de fortificații, puțini își închipuiau că, în acele locuri, se vor ridica asemenea paveze naționale, atât de repede și de bine executate. Sub directa conducere a Marelui Stat Major a armatei s-au putut realiza acele puternice obstacole, în măsură să oprească orice act necugetat la granița de vest. Linia fortificată *Carol II* nu era o copie a sistemelor de fortificații din alte țări, ci rezultanta unor nevoi și concepții autohtone. Această linie a fost lucrată după cerințele și proiectele Direcției

¹⁷³ Idem, Act.1 /1939. Vezi pe larg și Constantin Moșincat, Considerații referitoare la fortificația militară a frontierei de vest a României (1930 – 1940), în *Cetatea Bihariei*, Oradea, nr. 1/2006, p. 83-92

¹⁷⁴ A.M.R. *fond 3060*, dos. 846, f. 1

¹⁷⁵ A.E.O.R.O.Bh-Sj., *fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente*, Act 1 /1939

Fortificațiilor, condusă de colonelul inginer Dumitru Vasiliu, constituind un sistem original de apărare a integrității teritoriului, după trebuințele militare și finanțele la dispoziție. Ea însuma un baraj de foc continuu, intens, adânc și protejat de un baraj antitanc. De-a lungul ei, se înșirau cazematele, moderne replici ale lui „*Nautillus*”, adevărate „submarine terestre, cazematele adăpostesc grupele de luptă, ce formează un mănunchi de specialiști din mai multe arme”¹⁷⁶. Cazematele se legau între ele prin șanțuri, asigurându-și astfel o circulație ferită între ele, precum și o ușoară aprovizionare cu muniții și hrană.

Stăvilarul Regelui Carol II era conceput să aducă mari servicii țării, prin inegalabila sa putere de rezistență. Acea construcție nu numai că putea să zădărnicească eventuale atacuri, ci împiedica până și proiectarea unor asemenea ofensive. De altfel, planurile de operații ungare, concepute în acea perioadă, evitau un atac frontal, iar ofensiva asupra României era prevăzută numai prin manevra largă, pe la nordul și sudul, acestei linii de fortificații.

În opinia contemporanilor, fortificațiile nu aveau numai meritul de a feri țara de acțiuni vrăjmașe, ci și pe acela de a întări sentimentul de siguranță și de încredere al întregii națiuni. Linia de cazemate de la granița de vest fortifica în cel mai înalt grad credința tuturor românilor în triumful dreptei lor cauze. În prelungirea aceleiași idei, de siguranță națională, episcopul Nicolae Popoviciu a avut inițiativa: de a zidi o mănăstire la Vadul Crișului¹⁷⁷. Astfel, sărbătoarea zilei de 8 iunie a mai crestat pe răbojul istoric al Eparhiei de Oradea un nou eveniment. Episcopul Nicolae, urmând glasul tradiției românești, în semn de mulțumire veșnică aceluia de la care, în vremuri grele, ne-a venit de atâtea ori ajutorul izbăvitor, a luat inițiativa – cu înalta aprobare a regelui – de a zidi o mănăstire pe locul de la Vadul Crișului, spre a veșnici momentul istoric de la 6 Iunie 1930. Ca întâi conducător și slujitor prin Biserică, episcopul orădean, cu înflăcărata iubire de neam și de rege, a socotit că evenimentul amintit nu putea fi scos mai bine în lumina istoriei decât durând pe acel loc altar de închinare.

Pentru clarificarea motivației, redăm cuvintele lămuritoare ale însuși episcopului Nicolae Popoviciu. La scurtă vreme, după ocuparea scaunului vlădicesc de la Oradea, a început să fie preocupat de gândul de a ridica o mănăstire chiar pe locul unde a aterizat regele Carol al II-lea, cu gândul ca să servească ca loc de pelerinaj, locaș de neadormită închinare și întărire creștinească și românească pentru preoții, intelectualii, credincioșii din Eparhia Orăzii și pentru tineretul „organizat în Straja Țării”¹⁷⁸. Prin această inițiativă, episcopul Nicolae aducea omagiul și recunoștința sa regelui, după cum oferea o pildă de urmat de toată obștea Bihariei, cât și pentru toți românii din lungul hotarelor. Primii care au primit cu bucurie inițiativa au fost proprietarul lanului de grâu în care a aterizat regele, fata Maria Mudura, care i-a oferit apă din

¹⁷⁶ *Ibidem*

¹⁷⁷ *Legea românească*, Oradea, 1938, nr. 12, p. 116

¹⁷⁸ Constantin Moșincat, Considerații referitoare la fortificația militară a frontierei de vest a României (1930-1940) în *Cetatea Bihariei*, 2006, nr. 1, p. 83-92

urcior, și locuitorii satului. Localitatea lor avea să fie *botezată*, în epocă, *Vadul lui Carol*. Deși s-au adunat unele fonduri, inițiativa nu a fost materializată, datorită evenimentelor care au urmat.

Realitatea acelor timpuri și dimensiunea încrederii populației în armată și în tăria fortificațiilor rezultă din impresiile exprimate peste ani, de cei care au trăit evenimentele pe frontiera de vest. Majoritatea soldaților și ofițerilor de rezervă mobilizați erau de prin partea locului, selecționați anume pentru a-și apăra glia. Încrederea în focul încrucișat al mitralierelor și al tunurilor din cazemate era deplină. Starea de spirit ce se instalase în armată, în perioada execuției lucrărilor, a fost indusă populației și constant întreținută prin presă și propaganda oficială. În paralel cu zidirea fortificațiilor militare, Biserica națională ridică cel de-**al doilea brâu al fortificațiilor** prin pregătirea spirituală și morală a poporului. Noile eparhii, și parohii, catedrale și biserici, zidite în lungul frontierei de vest de la Sighet, Satu Mare, Oradea, Salonta, Arad, Timișoara, reprezentau tot atâtea fortărețe spirituale.

Preotul militar al garnizoanei Oradea, Marian, Episcopii Nicolae Colan, Nicolae Bălan (mitropolitul Ardealului), Nicolae Popovici – cu sobor la slujba de sfințire a temeliei cazematei nr. 22 bis „Marghita”, situată în hotarul satului Episcopia Bihor (foto – colecția Pr. Dorel O. Rusu)

9 octombrie 1937 - semnarea Hrisovului de primul ministru Gheorghe Tătărescu, mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, în prezența ministrului apărării general Constantin Ilasievici, a ministrului aviației Radu Irimescu, asistat de generalii Dănilă Papp, Ștefan Cătoi și ofițeri din Sectorul nr. 1 Oradea – comandant mr. Ioan Bădăceanu
(Arhiva personală a preotului Dorel Octavian Rusu)

Biserica din Aleșd, 1919

ARMATA ȘI FORTIFICAREA MORALĂ A POPULAȚIEI DIN ZONA DE VEST A ROMÂNIEI MARI

De-a lungul frontierei de vest a României Mari au început, în 1937, lucrările de fortificație, menite să apere hotarele trase de dreptatea istorică a neamului nostru după Pacea de la Trianon. La adăpostul acestor fortificații, țara putea să-și trăiască, în liniște și în siguranță, viața ei de muncă pașnică și prosperă.

Prin adresa nr. 5457/3.10.1937, Direcția Fortificațiilor era anunțată despre vizita primului ministru, programată pentru 9 octombrie 1937, prilej pentru sfințirea unei cazemate. La obiectivul nr. 22 bis (*Marghita*), din Episcopia Bihor, s-a oficiat solemnitatea „punerii pietrei fundamentale la lucrările de apărare ce se fac la frontiera de vest”¹⁷⁹ de către prim-ministrul Gheorghe Tătărescu. Comandantul Sectorului de lucru nr. 1, maiorul Ioan Bădiceanu, comunica unităților din subordine¹⁸⁰ componenții delegației militare, formate din: general Dănilă Popp, general Ștefan Cățoiu, colonel Dumitru Vasiliu, colonel Gheorghe Zaharescu, maior Teodor Ionescu și alți 30 de ofițeri din cadrul Sectorului.

Pentru inspectarea acestor lucrări a venit la Oradea, pe 9 octombrie 1937, primul ministru Gheorghe Tătărescu, însoțit de generalul Constantin Ilasievici, (ministrul apărării naționale) și inginerul Radu Irimescu, (ministrul aviației). După sosire, primul-ministru, împreună cu șefii autorităților bisericești, militare și civile, (în frunte cu mitropolitul Nicolae al Ardealului și episcopii Nicolae al Clujului și Nicolae al Orăzii), au mers în comuna Episcopia Bihor, în hotarul căreia s-a făcut sfințirea temelii unei cazemate și s-a așezat hrisovul de temelie. Slujba sfințirii a îndeplinit-o mitropolitul Nicolae al Ardealului – venit anume în acest scop –, asistat de episcopii Nicolae al Oradei și Nicolae al Clujului, precum și de un sobor de preoți.

După actul binecuvântării lucrărilor de fortificații a avut loc o mare recepție în sala cinematografului *Dorian* din Oradea. Seria cuvântărilor de la recepție a deschis-o episcopul Nicolae al Oradei. Adresându-se primului ministru, vorbitorul remarcă puternica trezire a conștiinței românești la granița de vest a țării. Opinia locuitorilor din zonă legitima realizarea operei pentru întărirea stâlpilor de la hotare. Aceasta nu însemna, pentru neamul românesc, altceva decât constituirea într-o formă nouă, cerută de acele vremuri, a atitudinii străvechi și specifice, ale unei culturi românești și creștinești de apărare¹⁸¹.

¹⁷⁹ A.M.R., fond 5834, dos. 2/1937, f. 83-85

¹⁸⁰ *Ibidem*. Detașament Pază, Detașament Aeronautic, Batalioanele 1, 5, 6 și 7 Pionieri, oficiul Diriginte, Biroului 1, Serviciului Tehnic, Biroului Administrativ și Serviciului Îmbrăcămintei și Materiale.

¹⁸¹ *Legea românească*, Oradea, 1937, nr. 20, p. 186. Soborul era compus din prea-cucernicia părinți: Virgil Nistor, consilier arhiepiscop, Cornel Magieru, vicar episcop, Zaharie Moga, consilier eparhial, Vasile Popovici, protopopul Oradei, Gh. Marian, confesorul garnizoanei

Biserica ortodoxă – care, prin strădanie și jertfe nenumărate, a creat conștiințe, la hotarele țării și a organizat rezistența neamului – se bucura de înalta vizită a primului ministru și a prețioșilor săi colaboratori militari. Vizita îmbrăca, cu strălucire, o nouă întâlnire a bisericilor strămoșești cu autoritatea de stat, pe tărâmurile Bihariei, iar prin întrunirea înalților ierarhi ai bisericii ortodoxe și greco-catolice, cu prezența generalilor armatei, de la cel mai înalt nivel, reprezenta un moment unic. Se dovedea, încă odată, faptul că **brâul de piatră și fier se cimenta prin comuna lucrare cu al doilea brâu, al eparhiilor și bisericilor din vestul țării**. În discursurile lor ceilalți vorbitori au adus omagii de loialitate față de tron și țară¹⁸².

Gheorghe Tătărescu a mulțumit celor prezenți pentru sentimentele de credință ce s-au exprimat cu atâta căldură. Manifestarea era îndeosebi scumpă, fiindcă avea loc la o margine a țării, unde, simțul de răspundere trebuia să fie în permanență treaz și patriotismul în permanență viu și creator. Colaboratorii militari ai guvernului, veniți cu scopul de a inspecta primele lucrări de fortificare a granițelor, care se încadrau în programul de înzestrare elaborat sub îndrumarea regelui, au fost înconjurați cu atenție de autoritățile civile și religioase din zonă. Pe baza constatărilor de la fața locului reprezentanții guvernului au putut să păsească și la executarea ultimului capitol din demersurile făcute în vederea sporirii puterii militare a oastei și continuării operei de organizare și de propășire în siguranță și pace.

Începerea acestei mari opere de fortificare, în concepția primului ministru, avea scopul slujirii intereselor apărării țării și deopotrivă a păcii. Tari și armați, „vom dezarma toate tentațiile – slabi și neapărați, vom încuraja toate apetiturile. Prin tăria noastră alungăm războiul – prin slăbiciunea noastră îl chemăm și îl provocăm. În împrejurările de azi, tăria înseamnă pace și slăbiciunea înseamnă război”¹⁸³. Iată de ce cazematele din vestul țării aveau menirea să asigure securitatea fruntariilor, fiind considerate totodată și cazemate ale păcii.

Cu prilejul acelei solemnități, care reprezentase și un act de afirmare a puterii crescânde a statului, s-a proclamat dorința de a trăi în raporturi de prietenie cu aceia pe care vicisitudinile istoriei i-au așezat, în trecut, pe drumul marilor neînțelegeri. Tătărescu își declarase disponibilitatea pentru colaborare cu vecinii, pentru considerarea și apărarea păcii și organizarea unei regiuni de conviețuire a Europei sprijinită pe respectarea dreptului și pe armonizarea intereselor.

Oradea, St. Munteanu, rector academiei teologice și diaconul Ioan Dinu. iar răspunsurile la slujba sfințirii apei le-a dat corul academiei teologice condus de părintele prof. C. Givulescu.

¹⁸² *Ibidem*. Au mai vorbit: episcopul greco-catolic Valeriu Tr. Frențiu, episcopul romano-catolice Șt. Fiedler, protopopul Csernak din parohia Episcopiei Reformate, St. Ullmann, președintele Comunităților Evreiești, general Sabin Banciu, comandantul garnizoanei, N. I. Mihai, prim președintele Curții de Apel, Dr. Ion P. Băncilă - prefectul județului, Petre Fodor, primarul orașului Oradea, Dr. V. Gherman, președintele Casei Naționale.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 178

Vorbind într-un oraș cu importantă populație minoritară, premierul, luând act de loialitatea exprimată de reprezentanții acestora, îi asigura că, în interesul tuturor, se voiau uitate nedreptățile ce ridicaseră în trecut zidul vrăjmășiei istorice și călăuziți de suflul vremurilor noi să asigure minorităților condițiile necesare liberei lor dezvoltări. Beneficiind de asemenea tratament, minoritățile erau datoare să-și împlinească cu loialitate toate obligațiile față de statul român.

Întâlnirea fusese pusă sub deviza comandamentului permanent al păcii și înțelegerii în afară și înăuntrul vieții statului român. Tătărescu și-a încheiat declarația cu îndemnul ca fortificarea granițelor țării să fie opera colectivă a tuturor românilor. Opera aceasta trebuia să fie un simbol. Fiecare român era chemat să așeze o piatră sau măcar o lopată de pământ pentru ridicarea brâului de apărare, pentru a chezașui intangibilitatea teritoriului. Cine nu putea contribui cu brațele, trebuia să o facă cu averea -, fiecare după îmboldul său, și fiecare după putința sa. Astfel, socotea premierul, fortificarea frontierelor „va fi cel mai înălțător prilej pentru afirmarea solidarității naționale. Îndrept acest apel către toate conștiințele românești”¹⁸⁴. Apelul, după cum exemplificăm în capitolul următor, a fost receptat și urmat de români prin ampla participare la programul pentru înzestrarea armatei și fortificații, la care au subscris și minoritari din regat.

Un alt eveniment important în viața oștirii din Bihor este legat de prezența pe aceste meleaguri a episcopului Armatei. La 7 mai 1938 a sosit la Oradea dr. Partenie Ciopron, însoțit de preoții militari: Păcurariu, Inocențiu Ștefănescu și de diaconul Tatulea. La gară, înaltul prelat a fost întâmpinat de episcopul Nicolae, de generalul Hariton Dragomirescu, (comandantul garnizoanei), colonelul Florescu, (prefectul județului), Constantinescu, (primarul orașului), Teodor Neș, comandantul străjerilor bihoreni, ș.a. După obișnuitele prezentări, dr. Partenie Ciopron a fost condus la catedrala ortodoxă, unde, împreună cu un sobor de preoți, a celebrat o scurtă doxologie. A doua zi, 8 mai 1938, s-a săvârșit, cu deosebită solemnitate, sfințirea capelei militare din Cetate. Asistat de un sobor de 8 preoți și diaconi, dr. Partenie Ciopron a slujit sfințirea capelei, în prezența episcopului Nicolae, a generalului Dragomirescu și a primarului Constantinescu, la sfârșitul căreia a rostit un însuflețit cuvânt plin de învățătură și îndemn pentru ostași. Sfințirea capelei ostășești a fost pentru înaltul Ierarh un bun prilej pentru a sublinia rosturile bisericii. Episcopul îndemna ostașii să frecventeze biserica, căci icoana, cântările, cuvintele și gesturile preotului, întreaga atmosferă din lăcașul sfânt, te îmbie să te rogi cu toată căldura inimii. Dintre multele învățături, ale bisericii ortodoxe, una se potrivește „în chip deosebit pentru voi, ostașii: ascultarea necondiționată față de comandanții voștri, bine știind că numai disciplina face față unei armate”¹⁸⁵. În finalul cuvântului său, Partenie Ciopron a dat îndemnuri ostașilor ca să nu-și plece urechea la învățăturile potrivnice neamului și credinței noastre, ci să aibă

¹⁸⁴ *Ibidem*

¹⁸⁵ *Legea românească*, Oradea, 938, nr. 9-10, p. 94

veșnic înainte pilda înaintașilor care s-au jertfit, fără precupețire, pentru a ne lăsa o Românie Mare și liberă, pe care cu toții erau datori să o apere.

O experiență, trăită cu maximă intensitate, i-a avut în prim plan pe ostașii diviziei mureșene. De la 17 martie 1939, generalul Georgescu P. Ion¹⁸⁶ se găsea cu Divizia 20 Infanterie (Târgu Mureș) în *Poarta Someșului*, la început cu misiunea de a acoperi frontiera de nord (Tisa) și nord-vest a țării (defileul Someșului), apoi așezat cu fața la vest, pentru a organiza apărarea din Poarta Someșului, sprijinit pe Munții Bâcului și ai Gutinului¹⁸⁷. Evenimentul se petrecea în zilele când Cehoslovacia fusese invadată de germani și unguri. Acolo, pe zonă, lucrările de fortificație au fost ocupate de trupele mobilizate, care au continuat organizarea terenului. În 1939, împlinindu-se 50 de ani de la moartea lui Eminescu, generalul a hotărât, ca în amintirea lui și în fața centrului de rezistență să ridice un monument viu, scriind literele numelui Eminescu cu 10.000 de brazi¹⁸⁸. Concomitent cu execuția lucrării se făceau și pregătiri pentru momentul inaugural. Când pregătirile au fost terminate, scria generalul Georgescu P. Ion, a adunat oamenii companiei centrului de rezistență, pe care din aceea zi îi trecea de la facerea tranșelor pentru apărare la aceea a unei tranșee mai puternice, care „este și rămâne cea mai strașnică fortificație ce puteam ridica acolo, și dincolo chiar de existența însăși a neamului amenințat atunci. Acolo, pe acel ieșind al culmii Gutinului, stând în repaus și privind cu toții Țara lui Dragoș, îndreptați îndeosebi cu fața spre Apus, am pus să se cânte pe versurile lui Eminescu și să se spună poezii. Poeziile făceau să clocotească și să răsunе în noi mândria și dragostea de Neam și Țară, ori să ne trezească sentimentele țării din sufletele noastre”¹⁸⁹. În esență, pe lângă mărturia de primă mână, despre acest monument viu închinat Luceafărului, generalul, în scrisoarea sa, cerea sprijin pentru a-și revedea *opera*, căci o parte din averea sa morală a îngropat-o odată cu brazii în pădurea Eminescu¹⁹⁰.

¹⁸⁶ A.M.R., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dos. 8736, f. 169-172. Scrisoarea înregistrată la Direcția Secretariat a Ministerului Forțelor Armate sub numărul 101.165/20 iunie 1955. Generalul Georgescu P. Ion s-a născut la 25 decembrie 1883 în comuna Zănoaga, județul Romanați. A parcurs treptele ierarhiei militare de la gradul de sublocotenent - 1906, la general de brigadă - 1935. Ca profesor și comandant al Școlii Militare de Ofițeri de artilerie (1922-1928) a redactat ample cursuri, de artilerie și armament, foarte apreciate. Despre subiect vezi: dr. Aurel Pentelescu, Constantin, Pădurea Eminescu – centru de rezistență spirituală, în revista *Unu*, Oradea, 1993, nr. 51.

¹⁸⁷ *Ibidem*, f. 170

¹⁸⁸ *Ibidem*, f. 171

¹⁸⁹ *Ibidem*

¹⁹⁰ *Ibidem*, f. 172. În anul când generalul se interesa de *centrul său de rezistență* (1955), din el mai rămăsese câteva sute de brazi, o parte s-au uscat, nefiind în perioada horthystă îngrijiți, peste ei au crescut mesteceni, care au păstrat conturul, de aproape deslușindu-se foarte clar, iar de la 10 km după cum raporta maiorul Uba Traian, (trimis la fața locului pentru verificări, în 1955), se vedea înscrisul, numai când soarele lumina dealul. Din cuvânt lipseau literele “CU”. Întreaga istorisire a generalului în: Constantin Moșincat, *Sfânta datorie...*, *op. cit.*, p. 157-172

Sergentul Vasile Buboii, comandant al cazematei Nr. 65 Cogâlnic, ne-a relatat că trăgeau “cu cartușe trasoare noaptea și vedeam că totul era “bătut” cu foc. Noi eram pregătiți. Nu ne-ar fi scos din cazemate nimeni”¹⁹¹, apreciere care susține tăria liniei fortificate „Carol II” și spiritul de luptă avânat al apărătorilor acestor fortificații.

Academicianul Gabriel Țepelea mărturisea drama sa de plutonier TR din Regimentul 1 Fortificații, din momentul evacuării teritoriului cedat: “Eram, în același timp, trist și revoltat. Trist, fiindcă la douăzeci și patru de ani îmi dădeam perfect seama de consecințe, de ruptura cu pământul natal, cu o perioadă din viața mea și a țării, revoltat că eu alături de alții crezusem în zidul de beton al cazematelor, în ideea de luptă, de demnitate, că mă făcusem purtătorul unei asemenea idei călcate în picioare. Dintr-o dată, parcă, ierarhia militară s-a topit. Nu mai eram decât niște români necăjiți, străjuți de semne de întrebare în acel sat unguresc de la marginea Orăzii (Săldăbagiu – n.n. C.M.). O santinelă rămasă de pază în curte sau la un tren regimentar îndrepta noaptea arma spre cer, trăgând în ciudă spre orânduirea de sus, în cea de jos, în numele anilor de concentrare, de pustiire a ogrăzilor și livezilor de acasă, soldate cu o capitulare atât de rușinoasă”¹⁹².

La câteva zile de la aflarea tristei vești a cedării Ardealului, trupele române - respectând hotărârile Consiliului de Coroană - păraseau Oradea, retrăgându-se, cu regrete, lacrimi și neputință, spre noua capitală a județului, Beiuș. Și, totuși, ostașii au mai găsit puterea morală de a da “onorul la statuia Regelui Ferdinand Întregitor”. Pașii izbiți de caldarâm sunt mai aprigi ca la o victorie, transmit gliei mesajul hotărât “vom reveni”, “n-am fost înfrânți” [...] coloanele se scurg, trec prin satele românești spre Ceica lăsând în urma lor, la porți, ochi înlăcrimați spre cer și întrebarea: pe noi cui ne lăsați?”¹⁹³. Cui i-au lăsat știm, din mărturiile intelectualilor și funcționarilor români imbarcați și expulzați de autoritățile ungare. Cum i-a tratat ocupantul horthyst, pe cei rămași, stau mărturie documentele, care relatează despre intrarea trupelor în teritoriul cedat, mai cu seamă despre tragedia românilor din Ip, Trăznea, Huedin...

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 162

¹⁹² Gabriel Țepelea, *Călătorii interioare*, Editura Fundația Culturală Română, București, 1998, p. 26. vezi și Constantin Moșincat, *Politica de apărare ...*, passim

* Statuia ecvestră a regelui Ferdinand I s-a înălțat la Oradea, în Piața Unirii, în anul 1924. La ceremonialul de dezvelire au participat regina Maria, generalul Traian Moșoiu, cel care s-a ocupat de festivitățile militare. Un bust al regelui a mai fost înălțat pe soclul din curtea localului Școlii de subofițeri de infanterie. Aceste simboluri românești au fost dărâmate de autoritățile horthyste între 1940-1944, iar urma lor a dispărut definitiv. Peste ani, la 19 august 1994, pe vechiul amplasament s-a ridicat statuia ecvestră a voievodului Mihai Viteazul.

¹⁹³ Idem, *Lupta refugiaților din Transilvania de nord împotriva Dictatului de la Viena*, în *Aletheia*, 1937, nr. 8, p. 41. Constantin Moșincat, Augustin Țărău, *Evacuarea județelor din Nord-Vestul Transilvaniei (1940) și consecințele asupra județului Bihor*, Editura Tipo MC, Oradea, 2005, Constantin Moșincat, *1940- strigătul de durere al românilor*, Editura Tipo MC Oradea, 2017.

Atunci când propaganda ungurească a cunoscut forme agresive și era răspândită prin locuitorii minoritari în zona fortificațiilor, echipe mixte, formate din oameni de cultură și ofițeri mobilizați, la chemarea colonelului Petre Prodan, colindau satele, pentru a le spune „oamenilor să nu se lase copleșiți de zvonuri, că fortificațiile noastre sunt de netrecut, că vom rezista în cazul unui atac inamic potrivit devizei „*Pe aici nu se trece!*”¹⁹⁴. Aceleași localități erau vizitate și de reprezentanții Rezidenței regale de la Cluj, care sondau ideea schimbului de populații dintre România și Ungaria. În cine era să se încreadă sătenii din Tărian, Mădăras, Ciumeghiu, etc.?

Lipsa de comunicare dintre reprezentanții armatei și responsabilii politici și acțiunile paralele desfășurate de aceștia au creat derută în rândul populației românești, peste care arbitrajul de la Viena a căzut, ca un trăsnet. Speranțele românilor s-au năruit în săptămâna care a urmat, deoarece vehicularea numelor unor generali, care se vor opune retragerii, au rămas doar simple zvonuri.

Vizita regelui Carol al II-lea la Oradea, în 25 decembrie 1939, a produs o puternică impresie ostașilor care făceau paza hotarului de vest chiar în acele zile de mare praznic creștinesc. Soldații au fost bucuroși când regele a dat mâna cu ei și a mâncat din același cazan, cu gamela, ca ei. Regele i-a făcut pe toți să înțeleagă că greutățile prin care trecea țara apăsau și pe umerii săi, că „popor și oștire formează o singură credință, voință, gata să-și apere moșia, legea și pacea”¹⁹⁵. Scopul oștirii nu era de a râvni la ceea ce nu-i al nostru, ci acela de a păzi cu hotărâre tot ce-i românesc.

Pregătirea psihologică făcută de armată s-a extins și asupra populației din zonă, derutată de zvonurile care se răspândeau pe toate căile. La nivelul Marelui Stat Major, prin Direcția de Propagandă, s-au emis instrucțiunile trimise cu ordinul Nr. 11676/1940. În baza acestora s-a organizat un program de conferințe, pentru populația civilă din comunele aflate în zona acestei brigăzi de fortificații. Temele erau susținute de ofițeri și de concentrații cu studii superioare, în limba română și limba maghiară. Subiectele conferințelor au fost alese în concordanță cu scopul urmărit și se refereau la o problemă variantă: Deosebirea între regimul agricol român și maghiar; Drepturile istorice ale românilor în Ardeal; Drepturile minoritarilor unguri în România și ale românilor în Austro-Ungaria; Dinastia, Patria și Naționalismul Român; Cum trăiesc românii și minoritarii în România și cum trăiesc românii în Ungaria. Conferințele ținute militarilor se refereau în mod deosebit la: Reguli de comportare a ostașilor în diferite situații, spre a se feri de spioni; Cum trebuie luptat contra evenimentelor sociale și iredentiste; Formarea unui spirit militar superior, în vederea unor operațiuni eventuale războinice, pentru apărarea patrimoniului național¹⁹⁶.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 40

¹⁹⁵ *Legea românească*, Oradea, 1940, nr. 1, p. 2

¹⁹⁶ A.M.R., fond 5418, dos., p. 125

Primăria Municipiului Oradea lua la cunoștință ordinul Marelui Stat Major nr. 60250/15.08 1940, prin care se ordona instalarea în Piața Unirii a cât mai multe difuzoare pentru ascultarea orei armatei, difuzate duminică, de la 11.30, în scopul redresării moralului armatei și al națiunii.

La aceste conferințe contribuise și memorabilele vizite canonice făcute în diferite garnizoane pe zonă și sfințirile de biserici militare de către episcopul militar. Cât timp a ținut epoca concentrărilor, în permanență a fost prezent episcopul armatei, dr. Partenie Ciopron, în mijlocul ostașilor, oficiindu-le servicii divine și îmbărbătându-i. În Pastorală de Paști, din aprilie 1940, adresată tuturor ostașilor, din toate armele, episcopul dr. Partenie Ciopron scria: „De aproape un an de zile simțim și noi românii urmările războiului între alte popoare și de aici îngrijorarea ca nu cumva scânteia să ajungă și la noi (..), Vremurile de astăzi sunt vremuri de încercare, iar pentru noi îndeosebi sunt vremuri de pregătire în vederea apărării naționale. Sunt vremuri excepționale și avem datoria să facem dovada că suntem la înălțimea lor. Înaintașii noștri ne-au lăsat o scumpă moștenire, România Mare. Câte jertfe n-a cerut România de azi? Strămoșii noștri au ridicat munți de oase și au făcut să curgă râuri de sânge pentru întregirea Patriei lor. Ei au semănat, iar noi suntem secerătorii [...]”¹⁹⁷.

În zilele de 22-27 iulie 1940, episcopul armatei, dr. Partenie Ciopron se afla la unitățile militare dislocate la Pamota, Periam, Gearmata, Caransebeș, Bozovici etc., unde oficia slujbe de câte două ori pe zi. În opinia unui distins general, prezența Episcopului Armatei pe zonă echivala cu „o bibliotecă de sfaturi și predici rostite de guri profane”¹⁹⁸. Este lesne de înțeles spiritul în care a cuvântat episcopul Armatei, dr. Partenie Ciopron, în vizita canonică din partea vestică a țării, la unitățile militare de pe cuprinsul Banatului și Crișanei, în prejma marilor drame naționale, de cedări teritoriale.

Exemplificările noastre argumentează și susțin adevărul existenței unei colaborări între biserică, armată și alte instituții, cu scopul fortificării morale a populației românești de la frontiera de vest a țării. Răspunsul românilor din zonă – că ei sunt, de fapt, aceia care stau de strajă la hotare - nu a fost ascultat de guvernanți. Brâu de piatră și fier, și cel de al doilea brâu de fortificații, al bisericilor, însemna pentru ei siguranța hotarelor. Prin toate manifestările religioase și culturale conștiința națională și solidaritatea românească s-a afirmat cu putere. La toate acestea, biserica și armata au avut o salutară colaborare.

Într-o cuvântare, din 8 noiembrie 1939, colonelul Petre Predan, comandantul brigăzii de fortificații, cu prilejul zilei patronului spiritual al infanteriei (*Sf. Arhanghel Mihail și Gavril*), a subliniat rolul cărților sfinte, care „ne învață că există îngeri păzitori, care ocrotesc popoarele, împărățiile, cetățile, bisericile și oamenii”¹⁹⁹. Cu acel prilej, infanteriștii fortificațiilor erau îndrumați să fie tari și statornici în credință, să fie gata de luptă împotriva oricui ar

¹⁹⁷ *Ibidem*

¹⁹⁸ *Ibidem*

¹⁹⁹ *Legea Românească*, Oradea, 1939, nr. 22, p. 305

îndrăzni „să ne atingă hotarele”, iar când în „sufletele voastre ar miji îndoiala, reculegeți-vă într-o ultimă sforțare credința și ultimele puteri, chemați în ajutor pe sfinții arhangheli Mihail și Gavril, care vă vor ajuta cu credința în noi și în ajutorul lor vom învinge întotdeauna”²⁰⁰.

România interbelică avea de rezolvat la frontiera de apus două chestiuni de interes național: pregătirea pentru apărare a teritoriului și ridicarea nivelului spiritual al românilor din această zonă. Pentru biserica ortodoxă construirea bisericilor de zid, în locul celor din lemn, și-a găsit rezolvarea prin reazemul dat de credincioși. Marea și importanța sarcină comună a celor două instituții consta în zidirea și cimentarea sufletelor, ca apărătoare a hotarelor.

Măsura în care armata, școala și biserica au pregătit opera de fortificare a poporului a fost demonstrată cu prilejul mobilizării generale și mai apoi prin rezistența de a nu-și părăsi vatra de locuire. Este cert că ideea națională, credința în veșnicia hotarelor a ținut aprinsă flacăra românismului. Pentru atingerea acestor țeluri, biserica a oferit exemplul moral al ierarhiilor și preoților, școala a contribuit la formarea caracterelor iar armata a sporit încrederea și siguranța poporului.

Populația a răspuns la chemările adresate lor prin: rechiziții și donații, prin muncă în folosul obștii prin susținerea ostașilor cu obiecte trebuincioase. Natura donațiilor a fost diversă. Între acestea donarea unor obiecte personale cu valoare sentimentală a creat o impresie aparte. Așa a fost cazul veteranului Gh. Paulman din Arad, care a donat „verigheta sa de logodnă”²⁰¹. Cotidianul *România*, din 17 februarie 1940, titra: *Impresionantul gest al unor lucrători din Capitală*, și apoi relatează despre fapta, care ieșea din banalitatea cotidiană, făcută de un mănunchi de oameni modești, al căror gest servea de exemplu și îndemn pentru țara întreagă. Lucrătorii atelierelor garajului *Mihăilescu* au hotărât, la masa comună de Crăciun (1939), să doneze „comoara lor prețioasă: verighetele lor și ale soțiilor lor”²⁰². Pilda lor a fost imediat urmată și de alți membri din familiile lor, care au donat podoabele, dragii lor - inele și lăntișoare de aur. Cu acest prețios tezaur, delegația desemnată de ei s-a prezentat la ministrul înzestrării pentru a preda valoroasa contribuție. În schimbul verighetelor de aur ei au dorit să poarte *verighete de oțel* cu efigia regelui Carol II, după modelul pe care l-au lucrat și l-au prezentat ministrului înzestrării Victor Slăvescu. Gesturile lor arătau însușirile superioare ale oamenilor de rând, exprimau atitudinea față de suprema datorie pe care o aveau în chestiunea siguranței și integrității hotarelor, înțelegerea și sensurile pe care le-au dat românii politicii duse de stat, incluse în ceea ce am numit noi conștiința națională de apărare.

Și alte pilde sunt relevante. De exemplu artiștii plastici au hotărât să organizeze o expoziție colectivă, în rotonda Ateneului Român, cu donații selecționate din operele fiecăruia. Lucrările vândute au reprezentat contribuția

²⁰⁰ *Ibidem*

²⁰¹ A.M.R., fond 5473, dos. 53, p. 275-291. Vezi și *România*, din 7 februarie 1940

²⁰² *Ibidem*, p. 308-314

acelor artiști la fondul de înzestrare a armatei. Gh. Lăpușeanu a donat 500 exemplare din lucrarea *Vraja Destinului*. Sabina Cantacuzino, din București, a donat valoarea a 400 de volume cu titlul „*Din viața familiei I.C. Brătianu. Războiul 1914-1919*”. Crescută în spiritul dragostei de neam și țară, eleva străjeră Ionica Georgescu – Pion (fiica generalului care-și îmbărbăta ostașii, omagiind-l pe Eminescu, în Poarta Someșului), din clasa a IV-a la Școala *Eminescu* din Târgu Mureș, a scos la licitație un covoraș persan (pe care-l primise cadou), iar suma încasată, de 9490 lei, a donat-o pentru înzestrarea armatei²⁰³.

Chestiunile referitoare la donații au fost reglementate prin cereri adresate: primului ministru, Ministerului Apărării, Ministerului Înzestrării - instituții care acceptau ofertele de donație. Față de entuziasmul pe care l-a manifestat populația, birourile de presă și personal ministrii respectivi, cu prilejul publicării acceptului în ziarile centrale, adresau mulțumiri din partea autorităților pentru donațiile în natură²⁰⁴. Donațiile se primeau în cont la bancă, prin cecuri de vărsământ, recipise de depuneri la administrația financiară, sau Casa de depuneri. Tot așa și obiecte diferite, efecte publice, indemnizații a căror încasare necesita timp îndelungat, precum și obiecte și efecte de tip militar. Ministrul înzestrării, Victor Slăvescu, în ziarul *Universul* din 4 aprilie 1940, mulțumea donatorilor pentru articolele de îmbrăcăminte, alimente și bani oferite oștirii.

Astfel, Cavalerii ordinului *Mihai Viteazul*, după ce au depus o primă parte din contribuția lor pentru înzestrarea armatei, ministrul Victor Slăvescu s-a adresat generalului Rujinschi în următorii termeni: „vă rog să primiți și să transmiteți cavalerilor călduroasele mele mulțumiri pentru contribuția adusă măririi fondului înzestrării cu suma de 35000 lei”²⁰⁵. Reținem că la apelul adresat țării s-au străduit de la mic, la mare, săraci și bogați contribuind, în largă măsură, la donații colectate prin depozitul central de echipament. Din donații s-au colectat 26850 cămăși, 24820 izmene, 10148 fulare, 17060 ciorapi bumbac, 46888 perechi ciorapi de lână, 1552 mănuși bumbac, 1083 bocanci, 11 cojoace, 12 pături, 1165 m pânză, 11220 kg lână, 10000 cutii conserve, 5840 rații pâine de război. Direct la unități au fost recepționate, printre altele, următoarele articole de mic echipament: 16519 cămăși, 11575 izmene, 26436 mănuși de lână, 4922 batiste, 15125 flanele lână, 4033 fulare, 3443 perechi obiele, 1204 căciuli, 318 cojoace ș. a.²⁰⁶. Reținem utilitatea materialelor colectate și distribuite unităților în dispozitivul de luptă.

În seria mulțumirilor se înscria și telegrama adresată de ministrul înzestrării mitropolitului Bucovinei, Visarion Puiu, pentru importanta donație de

²⁰³ *Ibidem*, p. 312

²⁰⁴ *România*, din 7 aprilie, 1940; *Curentul*, din 18 aprilie 1940; *Universul*, din 22 aprilie 1940.

²⁰⁵ A.M.R., fond 5473, dos. 53, p. 272

²⁰⁶ *Ibidem*, f. 5. Vezi și *Universul*, din 4 aprilie, 12 mai 1940; *România*, din 18 aprilie și 14 mai 1940. Pentru detalii vezi, Constantin, *Politica de apărare ...* și Constantin, *Politica de apărare ... Documente*, Editura Tipografică MC, Oradea, 2007

„albituri făcută regimentului de vânători și materialele de construcții date liceului militar din Cernăuți”²⁰⁷. Patrioticul gest al clerului bucovinean dovedea, încă odată, legătura dintre biserică și oștirea țării, chezășia biruințelor dintotdeauna. În urma apelului către țară, lansat de guvernul condus de Armand Călinescu, în vederea subscrierii de bonuri pentru înzestrarea armatei, Episcopia Ortodoxă a Oradiei a subscris, în acest scop, din fondurile ei sărace, suma de un sfert de milion, depusă la Banca Națională a României - Sucursala Oradea. Episcopul Nicolae, consilierii eparhiali, funcționarii din administrația locală, profesorii de la Academia Teologică, preoții urbani și rurali, au subscris, împreună cu celelalte categorii profesionale, salariul lor pe o lună. Episcopia orădeană și slujitorii ei au contribuit la fondul de înzestrare a armatei în total cu suma de un milion două sute cinczeci și două de mii lei²⁰⁸. Și de această dată, eparhia Oradiei a căutat să fie, și a fost, la înălțimea așteptărilor prin jertfa pe care a adus-o cu însuflețire pe altarul patriei.

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim, în împrejurările grele prin care trecea țara, înștiința pe ministrul înzestrării despre expedierea unei pastorale către preoție, prin care erau chemați și îndemnați, atât ei cât și credincioșii, ca să participe la lucrarea de întărire a țării. Pastorală amintea de lupta internă care trebuia dusă împotriva lipsurilor materiale de tot felul. Apelul se îndrepta spre lucrătorii ogoarelor, sens în care preoții erau sfătuiți a fi în mijlocul poporului ca „trâmbițași ai mobilizării tuturor brațelor de muncă, de la cele mai tinere până la cele mai vârstnice”²⁰⁹. Toată lumea era sfătuită, îndemnată și povățuită, să muncească cu tragere de inimă la lucrările de primăvară (1940), întârziate din cauza ploilor, pentru ca recoltele să fie bogate și la vreme adunate.

Ministrul înzestrării adresa mulțumiri instituțiilor și persoanelor particulare care au binevoit să contribuie, și sfătuiindu-i pe toți cetățenii țării ca să continue cu trimiterea donațiilor, indicându-se adresele depozitelor de colectare. Coletele expediate prin poștă și CFR erau scutite de taxe, până la greutatea de 10 kg. Acelea care depășeau greutatea stabilită, în cazul că expeditorul, nu putea suporta și taxa de expediere erau supuse numai plății timbrului aviației și marinei²¹⁰. Pentru evitarea aglomerării s-a procedat și la donații direct către unitățile militare din zonă de proveniență a donatorilor.

Donatorii au fost stimulați și recompensați cu Medalia *Centenarul Regele Carol I*²¹¹ și eliberarea brevetelor pentru cei care au subscris în cursul anului 1939. Potrivit reglementărilor legale aveau dreptul la această recunoștință: toți donatorii, indiferent de sumă, natura donației, doar cu mențiunea de a se încadra

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 284.

²⁰⁸ A.E.O.R.O.BH-Sj., *fond Documente*, Act nr. 1586/4 aprilie 1940, p. 7

²⁰⁹ A.M.R., *fond 2067*, dos. 17, f. 11-12

²¹⁰ *Idem*, *fond 5473*, dos. 53, p. 258. Ministrul Victor Slăvescu, într-un comunicat, adresa mulțumiri inginerului Ion Macovei, directorul general al CFR, pentru dispoziția dată de transport gratuit al coletelor cu donații în greutate de 10 kg.

²¹¹ *Monitorul Oficial*, nr. 114, din 19 mai 1939.

în seria „P”, adică nu se încadrau în cei exceptați de la această distincție. Pentru a evita dubla primire, cererile se înaintau personal de donatori, și odată cu aceasta se făcea și dovada calității. Șeful serviciului Secretariatului General al guvernului, cu adresa nr. 6547/12 ianuarie 1940, s-a adresat Direcției presă din Ministerul propagandei, pentru „o cât mai largă publicitate relativ la acordarea Medaliei Centenarului Regelui Carol I”²¹². În baza Înaltului Decret nr. 372/ 6 februarie 1940, toți aceia care făcuseră donații erau în drept să primească Medalia jubiliară, purtată cu o baretă cu inscripția „Pro Patria”, fără alte formalități și brevetul însoțitor.

Pe 11 martie 1940, Esmée Gafencu (soția lui Grigore Gafencu, ministru de externe) a donat 150 de pachete cu daruri pentru soldații de la infirmeria Regimentului de Gardă „Mihai Viteazul”. Cu acest prilej, s-au mai dat 180 de pachete de medicamente, 150 de halate și 150 perechi de papuci. Cei 14 internați au primit și câte un pachet cu alimente. Gruparea feministă din jurul doamnei Gafencu a fost foarte activă în toate cele patru secții ale sale. Impresionat de gestul doamnelor, ministrul Victor Slăvescu a decorat pe Esmée Gafencu, Vasilica Stoica, Nicole Moriatia și Maria Bărbăcioiu, cu *Medalia Centenară Carol I*²¹³.

Pentru nevoile armatei, prin Decretul-lege nr. 371/1940²¹⁴, s-a reglementat cumpărarea și distribuirea fierului vechi, în cantități mai mari de 200 kg. Orice deținător de cantități mai mari era obligat să-l declare. Cei care au întârziat, peste 15 zile, sau nu au înregistrat formele legale de înregistrare au fost amendați și li s-a confiscat marfa. Întreaga cantitate de fier, oțel sau fier vechi, era astfel la dispoziția statului, pentru nevoile de apărare, amenzile aplicate celor în culpă fiind de natură a reprimă evaziunea declarării fierului.

Modelul oferit de folosirea și colectarea fierului vechi a dus și la o inițiativă practică, propusă de Ioan Bănciulescu și Alexandru Lupașcu, cu privire la colectarea și valorificarea deșeurilor textile. Inițiativa celor doi a avut la bază un apel al regelui Carol al II-lea, care îndemna la valorificarea bogățiilor țării prin „găsirea mijloacelor de folosire a comorilor neproductive”²¹⁵. Cei doi au găsit că *prețioasele rămășițe textile*, cum le numeau ei, se încadrau în această idee și că din acțiunea de strângere și industrializare au ajuns la surprinzătoare rezultate, din care cu o parte urmau a contribui la fondul de înzestrare a armatei. Inițiatorii făceau apel la o mobilizare patriotică a fiecărui cetățean pentru ca să predea acele *nimicuri fără preț*, a căror valorificare însemna însă o sursă suplimentară la bunăstare pentru echiparea armatei. Reușita și mărimea acțiunii depindea în bună parte, în opinia celor doi întreprinzători, de sprijinul pe care statul era dispus să-l acorde acestui interesant și benefic demers.

²¹² A.M.R., fond 5473, dos. 53, p. 271-311

²¹³ *Ibibem*, p. 319

²¹⁴ *Ibidem*, p. 11-12

²¹⁵ *Idem*, fond 2067, dos. 17, f. 512

În aceeași temă se înscrie și inițiativa președintelui Comunității evreiești din România, Dr. W. Filderman, care, în baza unei circulare către comunitățile din țară, solicita o colectare de ”îmbrăcăminte pentru ostașii concentrați și ajutorarea familiilor lor”²¹⁶.

Nr. crt.	Județul	Suma lei subscrisă lei	Nr. crt.	Județul	Suma lei subscrisă- lei
1.	București	1.200.000.000	19.	Severin	32.558.000
2.	Prahova	235.540.000	20.	Caraș-Severin	32.000.000
3.	Sibiu	153.121.000	21.	Ialomița	30.000.000
4.	Arad	150.000.000	22.	Iași	28.000.000
5.	Timiș	141.000.000	23.	Alba	27.525.000
6.	Bihor	66.517.150	24.	Neamț	27.271.500
7.	Mureș	57.782.300	25.	Hunedoara	21.340.000
8.	Făgăraș	51.961.000	26.	Tecuci	19.025.800
9.	Târnava Mare	35.506.000	27.	Ciuc	17.155.500
10.	Turda	34.454.000	28.	Târnava - Mică	16.667.000
11.	Romanați	16.490.000	29.	Rădăuți	6.448.000
12.	Muscel	15.495.000	30.	Buzău	4.784.000
13.	Cluj	13.000.000	31.	Ilfov	4.269.000
14.	Trei - Scaune	10.867.140	32.	Năsăud	4.076.000
15.	Botoșani	7.329.000	33.	Maramureș	3.333.000
16.	Odorhei	7.256.000	34.	Teleorman	1.903.883
17.	Sălaj	8.300.000	35.	Gorj	1.553.000
18.	Someș	8.297.000	36.	Argeș	1.298.000

Receptată, circulara a pus pe treabă femeile evreice care au strâns materiale, bani, rufe (pulovere, mănuși, ciorapi) pentru soldații concentrați, pe care le-au predat unităților de pe raza comunității. Aceeași solicitare a găsit răspuns și în cazul subscripțiilor la bonurile pentru înzestrare și ca urmare a publicării apelului în ziarul *Curentul Israelit* (nr. 4), din 7 februarie 1940.

Sensibilizată de asemenea acte care se săvârșeau zilnic, cu mare entuziasm, legația Elveției din București se adresa ministrului Slăvescu cu oferta de donație a 50 perechi de ciorapi de lână tricotați, în semn de solidaritate cu nevoile soldaților și de apreciere a ospitalității românești²¹⁷. Prin adresa legației elvețiene se făcea precizarea că sub patronajul prezidat de doamnele Werk și Schaerer s-a realizat modesta colectă.

²¹⁶ *Ibidem*, p. 1891

²¹⁷ *Ibidem*, p. 582

O altă formă de contribuție a populației a fost aceea a *donățiilor de bonuri pentru înzestrare și bonuri de rechiziții*. Datorită faptului că s-au făcut foarte multe subscripții individuale cu valoare nominală de 1000 și 2000 lei, s-a procedat la emiterea bonurilor în ordine crescândă, astfel că până la 6 septembrie 1940 s-au emis 230000 bonuri pentru subscripțiile individuale.

Spre exemplu, Petru Busuiocesea a subscris un bon de rechiziție în valoare de 9.389 lei²¹⁸, Boris Steurman din comuna Movila Ruptă, județul Botoșani, un bon de înzestrare în valoare de 10.000 lei²¹⁹; Primăria orașului Bistrița a oferit titluri de 3% pentru bonuri de înzestrare a armatei în valoare nominală de 78.000 lei²²⁰; maiorul Constantin Pașulescu a donat un bon de înzestrare a armatei în valoare de 1.000 lei²²¹; Emberger Antoniu, din comuna Petreu, un bon de rechiziții în valoare de 1.934 lei²²² etc. În lunile martie și aprilie 1940, starea de spirit a fost favorabilă în legătură cu înzestrarea, măsurile de operare cu bonuri de rechiziții „au fost primite cu entuziasm, în special de către populația cu posibilități mijlocii și mai reduse”²²³. Lista e departe de a fi completă, are doar un rol de exemplificare, în ceea ce privește o privire pe tabloul de subscripție din întreaga țară²²⁴.

Multe motivații ale contribuțiilor cetățenești au fost exprimate prin telegrame și scrisori expediate pe adresa autorităților locale și centrale. Credincioșii parohiei greco-catolice din Brusturi își motivează modesta contribuție „ca simbol al recunoștinței și al întregului devotament de prețuire pentru grijea de a ne asigura liniștea și granițele Țării”²²⁵. Numitul Klein Francisc, evreu din Cehul Silvaniei, la 31 mai 1939, ruga pe Armand Călinescu să-i „primească mica donație de 500 lei, ca participare la înzestrarea armatei cu întregul său devotament”²²⁶.

În martie 1939, guvernul Armand Călinescu a trecut la punerea în aplicare a măsurilor operative de întărire a graniței de nord-vest a României, prin concentrarea unor contingente și dislocarea de unități²²⁷. La 22 martie 1939

²¹⁸ A.N.-D.J.Bh., *fond Prefectura Județului Bihor*, dos. 19, p. 271

²¹⁹ Idem, dos. 76, 29 martie 1940, p. 279

²²⁰ Idem, dos. 102, 4 mai 1940, p. 139

²²¹ *Ibidem*

²²² Idem, dos. 103, 30 mai 1940, p. 12-15

²²³ Apud Vasile T. Ciubăncan, *Date noi privind contribuția populației sălăjene...*, p. 606

²²⁴ Idem, *Contribuții, adeziuni clujene interbelice la dezideratul național al apărării frontierei de vest a României (III)*, în *Acta Musei Napocensis*, 1985-1986, p. 331

²²⁵ Idem, *Date noi privind contribuția populației sălăjene...*, p. 609

²²⁶ *Ibidem*

²²⁷ A.M.R., *fond 948*, dos. 150, f. 245. Din adresa nr. 9700, referitoare la situația efectivelor, rezultă un total de 430.000 militari, din care 230.000 rezerviști. Pe „frontul de vest” 122.262 oameni au fost mobilizați prin concentrări succesive, cu misiunea de a asigura „acoperirea” frontierei. Menținute până la 12 septembrie 1939, când s-au pus în aplicare hotărârile Consiliului de Coroană, din 6 septembrie 1939, privind adoptarea „neutralității pe frontul de vest” și subordonarea operativă a tuturor forțelor - dintre Vârful Planina și frontiera Iugoslavă - Grupului de armate Alba Iulia, format din Armata 1 (Cluj) și Armata 4 (Deva). Prin aplicarea tabelelor de

s-au prezentat la Pretura din Șimleu „însoțitori cu aproximativ 1300 de cai”²²⁸ - pentru muncă -, dovedind o înaltă conștiința a datoriei. Concentrările s-au transformat în mobilizarea armatei. Populația din zonă a suportat rechizițiile de bunuri de tot felul, în special animale și furaje. Într-un raport întocmit în luna martie, căpitanul Domițian raporta următoarele: ”Comunele din Plasa Carei au răspuns la chemare fără nici o întârziere, în special comunele românești, dintre care Lucăceni, în frunte cu primarul, au adus singura lor avere vitele de muncă, rugându-ne a le primi”²²⁹.

În alte părți, inițiativele de colectare a fondurilor pentru apărarea granițelor au cunoscut alte forme, ecoul acestora fiind foarte puternic și rapid răspândit. Apelurile erau receptate de populație iar răspunsul era pe măsura mesajelor. Comandantul Brigăzii 1 Fortificații²³⁰, după dislocarea unităților în Poarta Someșului, a adresat un patetic apel din care reținem că „regiunea fortificată care se ridică dă permanenței noastre în acest teritoriu o expresie de forță invincibilă. Ofițerii și trupa exprimă hotărârea lor fermă de a ține zăvorâtă poarta lor cu prețul sublimului sacrificiu”²³¹. Apelul a găsit un amplu ecou în județele Alba, Ciuc, Făgăraș, Mureș, Sibiu, Turda, Târnava, de unde s-au trimis scrisori de răspuns, de solidaritate, de încurajare și dovezi de subscripții pentru susținerea fortificațiilor.

Din totalul subscripțiilor naționale - fără ca listele să fie complete și sigure, deoarece au date diferite de raportare, iar sumele subscribe nu au fost vărsate în totalitate, din diverse motive - a căror valoare a depășit 12,7 miliarde lei, populația din județele Bihor, Cluj, Ciuc, Maramureș, Mureș, Năsăud, Odorhei, Satu Mare, Sălaj, Someș, și Trei Scaune, județe afectate de Diktatul de la Viena, au scris mai bine de 4,3 miliarde lei, adică 30% din sumele vărsate.

În concluzie, apreciem că operațiunile cu *bonuri pentru înzestrarea armatei*, făcute prin Casa de păstrare a județului Bihor, precum și subscripțiile și donațiile publice, prestările de servicii și munca fizică și cu atelaje, efectuate de către societăți sau persoane fizice, au avut ca scop principal realizarea, prin efort colectiv, a unui obiectiv militar de interes strategic național.

Prin modul cum s-au desfășurat acțiunile de subscripții pentru sporirea fondurilor de apărare, la nivelul frontului de vest, în comparație cu efervescenta generală, apreciem simțămintele patriotice și conștiința națională trează. Faptele de atunci au rămas pilde de patriotism și de solidaritate națională românească. Apărarea integrității granițelor României Mari a fost un obiectiv pentru care nici un sacrificiu nu a fost socotit a fi prea mare.

Faptul că subscripțiile au fost orientate spre finalizarea unei linii fortificate de tip *Maginot*, perfecționată și adaptată la potențialul României,

mobilizare „model B” efectivele au sporit, prin mărirea de la 21 la 31 a numărului de divizii cu un efectiv de circa 760.000 oameni.

²²⁸ *Ibidem*

²²⁹ *Ibidem*, f. 606

²³⁰ *Idem*, fond 950, *Cabinetul Ministrului*, dos. 670, f. 8

²³¹ Vasile Ciubăncan, *Contribuții sălăjene...*, p. 540

validează concepția Marelui Stat Major de apărare orientată prioritar spre vest. Cu cele 40 de divizii de infanterie și cavalerie, 2 Brigăzi blindate, cu aviația și marina modernizate, în spatele liniei fortificate „Carol II”, România putea să ducă un război de durată în cazul unei agresiuni armate dinspre apus, și să reziste pe frontul de răsărit.

Practica agresivă promovată de Germania și Italia, la care s-au raliat și alte state revizioniste, coroborată cu politica cedărilor (din partea Angliei și Franței), a dus la spargerea alianțelor politico-militare din centrul și sud-estul Europei. Fronturile au fost bulversate, fără luptă, prin cedări politice.

Mobilizările și rechizițiile masive executate, până la abdicarea regelui Carol al II-lea, pot fi socotite ca acte desperate prin care, guvernele, au încercat să organizeze apărarea țării în condițiile în care nu mai puteau conta pe nici un sprijin extern. Mesajul de răspuns, dat de populație, înseamnă un grad ridicat de înțelegere și de atașament al acesteia față de cauza națională de apărare a granițelor. Dacă acest răspuns îl privim prin prisma contribuțiilor oamenilor simplii, raportat la credința lor, că prin gesturi simple soarta lor și a țării putea fi salvată, atunci întreaga mișcare populară avea la bază o conștiință pe care o socotim de maximă responsabilitate. Eșecul este clar și aparține guvernanților.

Prima sancțiune a fost aplicată regelui, care a abdicat la cererea generalului Ion Antonescu. Au urmat apoi aceia dintre generalii *incapabili* care au dus „la decăderea oștirii și la acte grave prin pierderea granițelor. Socotind că națiunea trebuie să primească exemplul datoriei și al răspunderii prin sancționarea celor care s-au făcut vinovați de abateri”²³², în temeiul Decretului-lege nr. 3067/9 Septembrie 1940, generalii care au votat, în Consiliul de Coroană, cedarea fără luptă a teritoriului național, au fost trecuți în rezervă.

Prin acțiunile de strângere a fondurilor pentru fortificarea granițelor la care s-au angajat instituțiile oficiale ale statului, organizații neguvernamentale și societăți culturale s-a realizat o unitate și o solidaritate națională. Măsurile de ordin material și financiar au fost dublate de acțiunile cu scop educativ îndreptate îndeosebi spre tineretul țării, tineret pe care se baza și capacitatea de luptă și puterea armatei. Răspunsul dat de populație era justificat prin aceea că în politica de apărare se regăsea siguranța statului și a cetățeanului. Aceasta a fost o percepție corectă care a suplinat în bună măsură lipsa fondurilor pentru înzestrare și pentru fortificarea graniței de vest.

Starea de spirit a populației, favorabilă rezistenței armate, nu a fost luată în seamă atunci când s-a luat decizia politică, în 1940. Participarea benevolă la fortificarea granițelor și la consolidarea sentimentului național a fost pusă în balanță cu gradul de dotare materială, ceea ce înseamnă că nu a fost înțeles

²³² A.M.R. fond 5473, dos. 78, p. 34. Conform art. 58 din *Legea înaintărilor în armată* au fost scoși din cadrele armatei următorii generali: Constantin Ilasievici, Gheorghe Argeșanu, Florea Țenescu, Ioan Ilcușu, Gheorghe Mihail, Grigore Cornicioiu, Ioan Bengliu, Petre Bărbuneanu, Gheorghe Liteanu, Victor Dombrowschi, Constantin Atanasiu. Totodată se anula titulatura tuturor instituțiilor care purtau numele de “*Regele Carol II*”.

însăși spiritul de sacrificiu al poporului român. Marea deznădejde, suferință și situația excepțională care s-a creat, a determinat oprirea subscripțiilor. În împrejurările istorice cunoscute, România, sub presiunea cercurilor revizioniste²³³, izolată politic și militar, nu a dat proba de foc și nu a mai fost încercată tăria cazematelor. Este greu de făcut astfel o evaluare corectă și o apreciere exactă dacă efortul financiar a fost benefic. Oricum sub raport psihologic s-a justificat, construcția cazematelor a dat un semnal și a conferit o siguranță. Poporul a înțeles sensul real, conștient și voluntar a contribuit cu puțin pentru edificarea unei frontiere sigure. Cu toate limitele constructive – avem în vedere că unele lucrări nu erau alimentate cu apă potabilă, energie electrică și grup social – cazematele confereau siguranță apărătorilor, iar prin puterea de foc, la care se adăuga și valoarea de obstacol al șanțului antitanc precum și barajele de distrugerii pregătite ar fi fost un serios obstacol în fața oricărui inamic care ar fi atacat pe această direcție. Inamicul, de altfel, cunoștea valoarea fortificațiilor de care îi era teamă. Subscripțiile făcute de populație au suplinit lipsa fondurilor bugetare. Au rămas bisericile ca al doilea brâu al fortificațiilor.

Biserica din Aleșd 1939 – ridicată cu sprijinul Brigăzii 1 Vânători, Sinaia

²³³ Constantin, *Revizionismul ungar din perioada interbelică*, demascat de presa bihoreană, în *Omagiu istoricului Jipa Rotaru*, Editura Comandor, Constanța, 2001, p.237-242; Idem, *Iredenta maghiară la granița de vest a României (1920-1940)*, Editura Tipo MC, Oradea, 2011

**BISERICI ORTODOXE CONSTRUITE
PE FRONTIERA DE VEST (1920 – 1940)**

Nr. Crt.	PAROHIA	DATA	IERARHI PARTICI-PANȚI	SURSA DE INFORMARE
	Prin ordinul Ministrului Cultelor și Artelor nr.60619/19.03 1924 s-a aprobat înființarea parohiilor ortodoxe, întărite prin Decret la: Marghita (566231/1925), Sântandrei(766/1923), Horea(?/1924), Resighea (779/1923), Sânicolaul Român (777/1925) Vășad (781/1925), și Scărișoara Nouă (781/1925), Lucăceni(?/1940), Ianculești(?/15.09 1937). Cu adresa nr. 935/ 17.05 1920 Comenduirea Pieței Oradea Mare făcea cunoscut numirea preotului militar de garnizoană.			E.O.R.Bh-Sj, <i>fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente, Act nr. 775/24.03 1925</i> <i>Ibidem, Act. Nr. 553/1920</i>
.	IANOȘDA	?	P.S.S. ANDREI MAGIERU CRIȘANUL Arhiereu -vicar	Legea Românească (în continuare: L. R.) Nr.18/1927, p. 5-6
2.	SÂRBI	?	ANDREI CRIȘANUL	<i>Ibidem</i>
3.	SĂLARD	8.09 1927	ANDREI CRIȘANUL	<i>Ibidem</i>
4.	FOROSIG	?	ANDREI CRIȘANUL	<i>Ibidem</i>
5.	SCĂRIȘOARA NOUĂ	18.11 1928	ANDREI CRIȘANUL	L.R. Nr.6/1929
6.	MĂDĂRAS	25. 11 1928	ANDREI CRIȘANUL	<i>Ibidem</i>
7.	GHIGHIȘENI	15.09 1929	ANDREI CRIȘANUL	L.R Nr.17/1932, p. 6
8.	12 Buc (prima bis.din România)	15.08 1932	ANDREI CRIȘANUL	L.R. Nr.17/1932, p. 1-5
9.	IOȘIA - capelă	08.10.1932	IOAN EVUȚIAN	L.R.Nr. 21/1932, p. 21
10.	LUPOAIA	21.11.1932	ANDREI CRIȘANUL	L.R. Nr.23/1932, p. 23
11.	CLUJ	05.11.1933	MIRON CRISTEA, BĂLAN al Ardealului, NICOLAE al Clujului, STROIA al Armatei, ANDREI Crișanul al Oradiei HRISOVUL Catedralei: „ ..., întâia catedrală ortodoxă a Clujului românesc și pentru preamărirea tuturor celor ce s-au ostenit și jertfit pentru înălțarea ei”.	
12.	LĂZĂRENI	15.08.1935	ANDREI CRIȘANUL	L.R. Nr.17/1935, p. 150
13.	VALEA MARE	20.10.1935	ANDREI CRIȘANUL	L.R.

	de CRIȘ			Nr.21/1935, p. 180
14.	CHURALEU	27.10.1935	ANDREI CRIȘANUL	L.R. 21/1935, p. 181
15.	LIVADA	21.11.1935	Rugea Ioan	L.R.23/1935, p. 204
16.	VALEA NEAGRĂ	10.11.1935	ANDREI CRIȘANUL	L.R.24/1935, p. 222
17.	SALONTA (piatră)	3.05.1935	ANDREI CRIȘANUL	L.R.10/1931, p. 3
	SALONTA (târnosire)	18.12.1933	ANDREI CRIȘANUL	L.R. Nr.1/1933, p. 4
„Românii de la granița de vest și-au ridicat la Salonta monument creștin, pentru întărirea lor creștinească și națională”				
18.	LAZURI	29.06.1933	ANDREI CRIȘANUL	L.R.13/1933, p. 2
19.	CAREI	29.06.1933	ANDREI CRIȘANUL	L.R.13/1933, p. 2
20.	HALMEU	29.06.1933	ANDREI CRIȘANUL	L.R.13/1933, p. 2
Biserica de lemn din M-ți Apuseni, în care s-a închinat odinioară eroul și mucenicul neamului Cloșca, a fost adus de la Cărpinet - locul nașterii lui Cloșca - în comuna Lazuri, colonie nou înființată, la 5 km depărtare de SATU-MARE. P. P. S. episcop Roman în grija părintească a căruia Regele FERDINAND I., prin reînființarea episcopiei de ORADEA, a încredințat fâșia de pământ românesc de la CRIȘ până la Izvoarele Tisei - a fost cel dintâi, care a făcut adăpost creștinesc și românesc în aceste ținuturi”. În Salonta s-a construit și o biserică unită română.				
				L.R. Nr.13/1933, p. 2
21.	PRINCIPELE MIHAI (S.M)	28.10 1935	ANDREI CRIȘANUL	L.R. Nr.23/1935, p. 2
22.	BISERICA din curtea Spitalului Central Oradea	06.06.1937	POPOVICIU MIC	L.R. Nr.12-13/1937, p. 122
23.	STRACOȘ ȘI ANT	08.09.1937	NICOLAE	L.R. Nr. 19/1937
24.		14.09.1937	idem	L.R.Nr.19/1937, p. 175
	SFINȚIREA CAZEMATEI nr. 22 bis „Marghita”	09.09.1937	Nicolae, Mitropolitul Ardealului, Nicolae al Clujului, Nicolae al Oradiei, Frențiu gr.-cat. Oradea.	L.R.Nr.19/1937, p. 175
25.	CĂRANZEL	19.09.1937	NICOLAE	Nr.20/1937, p. 191
26.	TIMIȘOARA	10.09.1937	ANDREI+ NICOLAE	Nr.20/1937, p. 195
27.	SATU MARE (piatra de temelie)	26.10.1937	NICOLAE	Nr.21/1937, p. 201
28.	MIHELEU	24.10.1937	NICOLAE	Nr.21/1937, p. 203

29.	DRĂGĂNEȘT I	31.10.1937	<i>Ibidem</i>	<i>Ibidem</i>
30.	BELIU	14.11 1937	<i>Ibidem</i>	Nr.22,23/1937, p. 221
31.	UCURIȘ	13.12 1938	<i>Ibidem</i>	1/1939, p. 9
32.	Capela militară Cetate Oradea	8.05 1938	Partenie Ciopron Nicolae Popoviciu	
33.	VALEA LUNGĂ (TÂRNOVA)	14.05.1939	<i>Ibidem</i>	11/39, p. 152
34.	SĂCUIENI (piatră)	25.06.1939	<i>Ibidem</i>	Nr.13/1939, p. 176
35.	TINCA	17.09.1939	<i>Ibidem</i>	Nr.19/1939, p. 254
36.	SFÂNTU GHEORGHE	20.09 1939	-----	Nr.19/1939, p. 266
37.	ALEȘD (piatră)	14.09.1939	?	L.R. Nr.19/1939, p. 266-267
38.	TILECUȘ	01.10.1939.	NICOLAE	L.R. Nr.20/1939, p. 272-274
	SIGHET – clopote	15.10. 1939	VASILE +NICOLAE	L.R.Nr.20/ 1939, p. 228-291
39.	BIHARIA	29.10.1939	NICOLAE	L.R. Nr. 20/1939, p. 293
40.	MIERLĂU	12.11.1939	NICOLAE	L.R. Nr. 22/1939, p. 303
41.	ARAD	05.11.1939	ANDREI+ NICOLAE	L.R. Nr. 22/1939, p.306
	CLUJ- Paraclisier +Academia teologică	? 1939	Colan	
42.	CIUMEGHIU (piatra de temelie)	19.11 1939	Nicolae	L.R. Nr. 23/ 1939, p. 326
43.	LZURI – SOHIDOL	21. 11 1939	Pr. Chișu – delegat	<i>Ibidem</i>
44.	BEIUȘ	10. 11 1939	NICOLAE	L.R. Nr. 24/ 1939, p. 359
45.	MARȚHAZ	17.12 1939	NICOLAE	L.R. Nr. 1/1940, p. 9
46.	AȘTILEU	7.01 1940	NICOLAE	L.R. Nr. 2/1940, p. 23
47.	BISERICA HAȘAȘ – CIMITIR	12.05 1940	NICOLAE	L.R. Nr.10/1940, p.138-139
48.	TĂRIAN	? 1939	?	?
49.	HUSASĂUL	16. 10 1938	NICOLAE	L.R. Nr.21/1938,

	DE CRIȘ			p.191
50.	VIILE ORADEA	2.10 1938	NICOLAE	L.R. Nr. 19/1938, p. 182
51.	VALEA MARE DE CODRU (Ceica)	14.10 1938	NICOLAE	L.R. Nr.21/1938, p. 190
	Internat de fete Beiuș	18.09.1938	NICOLAE	L.T Nr.19/1938, p. 1-3
	VADU CRIȘULUI – Mănăstire		S-au inițiat măsuri de colectare de fonduri. Proiectul nu a fost finalizat.	A.E.O.R.O.Bh-Sj, <i>fond Episcopia Ortodoxă Română Oradea, Documente, Act.1 /1939</i>
	VOIEVOZI - Mănăstire		<i>Ibidem</i>	
52.	HAȘAȘ (piatră)	01.05.1938	NICOLAE	L.R. Nr. 9-10/1938, p. 91
	HAȘAȘ (Sfințire)	12.05.1940	Nicolae	
53.	DRĂGEȘTI (capelă)	9.02 1936	Pr. Gh. Boțoc cu sobor de 10 preoți	L.R. Nr. 4/ 1936, p.55
54.	REMETEA (Capela premilitarilor)		Pr. Teodor Ciuhandu	L.R. Nr. 6/1936, p.73

Inscripție pe clopotul mic, donat de Lt. Col. Virgil Ignat:
 „VIVO VOCO, MORTUOS PLANGO, FULGERA FRANGO”
 ÎNTRU MEMORIA ADORMIȚILOR ÎN DOMNUL
 PREOTULUI ECONOM VASILE IGNAT ȘI PRESVITERA SA MARIA
 ÎN AN. 1939

DOCUMENTE

Scrisoarea preotului ortodox din colonia Regina Maria prin care solicită sprijin pentru construirea unei biserici

Oficiul parohial ortodox român din colonia Regina Maria
Nr. 10/935

Prea sfințite Părinte

Venit în această parohie abia de câteva luni am avut durerea de a constata la credincioșii mei, pe care Statul român i-a trimis să zacă cu ei dintr-un simplu hotar despărțitor, o graniță vie, o graniță de suflete în spre Vestul revizionist, o mare decadentă morală, multă indiferență față de lucrurile sfinte și multă necredință.

Toate acestea, cred că, provin din faptul că au venit din satele vechi elementele slabe și dubioase, care ating rezlățiți de peste aproape 10 ani, fără școală, fără biserică fără conducători, s-au înstrăinat de credință și religiozitatea părinților lor.

Pentru a-i putea aduce la credința și viață credincioasă a strămoșilor și pentru a putea face din ei oameni vrednici de scopul național pentru care au fost rânduiți pe graniță, sunt convinși de stringența necesitate a unui locaș sfânt. Această mai ales că, fiind o parohie cu peste 1.300 de suflete, dar săracă lipită pământului, nu se găsește în ea o singură casă pentru o cât de simplă capelă.

De aceea cu umilință și supunere fiindcă, în numele acestor năpăstuiți, solicităm Înaltul sprijin moral și material al Prea Sfinției Voastre pentru a putea zidi această biserică în care să poată primi mângâierea sufletească necesară, și reinvia în sufletele lor credința eroică a părinților îngropați în munții Beiușului.

Acum cu onoare rugăm bunăvoința Prea Sfinției Voastre de a interveni pe lângă Sfitele Episcopiei menționate în cererile alăturate pentru a se purta un tas în fiecare parohie pentru argumentarea fondului de construcție a bisericii.

Totodată vă rugăm a invita parohiile din Eparhia pe care cu atâta competență o conduceți să poarte tasul solicitat.

Nr. 12/935

Prea Sfințitele Părinte,

La colțul de Sud Vest al Bihorului se găsește o colonie a cărei nume pe cât este de frumos pe atâta este de săracă, este colonia care poartă numele scump tuturor Românilor, numele Majestății Sale Regina Maria.

Credincioșii aceste parohii, veniți din munții Beiușului, au fost rânduiți pe granița cu scopul de a face front românesc, spre Vestul revizionist și agitator. Nenumăratele lipsuri materiale, precum și criza financiară nu le-au permis însă să-și poată ridica un locaș sfânt închinat Atotputernicului. De ani de zile constructorii acestei comune se străduiesc să adune banii necesari ridicării acestei biserici în care coloniștii crescuți în preajma bisericuțelor de lemn din satele natale să-și poată mângâia sufletele.

Din bunăvoința sufletelor milostive și sărăcia credincioșilor, s-a făcut un modest început pentru adunarea fondului.

Dându-ne seama că ridicarea acestei biserici în colonie prezintă un interes național și ortodox și văzând cum turlele bisericilor din comunele vecine maghiare se înalță sfidând parcă sărăcia bietului colonist român silit să-și facă rugăciunea într-o așa modestă și neîncăpătoare casă închiriată, ne-am decis să îndreptăm apelul nostru către inimile milostive.

De aceea facem o călduroasă rugămintă către Prea Sfinția voastră să binevoiți a dispune să se poarte în fiecare parohie câte un tas și banii adunați să se colecteze prin casieria eparhiei Cluj care să ni-i trimită.

Sperând că rugămintea noastră va stimula bunăvoința Prea Sfintei Voastre și ne veți ajuta în lupta națională și ortodoxă ce o ducem aici la graniță Vă zicem:

Întru mulți ani Stăpâne!

Regina Maria la 22 Februarie 1935

Ioan Mitran

cu supunere firească

Florin Bereteanu

(A.E.O.R.O.Bh-Sj, *fond Episcopia Ortodoxă Română de Oradea, Documente*, Act nr. 10/1935; Act nr. 12/ 1935)

Apelul Episcopiei de Oradea pentru sprijinirea cu fonduri a construcției proiectatei „Catedrale a soarelui”

EPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ORADEA

Cu aprobarea Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale,

Direcțiunea Ocrotirilor, cu Nr. 40107 din 28 Iunie 1938

PREFECT: Col. Georgescu - Nr. 4927/1938

APEL

Către toți Românii dreptcredincioși din cuprinsul țării pentru strângerea de ajutoare la zidirea catedralei ortodoxe române din Oradea. Zidirea unei catedrale episcopale în Oradea, orașul Nostru de reședință și capitala Bihorului, a devenit o necruțătoare poruncă ortodoxă și românească. Biserica parohială cu hramul *Adormirea Macii Domnului* (Biserica cu lună) zidită de înaintașii noștri prea vrednici, înainte cu 154 ani, a devenit de multă vreme prea neîncăpătoare pentru numărul mereu în creștere al credincioșilor noștri de toate categoriile și pentru mulțimea mare a elevilor, de la numeroase școli secundare și speciale din Oradea.

Catedrala Bihorului trebuie zidită nu numai pentru a avea loc îndestulător de închinare, ci și pentru a mulțumi lui Dumnezeu după cuviință pentru binefacerile pe care cu prisosință le-a revărsat asupra noastră, întărind brațele dorobanților români ca ele să poată cuprinde după dreptate și Bihorul românesc în hotarele frumoase și firești ale patriei mame – România. Demnitatea noastră națională încă nu mai îngăduie ca în orașul Oradea – unul din cele mai avansate centre ale românismului și ortodoxismului, și astăzi cea dintâi fereastră a țării deschisă spre apus – Episcopia legii străbune românești să mai fie lipsită de catedrală.

Cu ajutorul lui Dumnezeu și al oamenilor iubitori de Biserică am câștigat până acum locul pentru zidirea catedralei, aproape de reședința Noastră episcopală, în mijlocul orașului, și am adunat și un modest fond inițial pentru ridicarea catedralei, a cărei zidire se va urca la suma de mai multe zeci de milioane lei.

Rugăm stăruitor pe toți Românii să dăruiască în acest scop fiecare cât poate și cât îl lasă inima, după cuvântul Sf. Apostol Pavel: „*Fiecare precum se îndură cu inima, nu dintru părere de rău, sau de silă, că pe dătătorul de bunăvoie îl iubește Dumnezeu*” (II. Cor. 9).

Cei ce dăruie cel puțin zece mii lei vor fi trecuți în pomelnicul catedralei, iar cei ce vor dăruia de la suma de una sută mii lei în sus vor fi scriși și în cartea de aur a ctitorilor catedralei. Pentru adunarea darurilor Vă trimitem lista de subscripție Nr. 414 rugându-vă să binevoiți a contribui și D-voastră din prisosul cu care v-a binecuvântat Dumnezeu și a îndemna și pe alții să dăruiască, fiecare cât îl lasă inima de român și bun creștin. Numele donatorilor și suma dăruită se va scrie în lista de subscripție, pe care vă rugăm a o trimite – împreună cu suma adunată – până la data de 1 Aprilie 1939 pe adresa: *Episcopia ortodoxă Română, Oradea, str. Episcop Roman Ciorogariu nr. 3*. Iubitul Nostru cler și popor din eparhia Oradiei, povățuit de evlavie către cele sfinte, a răspuns cu însuflețire la acest apel dăruind tot ceea ce au putut da din puținul ce-l aveau. Nădăjduim că cuvântul Nostru arhieresc va aprinde în același fel și sufletele credincioșilor Eparhiei Dumneavoastră.

(Idem, Act nr. 560./19.05.1939)

Propunerea făcută de episcopul Nicolae de decorare a patru personalități din Tinca pentru sprijinul lor la realizarea bisericii

DOMNULE MINISTRU

În orașelul Tinca din eparhia Noastră, centrul de plasă și centrul protopopesesc s-a zidit în anii din urmă o frumoasă biserică ortodoxă în valoare de: 5.000.000 lei.

Mulțumiți de frumoasele realizări din parohia Noastră Tinca, ne ținem de o plăcută datorie a aduce la cunoștința Onoratului Minister râvna, stăruințele și meritele acelora care au contribuit la realizarea în chip așa de măreț a construirii acestei biserici.

1. Prea Cucernicia Sa Protopop IOAN CATONE, parohul bisericii din Tinca, a depus de când este în această parohie mari eforturi și multă energie de muncă pentru ca să poată face din parohia umilă deodată parohie așa bine înzestrată cum este astăzi. Munca lui depusă pentru câștigarea casei parohiale-protopopești și pentru biserica zidită merită deosebita Noastră atenție, recunoștință și răsplătă

2. Domnul LUDOVIC BICA, fost senator, enoriaș al parohiei Tinca a dăruit de la sine 50.000 lei și a mai adunat aproximativ 1.000.000 Lei fonduri pentru biserică. Tot Domnia Sa a strâns și fondul de aproape 1.000.000 Lei, cu ajutorul căruia s-a renovat în anul trecut biserica din Ucuriș.

3. Domnul AUREL FILDAN, primul episcop al parohiei Tinca a donat de la sine 15.000 Lei și în calitate de notar al acestei comune în anii 1924 până la 1930, apoi ca primar în anul 1937, a înscris în bugetul comunei aproximativ 1.000.000 Lei pentru biserică.

4. Domnul AUREL MICLUȚA, notar comunal în Tinca, din anul 1932 și până azi, de asemenea ne-a ajutat de la comună tot cu aproape 1.000.000 Lei. Afară de aceasta aproape cu ajutorul exclusiv a Domniei Sale s-a edificat în anul 1937 biserica din Râpa, iar în anul 1922 biserica din Chișlaca, precum și biserica din Beliu s-a zidit în bună parte din fondul adunat de Domnia Sa.

A stăruit ca biserica an de an să primească 100.00-200.000 Lei, ajutor din bugetul comunei. Domnia Sa a mai făcut prețioase dăruiri și bisericii din Husasașul de Tinca.

Pentru râvna și deosebitele merite ce și le-au câștigat acești vrednici credincioși prin sprijinul neprecupețit față de biserică. Vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a lua la cunoștință aceste merite și a-i propune pe numiții Domni pentru a fi decorați cu răsplătă a muncii lor pe teren bisericesc-cultural.

Primiți, Vă rugăm, Domnul Ministru, deodată cu arhieresti binecuvântări, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni.

EPISCOP NICOLAE (SS)

CONSILIER REFERENT (SS)

(A.E.O.R.O.Bh-Sj, *fond Episcopia Ortodoxă Română de Oradea, Documente*, Act nr. 5012/1939)

1.

Correspondența comitetului de construcție a bisericii de Aleșd cu Eparhia de Oradea

PAROHIA ORT. ROM."ALEȘD"

PREA SFINȚITE DOMNULE EPISCOP VENERAT CONSILIU EPARHIAL,

Parohia noastră cu ajutorul Lui Dumnezeu, a credincioșilor după Crișul - Repede și a Brigăzi Mixtă 1 Vânători de Munte Sinaia ridică o biserică măreață în mijlocul orașului.

Numai din puterile noastre nu eram în stare a o ridica ci am fost siliți a recurge la ajutorul oamenilor de bine. În acest scop am obținut de la Înaltul Minister al Sănătății, Muncii și Ocrotirilor Sociale sub Nr. 51954 din 29 August 1939 autorizația de a putea colecta aceste ajutoare cu 70 liste de subscripție.

Comitetul nostru de construcție a lansat aceste liste la autorități, instituții și particulari, recunoscuți de buni creștini și gata de a-și oferi serviciile pentru Casa Domnului.

Din acest prilej î-și permite a înainta o asemenea listă și Sfintei Episcopii de Oradea, pe care aici alăturat am onoare a o anexa cu respectuoasa rugămintă, ca Prea Sfinția Voastră să aibă bunătatea a o lansa cu părintească bună voință între Prea Onorații membrii și Veneratului Consiliu Eparhial pentru semnare de ajutoare benevole.

Pe lângă sărutarea Sfintei drepte, semnez cu firească referință

Cu supunere Alexandru Drimba, Paroh ort. rom. Cod. Of. par.

Aleșd, la 29 Septembrie 1939 (Anexe: 1 Listă Nr. 40)

*

COMITETUL DE CONSTRUCȚIE AL
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN ALEȘD
6 Octombrie 1939.

PREA SFINTE,

Pentru terminarea Bisericii Ortodoxe Române din ALEȘD, la care Brigada 1 Mixtă Munte - de sub conducerea Domnului General PETRE BĂLĂNESCU (Președintele de onoare al Comitetului) și Șef de Stat Major fiind Domnul Lt. Colonel Virgil Ignat (Președintele Comitetului de Construcție) a contribuit în cea mai mare măsură, ar mai fi necesară o sumă de circa 450.000 Lei.

În dorința expresă ca această Biserică, începută la 1 August 1939, să fie sfințită chiar în cursul lunii Octombrie, această sumă ne este absolut necesară acum pentru plata imediată a angajamentelor de după contracte.

PREA SFINTE,

Mulțumindu-vă cu cel mai profund respect, suntem siguri de sprijinul PREA SFINȚIEI VOASTRE, pentru a ne vedea îndeplinită această operă.

Rugând Atotputernicul să vă dăruiască o desăvârșită sănătate și mulțumire sufletească, primiți PREA SFINTE, asigurarea deplinului nostru respect.

PREȘEDINTE

Lt. Colonel Virgil Ignat

MEMBRII:

Comitetul de Construcție al Bisericii Ortodoxe Române ALEȘD
Tabel de fondurile obținute până la 5 Octombrie 1939.

	Sumele obținute.	Lei	Observații
1.-	Fondul inițial.	114.833	
2.-	Ținutul Someșului.	100.000	
3.-	Județul Bihor.	92.000	
4.-	Plasa Aleșd.	22.113	
5.-	Comuna Aleșd.	122.618	
6.-	Ministerul Cultelor	10.000	
7.-	Banca Națională	10.000	
8.-	Colecte Brig. 1 Mx. Munte.	87.121-	
9.-	Colecta particulară.	58.517.-	
	TOTAL:	617.202	

PREȘEDINTELE CONSILIULUI PAROHIAL
PROTOPOP Alex. Drimba

CASIERUL COMITETULUI
MEMBRII: Semnături Indescifrabile

*

Comitetul de Construcție al Bisericii Ortodoxe Române ALEȘD
Comitetul de Construcție al Bisericii Ortodoxe Române ALEȘD
ANGAJAMENT de cheltuieli făcute și cele ce mai sunt necesare

PREȘEDINTELE CONSILIULUI PAROHIAL : PROTOPOP ALEXANDRU DRIMBA.
Pentru care toți, credincioșii ortodocși din regiunea ALEȘD păstrează- Ofițerilor și Ostașilor
BRIGADEI 1 MIXTĂ MUNTE –SINAIA- de sub comanda Domnului General PETRE
BALANESCU și Președinte de onoare al Comitetului, Șef de Stat Major fiind Domnul Lt.

Colonel Virgil Ignat și Președintele Comitetului de Construcție

PREȘEDINTELE COMITETULUI PAROHIAL

PROTOPOP, Alexandru Drimba.

MEMBRII:

CASIERUL COMITETULUI

Nr. crt.	Sumele obținute	Lei	Observații
1.	Colecte	87.121	
2.	Mână de lucru	350.000	
3.	Transporturi auto	320.000	
4.	Transporturi hipo	155.000	
5.	Valoarea materialului lemnos	109.000	
	TOTAL	1.021.121	

TABEL cu valorificarea construcțiilor Brigăzii 1 Mixtă Munte

Nr. Crt.	Contracte sau facturi	Suma Totală	Suma Parțială	Urmează Plăti.	Obs
1.-	Contractul de edificare	89.032	99.630	89.402	
2. -	Contact al clopotelor.	90.000	20.000.	70.000.	
3.	Contract iconostas candelabre, scaune.	50.000	25.000	25.000	
4.	Contract acoperi tinichigiu	15.000	7.000		
5.-	Contract acoperiș tinichigiu	123.520	60.000	63.520	
6.-	Contract uși și ferestre	7.560	6.000	11.560	
7.-	Facturi ciment	98.818	98.818	-	
8.-	Facturi cărămidă și țiglă	60.000	60.251	7.739	
9.-	Facturi var.	16.128	4.325	11.803	
10.	Facturi piatră.	10.000	5.750	4.250	
11.	Facturi cherestea	85.000	64.267	20.733	
12.	Facturi marmură	8.000		8.000	
13.	Facturi sticlărie	15.000.		15.000	
14.	Facturi lumină electrică	45.000		45.000	
15.	Facturi fierărie	65.000	62.367	2.633	
16.	Ghips și Ipsos	15.000		15.000	
17.	Diverse	70.000	46.000	24.000	
18.	Odoare bisericești	15.000	-----	5.000	
	TOTAL GENERAL:	996.058	559.418	36.640	

„CEA MAI CALDĂ DRAGOSTE ȘI RECUNOȘȚINȚĂ”

Secției Economice, Loco, 3763, 3764, 3765, 3766 /1939.

Actele referitoare la comandarea clopotelor, la pictură, lucrările de tinichigerie, comandarea iconostasului etc. pentru biserica din Aleșd, după ce s-au aprobat în ședința consiliului episcopal, secția bisericii, din 4. Septembrie 1939, i-au transpus secției economice, pentru partea ce privește acoperirea bugetară a cheltuielilor.

Oradea, din ședința consiliului eparhial ținută la 4. Septembrie 1939.

Rezoluție: Sept. 5/09.1939.

Actele de mai sus le-am primit și trecute fiind prin ședință la 05/09.1939.

Parohia ortodoxă română: ALEȘD- jud. BIHOR.

Nr. 93-1939.

PROCES – VERBAL,

Luat în ședința Adunării parohiale ortodoxe române din Aleșd ținută la 14 August 1939 în localul Brigăzii Vânătorilor de Munte Nr. 1, de față fiind Paroh, adm. prot. Alexandru Drimba, Șeful Statului Major Lt. Col. Virgil Ignat, Inginer Mircea Gogan, directorul Gimnaziului Industrial din Huedin și majoritatea membrilor adunării.

Președintele după deschiderea ședinței aduce la cunoștință adunării scopul pentru care s-a întrunit și anume: **comandarea iconostasului a stranelor, a policandrului a tetrapoadelor și a sfeșnicelor pentru biserica nou zidită în Aleșd.**

Abaterea aceasta de la regulile prevăzute în regulamentul pentru edificările bisericilor s-a făcut în vederea edificării complete a acestei biserici în vreme de 2 luni, și în baza faptului că, comisia delegată de adunarea parohială prezentându-se la sus numita instituție și aflând executat gata iconostasul și toate cele de mai sus înșirate pentru capela seminarului teologic din Cluj, pe baza planului și devizului aprobat de Sf. Episcop Ort. Rom. din Cluj, și aflând aceste odoare de foarte corespunzătoare și pentru biserica noastră, a cerut înaintare de ofertă de la sus numita Direcțiune și pentru noi.

Invită pe Directorul Gimnaziului a-și prezenta oferta, care după o examinare minuțioasă o supune deliberării corporațiilor bisericești.

Din aceasta ofertă reiese că iconostasul prevăzut cu 32 icoane precum și cele 2 strane rotative, vor costa 50.000 lei, iar policandrul 15.000 lei, rămânând ca pentru tetrapoade și sfeșnice să se socotească 10.000 lei.

Ad. Nr. 1.

Corporațiile parohiale după o deliberare îndelungată ajunge cu sus numita Direcțiune la următoarea convenție:

1/. Iconostasul completat după propunerea președintelui și cele 2 strane rotative să fie comandate pentru suma de 40.000 lei, iar policandrul construit din fier forjat și bronzat conform planului prezentat și prevăzut conform înțelegeri făcute, ordona Episcopiei Parohiale și Oficiului Parohial ca în cea mai scurtă vreme să lege contractul cu sus menționata Direcțiune, și să supună această învoială aprobării Sfintei Episcopii, cu rugarea, ca Veneratul Consiliu Eparhial să binevoiască a considera situația din Aleșd ca excepțională, deoarece Brigada cu a cărei concurs se zidește această Biserică are prevăzut termenul de depărtare pe 15 Octombrie, pe când ar dori ca biserica să fie dată destinației încă în ziua de 14 Octombrie a. c.

Ne mai fiind alte obiecte de redactat, ședința se ridică.

D.C.M.S.

Președinte, Alexandru Drimba
semnături indescifrabile

Verificatori : Notar,

(Idem, Act Nr. 93/1939)

*

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A ORAȘULUI „, ALEȘD”

Nr.255-1939.

VENERAT CONSILIU EPARHIAL,

Alăturat cu onoare vin a subșterne cererea însoțită de una listă de subscripție

Nr.40 a parohiei ortodoxe române Aleșd, protopopiatul nostru binevoitoarea și favorabila rezolvare. Cu supunere: adm. protopop a tract.

Aleșd la 29 Septembrie 1939.

Alexandru Drâmba.

Anexa 1 cerere și 1 listă.

4218/4084 / 2 Octombrie 1939, ședința 12/10 1939

Adresa Nr. 255/1939, împreună cu lista de subscripție Nr. 40 pentru construirea bisericii din Parohia Aleșd.

Deciziune:

Consiliul eparhial, aprobă din partea Episcopiei pe lista de subscripție Nr. 40 pentru faptul de zidire a bisericii din Aleșd un ajutor de 10.000 lei și hotărăște ca lista să circule între personalul, Consiliului eparhial, Academiei Teologice și între protopopi și preoții care trec pe la casieria Consiliului eparhial, timp de una lună. După exprimarea acestui termen lista va fi închisă și prezentată referentului ecumenic împreună cu lista de subscripție Nr. 40, pentru circularea ei între personalul susmenționat și pentru achitarea sumei de 10.000 lei din Contul bugetar cuDe odată cu celelalte sume subscrise și încasate, după închiderea listei.

Oradea din ședința Consiliului eparhial ținută la 12/10 1939.

+ Nicolae, episcop

Expert:

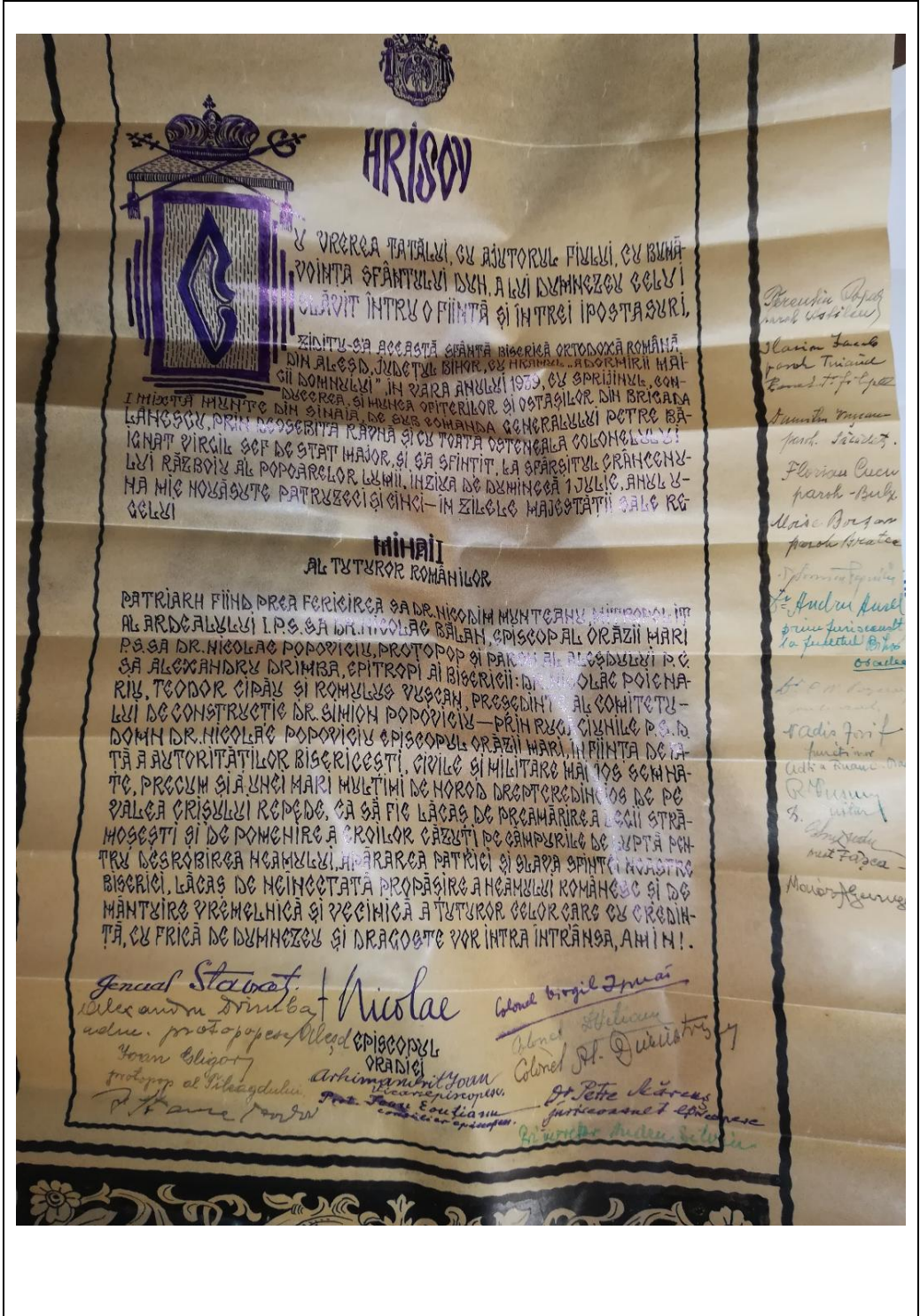
Anexă: listă de subscripție pentru casierie.

2.Octombrie 1939, 4218/ 4084, adresa cu Nr. 255/1939

(Idem, Act Nr. 255/1939; Act. nr. 125/1939)

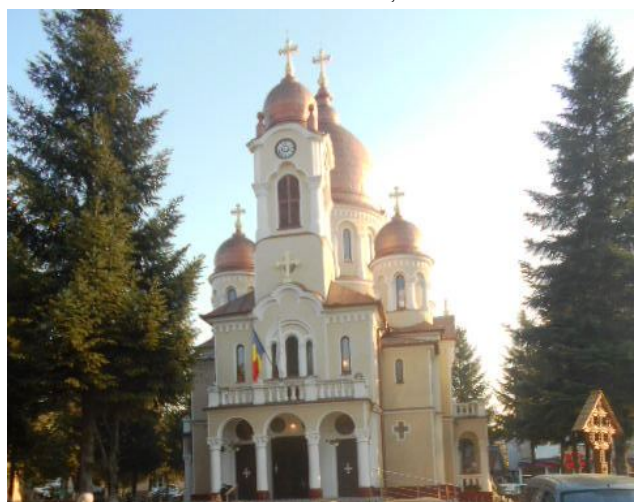

P. S. Sa Sofronie Drincec, la Sf. Liturgie, Biserica din Aleșd, 08.11 2018

Lespezi de hotar – la granița de vest a României Mari
Monumentul țăranilor martiri – Biserica Aleșd

Nu te voi uita, Ardeal!

„Ca părinte sufletesc al poporului, cunoscând tainele sufletului românesc de pe aceste plaiuri ardelene, în numele acestui popor și în fața altarului acestei biserici care e biserica mamă a tuturor bisericilor din Mitropolia Ardealului, fac mărturisire solemnă și hotărâtă de a nu pierde din vedere nicio clipă idealul ce avem de realizat și jertfa să aducem pentru el, zicând psalmul: De te voi uita, Ardeal, uitată fie dreapta mea. Să se lipească limba mea de cerul gurii mele, dacă nu-mi voi aduce aminte de tine, dacă nu voi pune Ardealul în fruntea bucuriei mele”

Mitropolitul Nicolae Bălan– *Mântuiește Doamne poporul Tău, Sibiu, 1945*

The second cincture

This volume represents the proof of equilibrium in finding out an important struggle part of Transylvania Romanians from „*the people's prison*” in Austria-Hungary, against the denationalization provided in count Apponyi law and the *absurd obligation of learning* the Magyar language, from the first school form, before the Great Unification, on 1st December 1918, the Church being in the center of this struggle as **the second in the moral-spiritual cincture of fortification**. Here there are novel subjects submitted to the readers' attention by the documents presented, deeply deciphering the true relation between the authorities and the Romanian institutions represented by the church, the confessional schools, by the press as cultural dimension *and by the army, as their guarantor*, in conformity with the obvious Magyar revisionism, in inter-war period.

Romanians from Transylvania had extremely painful experiences, being more and more oppressed and reduced at the situation of "tolerated". What was their grievance ? They wanted to be considered a nation, near the Hungarians, Transylvanian Saxons, Szeklers; to be like the others, not overloaded with services owed to the nobles. Serfed people lacked rights: the Romanian could not have a horse, could not wear cloath coat; the nobleman established what he was obliged to work; his widow could take the third part of his goods, nobleman two. Church was under the sky, eventually in the covered entrance of his wooden house, because he had no right to a stone construction, although he had found out *murus dacicus*.

In national life churches represented the true attaining of the peace of mind, because the Romanian spirit had the chance to triumph among western minorities. State and Church effort was accomplished also by Timișoara, Oradea, Maramureș bishoprics setting up, along the west frontier, as a real **defence stronghold**. The re-establishment of those Romanian orthodox bishoprics was considered as ecclesiastical events, but also very important national ones, as a deserved compensatory reparation for former sufferings, raised up with the army's support, too.

This book illustrates eloquently men history and that of the institutions were they had gathered to be redeemed (1919), from foreign domination and then to create a powerful dam of moral-spiritual defence (1937-1940). The defence and west border fortifying were made concomitantly with souls and spirit strengthening at the western border delimitating the Romanians. Near and together with the army, the church, by hierarches and the believers, they had formed *the second cincture of fortification*.

Résumé

La seconde ceinture

Ce volume représente une preuve d'équilibre pour qu'on comprenne un important segment de la lutte des roumains originaires de Transylvanie, englobés dans la „*prison des peuples*” de l'Autriche-Hongrie, qui s'opposaient à la dénationalisation, par la loi du comte Apponyi et à l' *absurde obligation d'apprendre* le magyar dès la première classe d'école, avant la Grande Unification, du 1er Decembre 1918, l'Eglise étant placée au centre de cette lutte comme **la seconde ceinture de fortification morale-spirituelle**. Les thèmes soumis pour lecture au lecteur sont inédits, par les documents présentés, pouvant être profondément déchiffrée la vraie relation entre les autorités et les institutions roumaines représentées par l'église, par les écoles confessionnelles, la presse comme dimension culturelle et l'*armée comme leur garante*, en confrontation avec le révisionisme magyar, qui se sont manifestés dans la période de l'entre- deux guerres.

Les Roumains de Transylvanie ont vécu des expériences extrêmement douloureuses, étant de plus en plus opprimés et réduits à la posture de "tolérés". Qu'est-ce qu'ils voulaient? Ils désiraient être considérés nation, à côté des hongrois, des saxons de Transylvanie, etc, être comme les autres, pour qu'ils ne soient plus écrasés par les services dus aux nobles. Le peuple servant les nobles manquait de droits: le roumain ne pouvait posséder de cheval, ne pouvait s'habiller de vêtements de drap; le noble établissait ce que celui-ci était obligé de travailler; la veuve prenait la troisième partie de ses biens, le noble, deux. L'église se trouvait sous le ciel, éventuellement à l'entrée couverte au-dessus de sa maison en bois, car quoi qu'il eût inventé une construction de pierre, il n'avait de droit à ce *murus dacicus*.

Dans la vie nationale on pouvait retrouver, par les eglises, la vraie paix de l'âme, car l'esprit roumain avait la chance de triompher parmi les minoritaires de l'Ouest. L'effort conjugué de l'Etat et de l'Eglise s'est accompli aussi lorsque le long de la frontière de l'ouest ont apparu les Diocèses de Timișoara, d'Oradea, de Maramureș comme un vrai **bastion de défense**. Les événements de retablissement de ces diocèses orthodoxes roumaines ont été pris pour ecclésiastiques, mais ils ont été nationaux de même, de grande importance, comme une bien-meritée satisfaction compensatoire, pour les souffrances passées, événements auxquels l'armée avait elle aussi apporté son aide

Ce livre illustre, de manière significative, l'histoire des hommes et des institutions où ceux-ci se sont rassemblés pour être sauvegardés (1919), de la domination étrangère et ensuite pour créer une puissante barrière de défense morale-spirituelle (1937-1940). La défense et la fortification de la frontière à l'ouest ont été faites en même temps que le renforcement de l'âme et de l'esprit à l'extrémité de l'ouest séparant les roumains. A côté et avec l'armée, l'église, par des prêtres et les croyants, *la deuxième ceinture de fortifications* s'était formée

CUPRINS

Precuvânt	p. 5
Mândru că sunt român (superbus est romanian)	p. 9
Bihoreni și mântuirea lor (aprilie 1919)	p. 21
În iconostasul sufletului: Roman R. Ciorogariu și Legea Românească	p. 43
Fortificarea morală și spirituală la hotarul de vest al României Mari	p. 49
Biserica al doilea brâu al fortificațiilor	p. 61
Cultură și spirit românesc pe granița de vest a României Mari	p. 74
Armata și fortificarea morală a populației din zona de vest a României Mari	p. 91
Biserici ortodoxe construite pe frontiera de vest (1920 – 1940)	p. 107
Documente	p. 111
Rezumat	p. 120-121

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:

S.C.MOISELA S.R.L.

Oradea, Str. Sucevei Nr.4A, Ap. 305,

Formatare text: *Voichița Maria*

Coperta: *Cornel Teodor DURGHEU*

Traducere rezumate: prof. Mioara TRANDAFIR

Format: *B5(182x257)*

Hârtie: 115g/mp

Bun de tipar: 10.12 2018

Imprimat: Tipografia Treira

